

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡ. ΕΜΜ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

ΕΤΟΣ 44^{ον} (1964)
ΤΟΜΟΣ 44^{ος}

ΤΕΥΧΟΣ Δ'
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

ΟΙ ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

Υπό ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΝΔΡΙΟΛΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Είσαγωγή: Σημασία τῆς ιστορίας τῆς Λογιστικῆς ἐν βραχεί: Ἀντικείμενον καὶ ὄρια τῆς παρούσης μελέτης.	729
Τμήμα Πρώτον: Βλέμμα ἐπὶ τῶν λογαριασμῶν τῆς Κρήτης κατὰ τὴν Μινωικὴν ἐποχὴν.	735
1. Είσαγωγή εἰς τὸν Μινωικὸν Πολιτισμὸν.	735
2. Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς Κρήτης κατὰ τὸν Μινωικὸν Πολιτισμὸν. ...	736
3. Μινωικαὶ ἐπιγραφαί.	737
Τμήμα Δεύτερον: Ἡ Κλασσικὴ ἐποχὴ.	740
Κεφάλαιον Α': Ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ διὰ μέσου τῶν ἀμέσων ἀποδείξεων.	740
1. Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ.	740
2. Δημοσίαι διαχειρίσεις καὶ Λογιστικὴ.	744
Α'. Πίνακες τῶν εἰσφορῶν.	745
Β'. Ἐγγραφαὶ τῆς Δήλου.	745
Γ'. Ἐγγραφαὶ τῶν Δελφῶν.	767
3. Ἰδιωτικὴ Λογιστικὴ.	771
Κεφάλαιον Β': Ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ διὰ μέσου τῶν ἐμμέσων ἀποδείξεων. Τὰ ἑλληνικὰ κείμενα τῆς Αἰγύπτου.	776
Συμπεράσματα: Σύνθεσις τῶν λογιστικῶν κανονισμῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος.	785

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἡ σημασία τῆς ιστορικῆς ἐρεύνης διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τόσον γνωστὴ, ὥστε κρίνομεν περιττὸν ὅπως ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ ταύτης ἰδιαιτέρως εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας.

Ἐν τούτοις δὲν κρίνομεν ἄσκοπον ὅπως τονίσωμεν τὰ κάτωθι :

Εἰς τὴν ἐρευναν τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία εἶναι ὁ ἀπώτερος σκοπὸς πάσης ἐπιστήμης, ὡς ἄμεσος σκοπὸς ἐκάστης τίθεται ἡ παρατήρησις τῶν φαινομένων «ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Καλιτσουκάκη, Τόμ. 44ος (1964), Τεύχ. Δ' 1

ων καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῶν ὁμοιομορφιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνυπάρχουν εἰς αὐτά, ἦτοι τῶν σταθερῶν σχέσεων καὶ τῶν συνακολουθιῶν τὰς ὁποίας ἐμφανίζουσιν τὰ φαινόμενα.

Ἡ ἀδυναμία ὅμως, ὅσον ἀφορᾷ εἰδικῶς τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιστήμας, ὅπως προσφύγουν εἰς τὸν πειραματισμὸν — ὁ ὁποῖος δι' ἄλλας ἐπιστήμας συνιστᾷ ἰσχυρὸν μέσον ἀναζητήσεως τοῦ ἀληθοῦς — καθιστᾷ ἀναπόφευκτον διὰ τὰς ἀνωτέρω ἀναφερθείσας ἐπιστήμας τὴν προσφυγὴν μόνον εἰς τὴν παρατήρησιν παρόντων ἢ παρωχημένων, τοὔτέστιν εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ὅσον εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ ἐπιστημονικοὶ νόμοι εἶναι «σχετικοί», δηλαδὴ εἶναι ἀπλῶς συνακολουθίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπιβεβαιοῦνται ὑπὸ ὠρισμένης συνθήκας — δεδομένου ὅτι οὐδέποτε δύο φαινόμενα ἐκδηλοῦνται ὑπὸ ὅρους ἀπολύτως ὁμοίους¹ — ἐξ ἴσου ὅμως εἶναι ἀληθές, ὅτι διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ καταλήξωμεν εἰς συμπεράσματα κατὰ τὸ δυνατόν ἀληθῆ καὶ νὰ σταθεροποιήσωμεν ἕνα νόμον, ὀφείλομεν κατὰ τὴν μελέτην τῶν ἐκδηλώσεων καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν φαινομένων, ἐξ ἑνὸς μὲν νὰ μὴ ἀγνοήσωμεν τὸ παρὸν ὡς ὄδηγόν διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ παρελθόντος² καὶ ἐξ ἑτέρου νὰ μελετήσωμεν τὸ παρελθὸν ἐν τῇ ἐκδηλώσει ὁμοίων φαινομένων, ὥστε νὰ γνωρίσωμεν τὰς συνθήκας αἱ ὁποῖαι ἰσχυροὶ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ ἰσχύουσιν κατὰ τὸ παρὸν πρὸς καθορισμὸν τῶν φαινομένων, καὶ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι μεταβάλλονται, πληροφροῦμενοι συγχρόνως πῶς συμβαίνουν καὶ ἐξελίσσονται αἱ μεταβολαὶ αὐταί.

Ἐκτὸς τῆς ἀλληλεξαρτήσεως ταύτης τῶν ὁμοειδῶν φαινομένων, εἰς κάθετον διάταξιν, ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν χρονικῶν περιόδων, διαπιστοῦται, ἐπίσης, μία ἀμοιβαία ἐξάρτησις τῶν διαφόρων συγγενῶν φαινομένων εἰς πλαγίαν διάταξιν, ἐν ταῖς ἀμοιβαίαις σχέσεσιν τῶν συγγενῶν ἐπιστημῶν³. Δεδομένης τῆς στενῆς ἐξαρτήσεως μεταξύ τῶν οἰκονομικῶν ὄρων καὶ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, μόνον μέσῳ τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὸ πλέγμα τῶν δράσεων καὶ ἀντιδράσεων, αἱ ὁποῖαι ἐμπλέκονται εἰς τὴν ἐκδή-

1. Μὴ ἐξαιρουμένων οὔτε τῶν ὄρων αὐτῶν τούτων τῶν πειραμάτων. Π.χ. εἰς δύο διαδοχικὰ πειράματα δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν πολλὰς μεταβλητὰς περιστάσεις καὶ νὰ ἀναπαραγάγωμεν τὸ φαινόμενον ὑπὸ ὄρους κατὰ προσέγγισιν ὁμοίους, οἱ ὁποῖοι ὅμως οὐδέποτε θὰ εἶναι ἀπολύτως οἱ αὐτοί, διότι τὰ δύο ταῦτα πειράματα διαφέρουν, τοὔλάχιστον, κατὰ τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον πραγματοποιοῦνται.

2. «Θέλουμεν νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἱστορίαν, ὅχι ὅπως δύναται νὰ συγγραφῆ a priori, ἀλλὰ ὅπως δύναται νὰ συγγραφῆ μετὰ τὸ ὑλικὸν τὸ ὁποῖον διαθέτομεν», παρατηρεῖ ὁ Zeller εἰς τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας. Βλέπε προοίμιον τοῦ V. Pareto, εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς δημοσίας οἰκονομίας τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Aug. Böckh (B.S.E. Τεύχος I-1).

3. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ, ὅτι οἱ αἱ ἐπιστήμαι εἶναι συγγενεῖς, συνδεόμεναι μεταξύ των διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀμοιβαίας συμπληρώσεως. Ἐντεῦθεν ἀπορρέει, ἐπίσης, ἡ ἀνάγκη διὰ τοὺς μελετητὰς ἐκάστης ἐπιστήμης ὅπως ἀξιοποιοῦν τὰς μελέτας καὶ τὰ συμπεράσματα τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν.

λωσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐν λόγῳ φαινομένων καὶ νὰ ἔχωμεν, οὕτω, ἐπισημονικὴν ἀντίληψιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Ἄλλωστε, ἡ ἀνάγκη τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης ἀπορρέει ἐπίσης ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐξ ἀδηρίτου ἀνάγκης ὅπως ἀφήσῃ, ἴχνη τῆς δράσεώς του ἔχει πάντοτε ἱστορήσει, ὅ,τι ἐπραξε καὶ ὑπέστη — καὶ οὐδεὶς ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὴν προσπάθειαν ὅπως διευκρινίσῃ ἀνά πᾶσαν στιγμὴν πῶς ἐδημιουργήθησαν τὰ πράγματα καὶ ὑπὸ ποίους ὁρους, δηλαδὴ ὑπὸ ποίους ἱστορικοὺς ὁρους αὐτὸς ὡς ἄτομον, εὐρέθη· οὕτω ἐπίσης, ἐξ αὐθορμήτου ἀνάγκης θέλει νὰ γνωρίζῃ πάντοτε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἱστορίαν¹.

Ἐν τέλει, τὸ βαθύτερον ἐνδιαφέρον τῆς ἱστορίας ἐγκρατεῖται εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ κατὰ τὸ δυνατόν, πῶς μεταξὺ τῶν ποικίλων συγκυριῶν, τὴν συνδρομὴν τῶν εὐμενεστέρων τοιούτων (ὠρισμένα ἐθνικὰ δεδομένα, ὠρισμένον φυσικὸν περιβάλλον, ὠρισμένα ἄτομα), ὁ λογικὸς θησαυρὸς τῆς ἀνθρωπότητος ἐπλουτίσθη εἰς τὸ διάστημα (τιμῆμα) τοῦτο χώρου καὶ χρόνου².

Ἐν συμπεράσματι, ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας μᾶς διαφωτίζει ἐπὶ τοῦ παρελθόντος, ὀλοκληρώνει τὸ παρόν, μᾶς καθοδηγεῖ διὰ τὸ μέλλον.

2. Πέρα τῶν ἀνωτέρω γενικωτέρων αἰτιολογήσεων τῆς σημασίας τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης, αἰτιολογήσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν πρόδον οἰασθήποτε ἐπιστήμης, θὰ ἡδυνάμεθα εἰδικώτερον, ὅσον ἀφορᾷ τὴν σημασίαν τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης ἐπὶ τοῦ λογιστικοῦ πεδίου, νὰ προσθέσωμεν καὶ τὰ κάτωθι :

Ἡ Λογιστικὴ — εἰς τὴν βασικὴν καὶ χαρακτηριστικὴν ἐκδήλωσίν της, ἡ ὁποία εἶναι «ὁ λογαριασμός» — εἶναι ἀρχαία ὅσον αὐτὸς οὗτος ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο δέ, διότι ἡ δρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ μέγα μέρος — καὶ ὅσον προχωροῦμεν πρὸς τὰ ὀπίσω τόσον τὸ μέρος τοῦτο τῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μεγαλύτερον, ὥστε σχεδὸν νὰ ἀπορροφήσῃ ταύτην ἐξ ὀλοκλήρου —, ἦτο καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι προωρισμένη εἰς τὸ νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς συντηρήσεως αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἥ, ὅπως ἀπλῶς συνηθίζεται νὰ λέγεται («τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς»). Ἄφ' ἧς τὸ πρό-

1. Melis, F., *Storia de la ragioneria*, Bologna 1950, σελ. 14, ὁ ὁποῖος καταλήγει : «Αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον, αὐτὴν-θὰ ἡδυνάτο τις νὰ εἴπῃ — τὴν περιέργειαν, δυνάμεθα νὰ διδωμεν ἑκαστος ἐν ἑαυτῷ. Ποῖος, πράγματι — ἂν καὶ δὲν ἀσχολεῖται, κατὰ συνήθειαν, μετὰ τὴν ἱστορίαν — δὲν παραμένει ἐκπληκτος πῶς ὁ ἀνθρώπος, χρησιμοποιοῦν μόνον τὴν ἰδιότητα του καὶ τὴν πείραν τοῦ παρελθόντος, κατάρθρωσεν, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, νὰ καταλήξῃ εἰς περιφανῆ ἀποτελέσματα ; Ποῖος, ἐπίσης, δὲν συγκινεῖται βλέπων πῶς, ὑπὸ τόσον διαφορετικὰς συνθήκας, ὑπὸ τόσον διαφορετικὸν περιβάλλον, εἰς τεραστίας ἀποστάσεις χρόνου καὶ τόπου ὁ ἀνθρώπος, διότι ἐσχημάτισε τὸν χαρακτήρα του ἐν στενῇ ἐπαφῇ μὲ τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα, ὑπῆρξε ὑποκείμενον εἰς τὰς αὐτὰς ἀνάγκας, εἰς τὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας καὶ εἰς τὰ αὐτὰ πάθη καὶ πῶς προσέφυγε εἰς τὰ αὐτὰ μέσα διὰ νὰ τὰ ἱκανοποιήσῃ ;

2. M. Berg, πρόλογος εἰς L. Delaporte, «*La Mesopotamie*, κ.τ.λ. *La Renaissance de Livre*, Paris 1923, σελ. 9.

βλημα τοῦτο ἐγέννησε εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου τὴν σκέψιν τῆς αὔριον, καί, μετ' αὐτῆς τὴν φροντίδα τῆς συλλογῆς τῶν ἀγαθῶν, τῆς διατηρήσεώς των καὶ τῆς ρυθμίσεως τῆς χρήσεως καὶ τῆς καταναλώσεως αὐτῶν, ἐδημιούργησε τὴν ἀνάγκην («νά κάμη λογαριασμόν»), τὴν ἰδέαν τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς διαχειρίσεως, ἀνάγκη καὶ ἰδέα αἱ ὁποῖαι, ὑποδαυλίζουσαι εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς αὐξήσεως τῆς ἀσφαλείας καὶ ἀνέσεως, ἔτυχον μεγίστης ἀναπτύξεως καὶ ὑπῆρξαν ἡ πρώτη καὶ ἄμεσος αἰτία τῆς ἐφευρέσεως τῆς γραφῆς¹.

Τὸ νὰ διεξέλθωμεν συνεπῶς, τὴν ἱστορίαν τῆς Λογιστικῆς εἶναι, ὑπὸ ὠρισμένην ἔνοιαν, ὡσανεὶ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Τοσοῦτον αἱ μεταπτώσεις τῆς Λογιστικῆς εἶναι ὀροθετημένοι καὶ συνδεδεμένοι μετὰ πλείστας ἄλλας ἐκδηλώσεις τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ, ἰδίᾳ εἰς τὸ οἰκονομικὸν πεδίον².

Αἱ λογιστικαὶ ἐγγραφαί, ἐν τῇ διαδοχῇ ἐποχῶν καὶ πολιτισμῶν καὶ ἐν τῇ ἐξελίξει των εἰς μεθόδους καὶ συστήματα, διὰ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀπορροεουσῶν διαπιστώσεων περὶ τῶν αἰτίων, ἅτινα ὑπηγόρευσαν ταύτας καὶ περὶ τῶν σκοπῶν, εἰς οὓς ἀποβλέπουν, ἀποτελοῦν τὸ κάτοπτρον τῆς λειτουργίας, τῆς ἀκολουθουμένης ὁδοῦ καὶ τῶν ἐφαρμοζομένων ἐκάστοτε μεθόδων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῶν προκυπτόντων ἐν τῇ διοικήσει καὶ διαχειρίσει τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, οἰασδήποτε φύσεως καὶ μορφῆς. Αἱ τελευταῖαι, πάλιν, αὐταὶ ἀντικατοπτρίζουν τὰς οἰκονομικὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ περιβάλλοντος ἐν ᾧ ζοῦν καὶ ἀναπτύσσονται. Οὕτω, μεταξύ λογιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς ὑφίσταται — ὅπως θὰ μᾶς δοθῇ εὐκαιρία καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς μελέτης μας εἰς πολλὰ σημεῖα νὰ ἀναφέρωμεν — στενὸς σύνδεσμος καὶ παράλληλος ἐξέλιξις.

Τέλος, ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τῶν λογιστικῶν κειμένων, συνάγονται ποικίλης φύσεως ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι πληροφορίαι περὶ τῶν κατὰ περιόδους συνθηκῶν κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς, εἰς τρόπον ὥστε πλεῖστα ἐρωτήματα, οὐ μόνον οἰκονομικῆς ἀλλὰ καὶ γενικωτέρας φύσεως, μέσῳ τῶν πληροφοριῶν τούτων, νὰ εὐρίσκουν τὰς λύσεις των. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, εἶναι καταφανές, ὅτι τὰ λογιστικὰ κείμενα συνιστοῦν σημαντικὴν πηγὴν διὰ τὴν γενικὴν ἱστορίαν.

Αἱ ἀντιπροσωπευτικαί, ὅθεν, πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῆς Λογιστικῆς ὑπερβαίνουν, ὡς ἀξία περιεχομένου, τὸ ἐνδιαφέρον των μόνον διὰ τὴν Λογιστικὴν ἢ ἔστω διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ πεδίον αὐτῆς

1. Συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τῶν διαφόρων ἐρευνητῶν, τὰ αἰτία, τὰ ὁποῖα, ὡδήσαν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς γραφῆς, ὑπῆρξαν αἱ ἀνάγκαι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς μεταδόσεως τῆς σκέψεώς του. F. Melis, ἐνθ' ἄν. σελ. 34.

2. F. Melis, ἐνθ' ἄν., σελ. 3.

ταύτης τῆς Ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος¹. Ὡς ἔκφρασις δὲ καὶ αὐταὶ τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἀποτελοῦν πηγὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ πολιτισμοῦ².

3. Δὲν εἶναι ἀντικείμενον τῆς παρούσης μελέτης ἡ ἀναζήτησις τῆς πατρότητος τῶν βάσεων τῶν συγχρόνων «λογιστικῶν κανονισμῶν». Αἱ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀμοιβαῖαι ἀλληλεπιδράσεις λαῶν καὶ πολιτισμῶν, ἐθίμων καὶ παραδόσεων, ἀσφαλῶς εἰς πλεῖστα σημεῖα ἐξαφανίζουσι τὰ ἴχνη τοῦ προβαδίσματος.

Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον ἐλθόντων εἰς φῶς στοιχείων, ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ ἄλλοι, προϋπάρχαντες μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, ἀρχαῖοι Λαοὶ καὶ πολιτισμοὶ, εἶχον προχωρήσει λίαν ἱκανοποιητικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λογαριασμῶν. Ἡ λογιστικὴ σκέψις καὶ ἡ Λογιστικὴ ἀπεικόνισις, ἀνεξαρτήτως μεθόδων, διαπιστοῦται ὑφισταμένη παρ' ἅπασιν τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς τῆς ἀρχαιότητος, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ Λογιστικὴ κατευθύνεται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν πρακτικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς.

Ἀσφαλῶς πολλοὶ θεσμοὶ τῶν λαῶν τούτων εἶχον ἐπιδράσει εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν λογιστικῶν κανονισμῶν τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅπως ἐξ ἀντιθέτου πολλοὶ τῶν ἑλληνικῶν λογιστικῶν κανονισμῶν ἤσκησαν τὴν ἐπιρροήν των εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν κανονισμῶν τῶν λαῶν τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ὡς καὶ μεταγενεστέρων ἐποχῶν.

Ὅχι ἦττον, ὅπως καὶ ἀπὸ τὰς ἐπακολουθοῦσας σελίδας διαφαίνεται, οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν εἰσφορὰν τῶν λοιπῶν λαῶν καὶ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἰδίας αὐτῶν εἰσφορᾶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, δὲν ὑστέρησαν οὔτε καὶ ἐπὶ τοῦ λογιστικοῦ πεδίου. Ὁ εἶρμος τῆς σκέψεως, ἡ τάξις, ἡ λεπτομερὴς καὶ συστηματικὴ παρακολούθησις τῆς διαχειρίσεως ἐπρυτάνευον παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις Ἕλλησιν. Ἡ δὲ κυριαρχία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν θεσμῶν, τόσον τῶν λαῶν τοὺς ὁποίους ἡ Ἀρχαία Ἑλλάς κατέκτησεν ὅσον καὶ τῶν λαῶν παρ' ὧν κατεκτήθη αὐτὴ, δὲν ἀμφισβητεῖται.

4. Τὰ γραπτὰ μνημεῖα, περιεχομένου τοιοῦτου, ὥστε νὰ εὐχεραίνουσι τὴν ἀντλήσιν στοιχείων διὰ τὴν μελέτην τῶν Λογιστικῶν Κανονισμῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀνήκουσι εἰς δύο περιόδους.

Ἡ πρώτη περίοδος ἐμπίπτει εἰς τὴν Μινωικὴν ἐποχὴν μετὰ τὸ 2.000 π.Χ. — εἰς ὃ ἀνάγεται ἡ διαμόρφωσις ἐν Κρήτῃ τοῦ ἱερογλυφικοῦ συστήματος γραφῆς καὶ τῶν γραμμικῶν γραφῶν Α' καὶ Β³ — μέχρι τέλους τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς, σημειουμένου διὰ τῆς καταρρέψεως τοῦ πολιτικοοικονομικοῦ Μινωικοῦ οἰκοδομήματος ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀχαιῶν.

1. Τοῦ αὐτοῦ, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 17.

2. Τοῦ αὐτοῦ, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 12.

3. Βλέπε καὶ κατωτέρω σελ. 735.

Ἡ δευτέρα περίοδος ἐμπίπτει εἰς τὴν κλασικὴν ἐποχὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸ τμήμα ταύτης τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ V π.Χ. αἰῶνος — εἰς δ' ἀνάγονται οἱ λογαριασμοὶ τῶν εἰσφορῶν τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν — μέχρι τῆς ἐπεκτάσεως καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων περιόδων παρεμβάλλεται διάστημα ἐξ περιπτου αἰῶνων, καθ' ὃ ἀποδεικτικὰ περιεχομένου λογιστικοῦ δὲν διαθέτομεν, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς Λογιστικῆς κατὰ τὸ ἐνδιάμεσον διάστημα. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων περιόδων παρεμβάλλεται ἐξ ἑτέρου καὶ τὸ σημαντικόν, διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Λογιστικῆς, γεγονός τῆς εἰσαγωγῆς, τὸ ἀργότερον κατὰ τὸν X αἰῶνα π.Χ. — μέσῳ τῶν Φοινίκων —, εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἀλφαβήτου, εἰς τρόπον ὥστε αἱ δύο αὐταὶ περίοδοι σαφῶς νὰ διακρίνονται, ἀπὸ τῆς ἐνδιαφερούσης ἡμᾶς ἀπόψεως, μεταξὺ των.

Δὲν θὰ παραλείψωμεν νὰ ἀσχοληθῶμεν δι' ὀλίγων μὲ τὰ λογιστικοῦ περιεχομένου στοιχεῖα τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς — πινακίδες τῆς Κρήτης — τὰ ἐκ τῆς μέχρι σήμερον μελέτης τῶν ὁποίων πορίσματα, ἂν καὶ ἑλλιπῆ, λόγῳ τῆς ἱερογλυφικῆς γραφῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἐντεῦθεν δυσχερείας πλήρους διασαφήνισέως των, ἐν τούτοις ἐπιβεβαιοῦν τὸ γενικωτέρας σημασίας, διὰ τε τὴν ἱστορίαν τῆς Λογιστικῆς ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ, γεγονός, ὅτι ἡ ὑπαρξὶς Λογιστικῆς, τόσον ὡς πρὸς τὰ βασικὰ παρ' αὐτῆς χρησιμοποιούμενα μέσα (λογαριασμοὶ κλπ.) ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ σκοποῦ πρὸς ὃν κατευθύνεται αὕτη, ἀνάγονται εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξελέξεως τῆς Λογιστικῆς ἐν στενωτάτῳ συνδέσμῳ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς γραφῆς ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν¹.

Οὐχ ἤττον θ' ἀσχοληθῶμεν ἐκτενέστερον καὶ μὲ τὴν διερεύνησιν τῶν ἀποδεικτικῶν τῆς Κλασικῆς ἐποχῆς, ἀφ' ἐνός μὲν διότι ἡ μελέτη τούτων ἄγει εἰς τὴν σύνθεσιν ἐνός συνόλου ἐξειλιγμένων — τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν ἐποχῆς καὶ συνθηκῶν — κανόνων συνιστῶντων, θὰ ἠδύνατό τις εἰπεῖν, ἐνιαίους καὶ διακεκριμένους λογιστικούς κανονισμοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἡ ἐποχὴ αὕτη κεῖται ἐγγύτερον καὶ συνδέεται ἀμεσώτερον μὲ τὴν σημερινὴν καὶ συνεπῶς ἡ μελέτη τῶν λογιστικῶν κανονισμῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀποκαλύπτει πλέον ἐκδηλον τὸν σύνδεσμον τῶν κανονισμῶν ἐκείνης πρὸς τοὺς κανονισμοὺς τῆς σήμερον.

Δὲν θὰ παραλείψωμεν, τέλος, νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα καὶ εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς Αἰγύπτου, κατὰ τὴν περίοδον τῆς διοικήσεώς της παρὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὀλοκληρώσωμεν τὴν εἰκόνα τῶν λογιστικῶν κανονισμῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος.

1. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 732.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΛΕΜΜΑ ΕΠΙ ΤΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΙΝΩΪΚΗΝ ΕΠΟΧΗΝ¹

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΙΝΩΪΚΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΝ

Αἰ εὐρεῖται ἀνασκαφαί, αἰ ἐπιτελεσθεῖσαι εἰς τὴν νῆσον Κρήτην, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης τεσσαρακονταετίας τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀπεκάλυψαν, ὅπως εἶναι γνωστόν, πλεῖστας ὄψεις τοῦ Μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον ταύτην μετὰ τὴν λῆξιν τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Ὁ Μινωϊκὸς πολιτισμὸς εἰσέδυσσε, μέσω τῆς ναυσιπλοίας, μεταξύ ὄλων τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγειννίαζον πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τοιουτοτρόπως ἐξηπλώθη ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν, ὅπου συνεχίσθη ὡς Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς.

Ἡ λαμπροτέρα περίοδος τοῦ Μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ μέση τοιαύτη (2100-1500 π.Χ.)², χαρακτηριζομένη ἀπὸ τὴν ἀνέγερσιν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων. Αὕτη εἶναι, ἄλλωστε, ἡ περίοδος καθ' ἣν ἐπεβεβαιώθη ἡ γραφὴ διὰ τοῦ ἱερογλυφικοῦ συστήματος, πρῶτον, καὶ διὰ τῆς γραμμικῆς τοιαύτης ἐν συνεχείᾳ³.

Τὰ πρῶτα Ἀνάκτορα ἀνηγέρθησαν εἰς Κνωσὸν καὶ εἰς Φαιστὸν μετὰ

1. Τὰς σχετικὰς πληροφορίας ἀρῶμεθα ἀπὸ 1. F. Melis, «La Ragioneria nella Civiltà Minoica», Roma 1948. 2. Ἰδίου: «Storia della Ragioneria», Bologna, 1950 σ. 693 καὶ ἐπ.

2. Περὶ τῶν χρονολογιῶν τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς καὶ τῆς διακρίσεώς της εἰς περιόδους—ἀρχαία (3400-2100 π.Χ.), μέση (2100-1580 π.Χ.) καὶ νεώτερα (1580-1200 π.Χ.), βλ. ἰδιαιτέρως εἰς Melis F. «La Ragioneria nella Civiltà Minoica» Roma 1948 σελ. 7.

3. Τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ συστήματα γραφῆς, ὁμοιογενεὺς καταγωγῆς ἂν καὶ πηγάσαντα ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων καὶ δὴ εἰς ἐποχὰς λίαν ἀπεχούσας ἀλλήλων, εἶναι τὰ ἀκόλουθα δέκα: 1) τῶν Σουμερίων, 2) τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, 3) τῶν Κινέζων, 4) τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κοιλᾶδος τοῦ Ἰνδοῦ, 5) τῶν Χιτιτιῶν, 6) τῶν Κρητῶν, 7) τοῦ δίσκου τῆς Φαιστοῦ (Κρήτης), 8) τῶν Μάγια τοῦ Γιουκατάν, 9) τῶν Μεξικανῶν, 10) τῆς νήσου τοῦ Πάσχα (Χιλή). Λεπτομερῆς ἀνάλυσις τῶν συστημάτων τῶν Σουμερίων, τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Κρητῶν—τὰ ὁποῖα εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντα ἀπὸ λογιστικῆς ἀπόψεως, διότι περιῆλθον εἰς ἡμᾶς μὲ λογιστικὰ κείμενα—ὡς ἐπίσης ἰδιαιτέρα ἀνάλυσις τῆς ἐξελίξεως τῶν συστημάτων τούτων ἀπὸ τῆς ζωγραφικῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ κοινὴ βάση ὄλων τούτων, μέχρι τῆς ἰσογραφικῆς γραφῆς (ἰσογραφικῆς-φωνητικῆς, κωικῆς πολυσημαντικῆς (Σουμερο-βαβυλωνιακῆς), ἱερογλυφικῆς (Αἰγυπτιακῆς) καὶ ἱερογλυφικῆς γραμμικῆς (Κρητικῆς τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς) καθὼς ἐπίσης καὶ περὶ τῶν ἀριθμητικῶν συστημάτων αὐτῶν, βλ. F. Melis, Storia della Ragioneria, Bologna 1950 (Τμῆμα I κεφ. 2ον) σ. 34 καὶ ἐπ.

τὸ 2000 π.Χ. Τὸ Ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ ἦτο τὸ πλέον ἐπιβλητικόν, διότι ἡ Κνωσὸς εἶχεν ἀναχθῆ τότε εἰς προεξάρχουσαν πόλιν ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ, καταστάσα ἡ διαμονὴ τῶν βασιλέων (ιερέων) — τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ἡ ὁποία ἐβασίλευεν εἰς τὴν Κρήτην — καὶ εἰς τὸ πλέον ἀξιόλογον καλλιτεχνικὸν καὶ βιομηχανικὸν κέντρον¹. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα ὑπέστησαν μεγάλην καὶ δλοκληρωτικὴν καταστροφὴν, ὑπὸ σεισμοῦ ὡς φαίνεται, συνοδευθέντος ἀσφαλῶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς πυρκαϊᾶς. Μεταξὺ 1700—1600 π.Χ. ἀνηγέρθησαν νέα εἰς Κνωσὸν καὶ εἰς Φαιστόν, μὲ ὁμοίαν ἀρχιτεκτονικὴν, ἀλλὰ εὐρυχωρότερα καὶ πολυτελέστερον ἐπιπλωμένα καὶ διακεκοσμημένα. Κατὰ τινα γνώμην, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν πρώτων Ἀνακτόρων, ἡ Κρήτη ἐνοποιήθη εἰς ἐνιαῖον κράτος θεοκρατικοῦ τύπου, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μονάρχου ὁ ὁποῖος, ἀκριβῶς, διέθετε τὸ συγκρότημα τῶν ἀνακτόρων καὶ ἀνήγειρεν εἰς Τύλισον καὶ ἀλλαχοῦ δευτερεύοντα οἰκοδομήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπίσης καὶ μίαν ἔπαυλιν εἰς Ἀγίαν Τριάδα, εὐρυνθεῖσαν καὶ διευθετηθεῖσαν ἀργότερον ὁμοιόμορφως πρὸς τὰ Ἀνάκτορα. Ἡ Ἀγία Τριάς, φαίνεται, ὅτι συνίστα τὸ ἀγροτικὸν καὶ ἐμπορικὸν ἐπίγειον τῆς ἐγγύς Φαιστοῦ καὶ εὐρίσκετο εἰς ἀπευθείας ἐξάρτησιν ἀπὸ τοὺς αὐθέντας αὐτῆς.

Αὕτη εἶναι ἡ περίοδος τῆς βαθυτέρας Κρητικῆς διεισδύσεως εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Κύπρον.

Μὲ τὴν δραστηριότητα τῆς ναυσιπλοίας ἤνθισε ἡ βιομηχανία ναυτικῶν κατασκευῶν καὶ κατεσκευάζοντο λιμένες ἀσφαλεῖς, πρὸ παντὸς δὲ ἐπὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς ἀκτῆς.

2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΙΝΩΙ·ΚΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΝ

Κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ἐποχὴν ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ ἐν Κρήτῃ ἐβασίλειτο ἐπὶ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Διαπιστοῦται εἰδικώτερον: παραγωγή σίτου, σταφυλῶν, ἐλαιῶν, λίνου· μικρὰ ὑφαντουργία· ἐκμετάλλευσις φυτῶν βιομηχανίας, ὅπως τὸ λίνον, ἡ ζαφορά, ὁ μήκων, ὁ κισσός, ὁ κάλαμος διὰ κατασκευὰς κ.ο.κ.· ἐξαγωγή οἴνου, ἐλαίου, ζύθου, ἐρίου καὶ συνεπῶς ἀνθισις τῆς ναυσιπλοίας πρὸς τὴν Αἴγυπτον, τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, τὴν Κύπρον κλπ.· εἰσαγωγή πρώτων ὑλῶν· βιομηχανία ὄπλων κλπ.

Πλεῖστα τῶν ἀνωτέρω προϊόντων ἔδει νὰ ἐναποθηκευθοῦν πρὸ πάσης καταναλώσεως ἢ ἀνταλλαγῆς των. Ἐγενήθη οὕτω μία τοπικὴ χειροτεχνία, ἡ ὁποία κατεσκευάζε διάφορα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων προεξεῖχον οἱ πίθοι ἐξ ὀπτιῆς γῆς, οἱ ὁποῖοι εἶναι μεγάλοι ἀμφορεῖς ὅμοιοι μὲ τὰς ὑδρίας

1. Ὅμοια Ἀνάκτορα, ἀλλὰ μικρότερα εἶχον ἀνεγερθῆ, ἐπίσης, εἰς Μάλλια καὶ Τύλισον.

τῆς σήμερον — μέ σημαντικούς ἀναγλύφους καλλιτεχνικούς διακόσμους, ἐνίοτε μέ ἐγγραφὰς διὰ παραστάσεων, — σημαντικῶν δὲ διαστάσεων.

Καθ' ὄλην τὴν ἀρχαίαν Μινωϊκὴν περίοδον αἱ ἀνταλλαγαὶ ἐγίνοντο δι' ἀντιπραγματισμοῦ. Κατὰ τὴν μέσην Μινωϊκὴν περίοδον ἐμπορεύματά τινα, μᾶλλον ἀξίζοντα, εὐμετάθετα καὶ σταθερωτέρας ἀξίας, υἱοθετήθησαν ὡς κοινὰ μέτρα πρὸς καθορισμὸν τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων. Εἶναι τὸ προανάγγελμα τῆς παρεμβολῆς τοῦ νομίσματος¹.

Ἡ παραγωγή καὶ τὸ ἐμπόριον, μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς μέσης Μινωϊκῆς περιόδου, δηλαδὴ μέχρι τοῦ 2000 π.Χ., καὶ μετ' αὐτῶν ἡ ἀσκησις τῶν συγκοινωνιῶν, φαίνεται ὅτι εἶχον ἀφεθῆ εἰς τὴν πλήρη ἐλευθερίαν τῶν ἐνδιαφερομένων. Ἀλλὰ, μέ τὴν ἐναρξίν τῆς περιόδου τῶν Ἀνακτόρων καὶ οἱ οἰκονομικοὶ τομεῖς ὑπέχθησαν εἰς τὴν σφραῖραν τῆς δράσεως τῆς κυριάρχου δυνάμεως. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου τῶν Ἀνακτόρων, ταῦτα διηύθυνον καὶ ἤλεγχον πᾶσαν οἰκονομικὴν δρᾶσιν. Ἀκολούθως ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς μέσης Μινωϊκῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1700 π.Χ. — ἐπανοικοδόμησις τῶν δευτέρων ἀνακτόρων — ἔχομεν πλήρη οἰκονομίαν τῶν ἀνακτόρων, τὰ ὅποια ὑπεισέρχονται εἰς τοὺς ἰδιώτας ἐργολάβους, ἀγρότας, βιομηχάνους, ἐμπορευομένους καὶ ἐφοπλιστάς. Ἐχομεν οὕτω: κρατικὴν γεωργίαν, κρατικὴν βιομηχανίαν, κρατικὴν βιοτεχνίαν, κρατικὸν ἐμπόριον καὶ κρατικὴν ὀργάνωσιν τῶν μεταφορῶν².

Ἡ οἰκονομία αὐτῆ τῶν Ἀνακτόρων, ἡ ὅποια ἀναμφιβόλως ἔδωσε ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας καλὰ ἀποτελέσματα, συνέβαλε ἐν τέλει εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἡγετικοῦ σκῆπτρου τῆς Κρήτης ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Οἱ ἰδιαιτέροι χαρακτήρες τῆς ἀκαμψίας καὶ τῆς γραφειοκρατίας ἠμπόδισαν τὴν προσαρμογὴν τῆς πρὸς τὴν λόγῳ τῆς ἀδυσωπῆτου προόδου τῶν Φοινίκων προκληθεῖσαν μεταβολὴν τῆς καταστάσεως ἐν τῇ Μεσογείῳ.

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Ἀχαιῶν ἐσήμανε τὸ τέλος τοῦ πολιτικο-οἰκονομικοῦ Μινωϊκοῦ οἰκοδομήματος.

3. ΑΙ ΜΙΝΩΙ·ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Αἱ Μινωϊκαὶ ἐπιγραφαὶ ἔχουν χαραχθῆ ἐπὶ πηλίνων πινακίδων καὶ ἀναφέρονται, σχεδὸν ὅλαι, εἰς τὴν Λογιστικὴν. Αἱ πλεον ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Κνωσοῦ, ὀλιγώτεραι δὲ εἶναι αἱ τῆς Φαιστοῦ. Ἄπασαι εἶναι ἱερογλυφικῆς γραφῆς (κατηγορίας Β) ἢ γραμμικῆς Α ἢ γραμμικῆς Β, αἵτινες εἶναι αἱ ὀλιγώτερον ἀποκρυπτογραφηθεῖσαι μέχρι σήμερον γραφαὶ³.

1. Ὁ ἀρχαιολόγος Sir Arthur Evans προσεπάθησε νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ Κρήτη ἐκτὸς ἐνὸς ἐπιχειρησμένου συστήματος βαρῶν εἶχε κάμει ἐναρξίν καὶ τῆς στοιχειώδους χρήσεως τοῦ νομίσματος. Βλέπε F. Melis, «La Ragioneria nella Civiltà Minoica», σελ. 17.

2. Melis, «Storia della Ragioneria» ἐνθ' ἄν. σ. 266.

3. Πρβλ. ἄνωτ., σελ. 735.

Ἡ Ἐλλειψις ἀποκρυπτογραφήσεως τῆς γλώσσης καὶ γραφῆς καὶ ἡ ἔλλιπτος δημοσίευσις τῶν πλέον πολυαριθμῶν κειμένων τῆς Κνωσοῦ — ἐνῶ τοιαῦτα τῆς Ἀγίας Τριάδος ἔχουν ἐξ ὀλοκλήρου δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Pugliese Carratelli τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πίζης — δὲν διευκολύνει τὴν μελέτην. Ἐν τούτοις, ὁ καθηγητῆς Melis ἠδυνήθη νὰ καταλήξῃ εἰς σημαντικὰ συμπεράσματα, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὕλικου τὸ ὁποῖον μέχρι τῆς στιγμῆς διατίθεται διὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν ἔρευναν τῶν κειμένων¹.

Ἴδου τὰ συμπεράσματα τοῦ καθηγητοῦ Melis :

Α'. Πινακίδες τῆς Φαιστοῦ. Ἐκ μιᾶς τῶν ὀλίγων πινακίδων τῶν εὑρεθειῶν εἰς τὴν ὑπαιθρον τῆς Φαιστοῦ², ὁ Melis συνάγει, ἐν τῷ μέτρῳ τῆς δυνατῆς ἀποκρυπτογραφήσεως τῆς, ὅτι πρόκειται περὶ λογαριασμοῦ περιλαμβάνοντος ποσότητα ἄνθους ζαφορᾶς, εἰσαχθεῖσαν δις εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ.

Β'. Πινακίδες τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς συλλογὰς τῶν πινακίδων τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὡς ἐκ τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὑρέθησαν, διαρκουῶν τῶν ἀνασκαφῶν, ομάδες σημαντικοῦ ἀριθμοῦ πινακίδων, τόσον ἐν τῷ χώρῳ ὅπου ἔκειτο ἡ ἀνωτέρω ἐπαυλις ὅσον καὶ ἐν τῷ χώρῳ τῶν γειτονικῶν οἰκιῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν σφραγίδων αὐτῶν, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ κάτωθι συμπεράσματα :

Εἰς κατάλληλα διαμερίσματα τῆς ἐπαύλεως καὶ τῶν γειτονικῶν οἰκιῶν εἶχον ἐγκατασταθῆ τὰ λογιστήρια. Οἱ λογαριασμοὶ ἐχαράσσοντο ἐπὶ τῶν πηλίνων πινακίδων πρὶν ἢ ὁ πηλὸς ἀποξηρανθῆ. Ἡ ἀποξήρασις ἐπετυγχάνετο εἴτε διὰ τῆς ἐψήσεως, εἴτε διὰ τῆς ἐκθέσεως εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἀκολούθως αἱ πινακίδες συνεδέοντο κατὰ ὁμοιογενεῖς ομάδας καὶ ἐτίθεντο εἰς τὸ ἀρχεῖον.

Ἐκ τῶν κειμένων τῶν πινακίδων, ἐν ᾧ μέτρῳ κατέστη δυνατόν νὰ ἀποκρυπτογραφηθοῦν αὐται, συνάγεται ὅτι πρόκειται περὶ λογαριασμῶν εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς διαφόρων ποσοτήτων προϊόντων. Εἰς, ἐπὶ παραδείγματι, τῶν λογαριασμῶν τούτων φαίνεται, ὅτι περιλαμβάνει ποσότητα ἐξαχθέντος οἴνου τμηματικῶς. Ἄλλοι λογαριασμοὶ τῆς ἐπαύλεως περιλαμβάνουν ποσοτικὰς ἐγγραφὰς βιομηχανικῶν φυτῶν (μηκῶνων, κισσοῦ, ζαφορᾶς, καλάμου),

1. Melis F. «Storia della Ragioneria» σ. 226.

2. «Ἡ Φαιστός, ἂν καὶ ὑπῆρξε ἐπὶ μακρὸν μετὰ τὴν πρωτεύουσαν ἢ πλέον ἐνδιαφέρουσα πόλις τῆς νήσου, ἐκληροδότησε πολὺ ὀλίγα ἀποδεικτικά, τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν τὴν Λογιστικὴν. Τοῦτο δέον νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὕτη ἀπώλεσε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν σημασίαν ἣν εἶχε, ὡς οικονομικὸν κέντρον, μετὰ τὴν προϊούσαν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀγίας Τριάδος. Καταλήγουσιν ἄλλωστε, ὅτι τὸ δεύτερον ἀνάκτορόν τῆς, μετὰ τὴν καταστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πλέον δὲν ἀνέλαβε, ἀνακατελήφθη ἀργότερον ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, ὁ ὁποῖος ἐπεβλήθη ἐπὶ τῶν πρωτογόνων Κρητῶν καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ τέχνης καὶ Μινωικοῦ πολιτισμοῦ ὑπεξηρέθησαν καὶ διεσπάρησαν». Melis, F. Storia della Ragioneria» σελ. 267.

ἔτι δέ τινες τούτων εἶναι σύνθεσις εἰδικῶν λογαριασμῶν, δηλαδή εἶναι λογαριασμοὶ δευτέρου βαθμοῦ ἐπεξεργασίας. Ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστου λογαριασμοῦ ὑπάρχουν σημεῖα ἐνδεικτικὰ τῆς ὀνομασίας τοῦ λογαριασμοῦ. Τέλος σημειοῦται τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ μέρους ποσῶν.

Γ'. Πινακίδες τῆς Κνωσοῦ. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ μέρη, ὅπου ἀπεκαλύφθησαν πολυάριθμοι πινακίδες τῆς Κνωσοῦ, δύναται τις νὰ συμπεράνη ὅτι, ὡσαύτως καὶ εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ ὠρισμένα διαμερίσματα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς λογιστήρια. "Ὅτι ἐκάστη ἀποθήκη, διατεθειμένη διὰ τὴν ἐναποθήκυσιν ὠρισμένων προϊόντων, εἶχε τὸ λογιστικὸν τῆς γραφεῖον. Αἱ πινακίδες, καὶ ἐνταῦθα, μετὰ τὴν χάραξιν τῶν λογαριασμῶν, συνεδέοντο κατὰ ὁμοειδεῖς κατηγορίας καὶ ἐκάστη ὁμὰς ἐτοποθετεῖτο εἰς κατάλληλα ξύλινα φορητὰ κιβώτια — ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς ἐπὶ τῶν κιβωτίων εἰδικὰς ὁπὰς διὰ τὴν δίοδον τῶν ἐξ ὀρειχάλκου χειρολαβῶν — εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι ἐκάστοτε εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν ἐλεγκτῶν διὰ τὴν λήψιν οἰασδήποτε πληροφορίας.

Ἀπὸ τὸ περιεχόμενον, ἐπίσης, τῶν κειμένων τῶν πινακίδων τῆς Κνωσοῦ, συναγεται ὅτι πρόκειται περὶ λογαριασμῶν περιλαμβανόντων εἰσαγωγὰς καὶ ἐξαγωγὰς, ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Ἀνακτόρου, διαφόρων ποσοτήτων ποικίλων προϊόντων, περὶ ἀπογραφῶν τῶν ἀποθηκῶν, περὶ ἀπογραφῶν τῶν ὄπλων κ.τ.τ. Ἐπίσης τινὲς τῶν λογαριασμῶν περιλαμβάνουν ποσοστιαίας ἀναλογίας ἀναφερομένας, ἴσως, εἰς εἰσφοράς καταβαλλομένας εἰς εἶδος.

Θεωροῦντες τὰς ἀτελεῖς πληροφορίας, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ συναχθοῦν ἀπὸ τὰς πινακίδας τῆς Κρήτης — λόγῳ τῆς ἑλλιποῦς ἀποκρυπτογραφῆσεως τῆς κρητικῆς γραφῆς, ἡ ὅποια ἐμποδίζει τὸν σχηματισμὸν πλήρους εἰκόνας περὶ τῶν λογιστικῶν κανονισμῶν τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς — ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐκ τῆς προηγηθείσης ἐρεύνης διαπιστοῦμεν τὴν σημασίαν, ἡ ὅποια ἀπεδίδeto καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην — παραλλήλως πρὸς τοὺς ἄλλους ἀρχαίους πολιτισμοὺς — εἰς τὴν τήρησιν τῶν λογαριασμῶν, διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς ποσοτικῆς κινήσεως τῶν εἰσαχθέντων εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ ἐξαχθέντων ἐξ αὐτῶν προϊόντων, εἰς τὴν ἀπογραφὴν αὐτῶν κ.τ.τ., σημασίαν ἀπορρέουσαν ἐκ τῆς ἀνάγκης, ὑφισταμένης καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τοῦ ἐλέγχου τῆς διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως τῶν ὑπευθύνων.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΝ

1. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

1. Εἰς τὰς εἰσαγωγικὰς σημειώσεις τῆς παρούσης μελέτας μας, εἶχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξάρωμεν τὸν στενὸν σύνδεσμον ὅστις ὑφίσταται μεταξύ Λογιστικῆς καὶ Οἰκονομικῆς ζωῆς. Λογιστικὴ καὶ Οἰκονομικὴ ζωὴ βαίνουν παραλλήλως ἐν τῇ ἐξελίξει καὶ ἀναπτύξει των. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου κατ' ἀνάγκην θὰ ἐπανέλθωμεν κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεύνης μας.

Λόγω τοῦ συνδέσμου τούτου, σκόπιμον θεωροῦμεν ὅπως σημειώσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς τε ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίας οἰκονομικῆς ζωῆς κατὰ τὴν ἐρευνητένην ἐποχὴν. Τοῦτο δέ, διότι μόνον διὰ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος, ἐν ᾧ ἐλειτούργει ἡ Λογιστικὴ καὶ ἐν ᾧ ἀνεπτύσσεται ἡ ὀργάνωσις αὐτῆς, θὰ δυνηθῶμεν νὰ μορφώσωμεν σαφῆ ἀντίληψιν ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ ἐξελίξεώς της κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Διὰ τῆς γνώσεως τῶν προϋποθέσεων, αἰτινες συνέτρεχον εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπάρξεως καὶ συστηματικῆς ὀργανώσεως Λογιστικῆς, θὰ δυνηθῶμεν νὰ συλλάβωμεν τὰ ὄρια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἡδύνατο αὐτὴ νὰ κινηθῇ καὶ τὸν βαθμὸν ἐξελίξεως μέχρι τοῦ ὁποίου ἡδύνατο ν' ἀνέλθῃ αὐτὴ. Οὕτω δὲ θὰ ἀποφύγωμεν ὑπερβολικὰς ἰσως ἀξιώσεις Λογιστικῆς ὀργανώσεως ἢ, ἀντιθέτως, θὰ διαπιστώσωμεν καθυστερήσεις ἐν τῇ ὀργανώσει ταύτῃ ἢ τέλος θὰ ἐπιβεβαιώσωμεν τὴν ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀνάγκας, ἃς ἐκαλεῖτο ν' ἀντιμετωπίσῃ αὐτὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀνάπτυσίν της.

Ἡ γνώσις τοῦ οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἐν γένει ὀργανώσεως τῆς ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίας οἰκονομικῆς ζωῆς τυγχάνει ὠφέλιμος καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως, τῆς ἐξῆς :

Ἡ προσπάθειά μας δέον νὰ κατατείνῃ εἰς τὴν συναγωγὴν πορισμάτων στηριζομένων περισσότερον ἐπὶ συγκεκριμένων στοιχείων καὶ ὀλιγώτερον ἐπὶ ὑποθέσεων. Ὅπως ὁμως θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις, αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν πληροφορίας περὶ τῶν ἰσχυόντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην λογιστικῶν κανονισμῶν εἶναι ἔλλιπεις. Ἐντεῦθεν πολλὰ τῶν κενῶν θὰ συμπληρώσωμεν βασιζόμενοι κατ' ἀνάγκην καὶ ἐπὶ ὑποθέσεων. Αἱ ὑποθέσεις

μας αὐταὶ θὰ εἶναι ἀσφαλέστεραι, ἐφ' ὅσον θὰ βασιζονται ἐπὶ τοῦ τότε οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος.

2. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐρεύνης μας, μὴ ἐντοπιζομένης εἰς ὠρισμένην περίοδον ἢ τοπικὴν περιοχὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἐκτεινομένης εἰς εὐρύτεραν περίοδον — τὴν περίοδον τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς — καὶ εἰς τὸ σύνολον τῆς τότε ἑλληνικῆς περιοχῆς, φρονοῦμεν ὅτι τὰ δεδομένα ἐπὶ τῆς μορφῆς τῆς ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίας οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς σημαντικωτέρας ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων, τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, συμπληρούμενα τυχὸν διὰ τῶν δεδομένων ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἄλλων ἀνεξαρτήτων ἑλληνικῶν πόλεων, συνιστοῦν ἰκανὴν καὶ ἐκπροσωπευτικὴν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος βάσιν, ἵνα προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐρευνάν μας, ἀνεξαρτήτως τυχὸν μικρῶν διαφορισμῶν καὶ παρεκκλίσεων, ἐπὶ τινων σημείων, παρὰ ταῖς ἄλλαις πόλεσι, καὶ ἀνεξαρτήτως διαφορισμῶν τινων κατὰ συναπτάς περιόδους, διαφορισμῶν μὴ ἐπηρεαζόντων οὐσιωδῶς τὴν ὅλην μορφήν τῆς οἰκονομίας κατὰ τὴν εὐρείαν ἐποχὴν ἣτις ἀποτελεῖ ἐνιαῖον ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης μας.

3. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης, βασιζομένης ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀφθόνων ἐπιγραφικῶν μνημείων, πλουσιῶν εἰς πληροφορίας οἰκονομικῆς φύσεως, καὶ γενικώτερον εἰς τὸ σύνολον τοῦ ὕλικου ὅπερ ἦλθεν εἰς φῶς διὰ τῶν ἀνασκαφῶν, ἡ μορφή τῆς ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίας οἰκονομίας τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, τηρουμένων ἐν πάσῃ περιπτώσει τῶν ἀναγκαιῶν, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, ἀναλογιῶν, ἀπὸ ἀπόψεως ὄγκου τῶν ἀντιστοίχων συναλλαγῶν, δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ κάτωθι¹:

Α'. Ἰδιωτικὴ Οἰκονομία.

Μέσον συναλλαγῶν νόμισμα μεταλλικόν. Βάσις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς, ὑπὸ τὴν μορφήν μικρᾶς ἐγγείου ἰδιοκτησίας. Ἄφθονος χρησιμοποίησις τῶν δούλων εἰς τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας, ἔτι δὲ καὶ ἐμπόριον δούλων. Τὸ προϊόν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς κατηρῦνετο κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀμέσων ἀναγκῶν τοῦ παραγωγοῦ, κατὰ δεύτερον λόγον εἰς σχηματισμὸν ἀποθεμάτων καὶ δὴ κατὰ τὸ πλεῖστον κρατικῶν, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν πολεμικῶν περιόδων — περιόδων χαρακτηριστικῶν τῆς ἐρευνημένης ἐποχῆς — καὶ κατὰ τρίτον λόγον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ δὴ τὸ ἐξαγωγικόν. Ἀπαγόρευσις ὑπὸ τοῦ Κράτους τῆς ἐξαγωγῆς ἐνίων γεωργικῶν προϊόντων.

Ἄνθησις ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ ἐμπορίου εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν. Εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον ἰδίᾳ προϊόντων μὴ παραγομένων ἐν τῇ χώρᾳ. Ἐντεῦ-

1. Πρβλ. καὶ B δ c k h, A u g. L'economia Publica degli Ateniesi (Trad. Italiana, ἐν Biblioteca di Storia Economica. V. Pareto Vol. I¹).

θεν ἀνθήσις τῶν χερσαίων καὶ θαλασσίων συγκοινωνιῶν. Ἀνεπτυγμένη Ἐμπορικὴ Ναυτιλία. Οὐχ ἤττον ἰκανὴ παρέμβασις τοῦ Κράτους εἰς τὴν ρύθμισιν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν.

Βιομηχανία περιορισμένη εἰς τὴν μορφήν τῆς βιοτεχνίας καὶ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἀμέσων ἀναγκῶν. Παραγωγή κατὰ μάζας καὶ ἀποθεματοποιήσις προϊόντων δὲν συναντᾶται.

Ὑπαρξίς ἐμπορικῶν ἢ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ὑπὸ τὴν μορφήν, ἀπὸ ἀπόψεως ὀργανώσεως ἢ συγκεντρώσεως κεφαλαίων, τῶν συγχρόνων ἔστω καὶ μέσου μεγέθους ἀτομικῶν καὶ ἐταιρικῶν ἐπιχειρήσεων, δὲν διαπιστοῦται.

Παρουσία τραπεζιτῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν μὲ κύριον ἀντικείμενον ἐργασιῶν τὰς καταθέσεις καὶ τὰ δάνεια ποικίλης μορφῆς. Οὐχ ἤττον κυκλοφορία τῆς πίστεως καὶ δὴ διὰ πιστωτικῶν μέσων, οἷα σήμερον διευκολύνουσι ταύτην, δὲν ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Τόκος τοῦ Κεφαλαίου ὑψηλός.

Κέρδη ἐκ τῶν ἐμπορικῶν καὶ τραπεζικῶν ἐργασιῶν σημαντικά, ὡς συνέπεια ἐλλείψεως τῶν ποικίλων μορφῶν συναγωνισμοῦ. Πηγαὶ κέρδους ἀσφαλεῖς καὶ καθωρισμένοι.

Τὸ πλεόνασμα, ἐξ οἰασδήποτε οἰκονομικῆς δραστηριότητος, χρηματικόν. Τοῦτο κατηρθύνετο εἴτε εἰς ἐπενδύσεις εἰς γαίας καὶ ἀκίνητα, εἴτε εἰς τὸν ἀποθησαυρισμόν. Τὸν πλοῦτον ἀντεπροσώπευε ὁ ἀποθησαυρισμὸς τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος ἢ πολυτίμων μετάλλων¹.

Ἔννοια καὶ μορφή τοῦ Κεφαλαίου, ἐν τῇ συνθέτῳ λειτουργίᾳ του, μέσῳ τῶν γνωστῶν σημερινῶν ποικίλων συνδυασμῶν, ὡς πλουτοπαραγωγικῆς πηγῆς δι' ἐντατικωτέραν παραγωγὴν καὶ ἐπαύξησίν του, καὶ γενικώτερον ἐνδείξεις κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος τῆς οἰκονομίας, δὲν διαπιστοῦνται διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Β'. Δημοσία Οἰκονομία.

Σύστημα δημοσιονομικὸν λίαν ἀνεπτυγμένον διὰ τὴν ἐποχὴν του.

Κρατικὰ ἔσοδα ἐξ ἀμέσων καὶ ἐμμέσων φόρων εἰς εἶδος καὶ εἰς χρῆμα : φόροι ἐπὶ τῶν γεωργικῶν ἰδίᾳ προϊόντων, δασμοὶ ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων (ταμιευτικοὶ καὶ οὐχὶ προστατευτικοὶ τυχόν ἐσωτερικῆς παραγωγῆς), ἀλλὰ καὶ φόροι ἐπὶ τῶν κυκλοφορούντων ἐμπορευμάτων, φόροι διαμονῆς τῶν ἄλλοδαπῶν. Ἔσοδα ἐκ τῆς ἀκινήτου περιουσίας τοῦ δημοσίου, ἔσοδα ἐκ προστίμων καὶ χρηματικῶν ποινῶν ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τῶν δικαστηρίων. Ποικίλης φύσεως εἰσφοραὶ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συμμάχων πόλεων. Ἔτι περαιτέρω ἔκτακτα ἔσοδα ἐκ φορολογίας τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, ἰδίᾳ

1. Διότι, ἀνεξαρτήτως τοῦ κυκλοφοροῦντος μεταλλικοῦ νομίσματος (κυρίως ἀργυροῦ ἐνίοτε ὁμως καὶ χρυσοῦ), διενηργεῖτο καὶ σημαντικὸν ἐμπόριον τῶν πολυτίμων τούτων μετάλλων.

εις περιόδους πολεμικῆς προπαρασκευῆς. Συγκέντρωσις ὑπὸ τοῦ κράτους γεωργικῶν προϊόντων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν περιόδων λιμοῦ καὶ πολεμικῶν.

Δαπάναι κρατικαὶ ποικίλαι, ἐν αἷς σημαντικαὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν δημοσίων κτιρίων, διὰ τὴν παροχὴν βοηθημάτων εἰς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πρὸ παντός διὰ τὴν προμήθειαν ὄπλων καὶ διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν πολεμικῶν πλοίων. Ἐν ἄλλοις, μορφή δημοσίας οἰκονομίας μὴ ἀπέχουσα σημαντικῶς τῆς πολεμικῆς.

Ὁργάνωσις τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν διὰ τὴν βεβαίωσιν καὶ εἰσπραξίν τῶν κρατικῶν ἐσόδων, διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν δαπανῶν, διὰ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου : Βεβαιωταὶ φόρων, εἰσπράκτορες (συνήθως εἰσπραξίς διὰ τῶν ἐργολάβων), ταμίαι, γραφεῖς, λογισταί, ἐλεγκταί, ἀγορανόμοι.

Εὐρύτερα ἔρευνα καὶ ἀνάπτυξις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς ἐκφεύγει τῶν πλαισίων τῆς παρούσης ¹.

4. Μία τοιαύτη μορφή καὶ ὀργάνωσις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, οἷα ἀνωτέρω ἐσκιαγραφήθη, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς στερουμένη τῆς ἀνάγκης ἐλέγχου καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀνάγκης λογιστικῆς ὀργανώσεως.

Οὐχ ἤττον διὰ τὴν ἐπιμέτρησιν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀνάγκης ταύτης δεόν νὰ ληφθῆ ἐξ ἑτέρου ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἔκτασις καὶ ὁ ὄγκος τῶν ἀντιστοίχων οἰκονομικῶν πράξεων, καθ' ὅσον, οὐ μόνον ἡ ποικιλία τούτων, ἀλλὰ καὶ ὁ ὄγκος αὐτῶν κατ' ἀξίαν καὶ ἀριθμὸν, σημαντικῶς συμβάλλει εἰς τὴν λογιστικὴν ὀργάνωσιν.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο στοιχεῖον, ἐξ ἀντιδιαστολῆς πρὸς τὰ προηγούμενα, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμιν, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὡς ἀνασταλτικὸν — ἀρνητικὸν παράγοντα ἀναπτύξεως τῆς Λογιστικῆς.

Πράγματι εἰς τὰ εὐρύτατα, ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθησαν, πλαίσια τῶν ποικίλων ἐκδηλώσεων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, δεόν ν' ἀντιπαραβληθῆ ὁ μικρὸς ὄγκος τῶν ἀντιστοίχων πράξεων. Δὲν εἶναι ὀρθόν, παρασυρόμενοι τυχόν ἀπὸ σύγχρονα τεκμήρια, νὰ καταλήξωμεν εἰς ὑπερβολὴν τῆς πραγματικότητος.

Εἰς τὸν ἐναρμονισμὸν τοῦτον πρὸς τὴν πραγματικότητα μᾶς βοηθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ πληθυσμὸς τῶν κατατετηγμένων εἰς ἀνεξάρτητα κρατίδια Ἑλληνικῶν πόλεων, μὴ ὑπολογιζομένων, φυσικῶ τῷ λόγῳ, τῶν σκλάβων, οἵτινες μὴ ἀποτελοῦντες ὑποκείμενα περιβεβλημένα νόμιμα δικαίωματα ἀναπτύξεως οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἀπεναντίας ἦσαν ἀντικείμενα μὴ οὐσιωδῶς διαφέροντα τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων ἐμπορίας, δὲν ἦτο σημαντικὸς. Παρὰ τὰς περὶ τούτου ποικίλας ἀμφισβητήσεις, ὁ πληθυσμὸς ὄλων τῶν πόλεων τῆς περιοχῆς τῆς Ἀττικῆς, συμ-

1. Ἐνταῦθα προοίμια γενικῆν ἐπισκόπησιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Εἰς τὰς ἐπομένας παραγράφους, ὅπου τυχόν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος τὸ ἀπαιτεῖ, προχωροῦμεν εἰς εὐρύτεραν ἀνάλυσιν (π.χ. βλ. κατωτέρω περὶ Τραπεζῶν).

φώνως πρὸς τὴν εὐρύτεραν ἐκδοχὴν, δὲν ὑπερέβαινε τὸν ἀριθμὸν τῶν 100.000 ἐλευθέρων πολιτῶν (μετὰ τῶν δούλων ἀνήρχετο εἰς 500.000)¹, τῶν δὲ λοιπῶν ἑλληνικῶν πόλεων δὲν ὑπερέβαινε, κατὰ μέσον ὄρον, τὰς 20-30.000 κατοίκων δι' ἐκάστην².

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὑφίστατο μὲν ποικιλία συναλλαγῶν, εἶδους καὶ κατηγοριῶν τῶν καὶ σήμερον συνήθων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, οὐχ ἤττον αἱ συναλλαγαὶ αὗται ἦσαν τὸ μὲν ἀπλαῖ τὸ δὲ ὀλίγα κατ' ἀριθμὸν. Τοῦτο σοβαρῶς δεόν νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἐπιμέτρησιν τοῦ βαθμοῦ ἐξελίξεως τῆς Λογιστικῆς ἐν συγκρίσει καὶ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ σημερινοῦ ὄγκου συναλλαγῶν καὶ τοῦ σημερινοῦ βαθμοῦ ἐξελίξεως αὐτῆς εἰς πλήρη ἐπιστημονικὴν μέθοδον.

2. ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΙΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ

1. Ἦδη, μετὰ τὴν ἀνωτέρω πλαισίωσιν τοῦ θέματος, θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ προσφερομένου ἡμῖν ὕλικου, πρὸς σύλληψιν τῶν συγκεκριμένων στοιχείων ἅτινα θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν τὴν σύνθεσιν τῶν ἰσχυόντων, κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ἐποχὴν, λογιστικῶν κανονισμῶν.

Κανονικῶς θὰ ἔδει νὰ προστρέξωμεν εἰς δύο κατηγοριῶν πηγὰς. Πρῶτον εἰς τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἅτινα ἀποτελοῦν σήμερον τὴν φωτεινὴν πηγὴν τῶν αἰωνίων ἀξιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐλθόντα εἰς φῶς ἀρχαῖα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα.

Δυστυχῶς, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς, εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ τόσον μεστὰ σοφίας ἐξ ἑνός, ἀφθόνου ὕλικου ἐξ ἑτέρου, δι' ὧν κατέστη δυνατόν νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν ὁ θαυμαστός οὗτος ἀρχαῖος πολιτισμός, ἐξαιρέσει σποραδικῶν καὶ ἐντελῶς περιπτωσιακῶν νύξεων³, οὐδὲν πέραν τούτων ἀναφέρουν ἐπὶ τοῦ θέματος μας.

Μόνον εἰς μίαν, ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἀπορρέουσιν, γενικωτέραν διαπίστων δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν. Δηλαδή, τὸ ἀνώτερον πνεῦμα καὶ ἡ λογικὴ σειρά, ἥτις κυριαρχεῖ εἰς τὴν ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις διατύπωσιν τῶν ὑψηλῶν ἐννοιῶν ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι ἡ τόσον φιλοσοφημένη σχέψις καὶ λογικὴ σειρά τῶν ἐννοιῶν, ἐκδηλωτικαὶ βασικῶν προϋποθέσεων συνειδήσεως τάξεως καὶ εἰρμοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ εἶχον τὴν ἀπήχησιν των καὶ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ συνεπῶς καὶ τῆς Λογιστικῆς.

Εἰς τὴν γενικωτέραν ταύτην διαπίστωσιν, ἀν καὶ κατατασσομένην εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑποθετικῶν διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Λογιστικῆς στοιχείων,

1. Böckh, *Ang.* ἐνθ' ἀνωτ. σ. 67 κ.ἐπ.

2. Breccia E., ἐνθ' ἀνωτ. σ. 4.

3. Βλ. κατωτ. περὶ τραπεζιτῶν, σ. 773.

περὶ ὧν ἤδη προανεφέραμεν, θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ προσδώσωμεν ἰδιαιτέραν ἀξίαν καὶ σημασίαν διὰ τὴν συναγωγὴν τῶν πορισμάτων τῆς ἐρευνῆς μας.

2. Ἄν ὁμως ἡ παντελής ἔλλειψις πληροφοριῶν εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων δὲν μᾶς βοηθεῖ εἰς τὸν σχηματισμὸν ἀντιλήψεως ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἰσχυόντων λογιστικῶν κανονισμῶν, εὐρίσκομεν εὐτυχῶς ἅπτά στοιχεῖα, σχετικὰ πρὸς τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς θέμα, εἰς τὸ ἄφθονον διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐλθὼν εἰς φῶς ὕλικόν εἰς ἐπιγραφικὰ μνημεῖα.

Μεταξὺ τῶν ἐπιγραφικῶν τούτων μνημείων, ἀναλυτικωτάτων ἐν τῷ περιεχομένῳ των, ἐξ οὗ πολῦτιμοι παρέχονται πληροφορίες ἐν σχέσει πρὸς τὴν κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, σημαντικὸς ἀριθμὸς εἶναι περιεχομένου οἰκονομικοῦ ἅμα καὶ λογιστικοῦ.

Α'. ΠΙΝΑΚΕΣ ΤΩΝ ΕΙΣΦΟΡΩΝ

3. Δὲν εἶναι ἄμοιρα ἐνδιαφέροντος, ἐκ τῶν μνημείων τούτων, τὰ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν Ἀθηνῶν ἀποκαλυφθέντα τεμάχια μαρμάρου, ἀνατρέχοντα εἰς τὸν V π.Χ. αἰῶνα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχουν ἐγχαραχθῆ κατάλογοι τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν καὶ τῶν συμμάχων πόλεων μετὰ τῶν ποσῶν τῶν ἀντιστοίχων εἰσφορῶν, εἰς ὧν τὴν καταβολὴν ὑπεχρεοῦντο¹.

Οἱ πίνακες οὗτοι ἀπὸ καθαρῶς λογιστικῆς ἀπόψεως δὲν ἐμφανίζουσι μεγάλην ἀξίαν, οὐχ ἤττον ἀποδεικνύουσι τὴν ὑπαρξίν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην προϋπολογιστικῶν πινάκων κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων ἐσόδων καὶ δαπανῶν. Πέρα μάλιστα τούτου, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐγγάραξις τῶν φορολογικῶν καταλόγων ἐπὶ πλακῶν μαρμάρου ἀπεσκοπεῖ εἰς τὴν δημοσιότητα τούτων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σήμερον, εἰς πλείστας περιπτώσεις, δημοσιεύονται παρόμοιοι πίνακες πρὸς γνῶσιν τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀποδεικνύει τὴν σημασίαν ἣν ἀπέδιδον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἰς τὴν ἄσκησιν δημοσίου ἐλέγχου ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως τοῦ Δημοσίου.

Β'. ΕΓΓΡΑΦΑΙ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ

4. Πολυτιμότερα στοιχεῖα, ἴσως καὶ τὰ μόνα, ἐφ' ὧν δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ἰσχυόντων λογιστικῶν κανονισμῶν κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν, τοῦλάχιστον εἰς τὸ πεδίον τῆς Δημοσίας Λογιστικῆς, εἶναι τὰ ὄσα ἀρῦόμεθα ἐκ τῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Δήλου, νήσου τῶν Κυκλάδων, ἐπιτελεσθεισῶν κατὰ τὰ ἔτη 1877-1885, ἐλθόντων εἰς φῶς, ἐγχαράκτων δι' ἐπιγραφῶν μαρμαρίνων πλακῶν, ἀνηκουσῶν εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς

1. Merrit B. etc. *Tribute Lists*. Cambridg, (Mass). Vol I, II καὶ εἰδικ. III (1950), Melis F., *Storia della Ragioneria*, Bologna 1950 σ. 350 καὶ B o c k h A., *L'economia Pubblica degli Ateniesi* (Trad. Ital. ἐν Biblioteca di Storia Economica V. Pareto vol. I⁴).

Ἐπιμελητείας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος¹. Αὗται ἀνάγονται εἰς τὸν IV-II π.Χ. αἰῶνα, τὸ κείμενον δὲ τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον περιεχομένου οἰκονομολογιστικοῦ.

Πρὶν προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν κειμένων τούτων ἀνάγκη ἐνίων προεισαγωγικῶν σημειώσεων.

Εἶναι γνωστὴ ἐκ τῆς Ἱστορίας ἡ λατρεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πρὸς τοὺς θεοὺς των. Ἐκάστη πόλις κατέβαλλε ἰδιαιτέραν μερίμνα διὰ τὴν ἀνεγερσιν μεγαλοπρεπῶν ναῶν, ἀφιερωμένων ἰδίᾳ εἰς τὸν προστάτην τῆς πόλεως θεόν. Εἰς τοὺς ναοὺς τούτους οἱ πολῖται, τὸ μὲν κατέθετον πολύτιμα ἀφιερῶματα, τὸ δὲ εἰσέφερον σημαντικὰ χρηματικὰ ποσά, ἐξ ὧν συνεκροτεῖτο ὁ ἱερὸς θησαυρὸς. Οἱ ναοί, οὕτω, συνεκέντρουν σημαντικὰ κεφάλαια. Πέρα τούτου οἱ ναοὶ ἐκέκτηντο καὶ σημαντικὴν ἀκίνητον περιουσίαν εἰς ἀστικά καὶ ἀγροτικά κτήματα, οὐ μὴν ἀλλὰ εἰσέπραττον καὶ εἰδικὰ τέλη ὑπὲρ αὐτῶν (πορθμεῖα κλπ.). Οἱ ὑπεύθυνοι διαχειρισταί, ἐξεμεταλλεύοντο τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τοῦ Ναοῦ, ἐπὶ σκοπῶ ἐπαυξήσεως τῆς περιουσίας τοῦ Ναοῦ. Ἐξεμίθουν τὰ ἀκίνητα ἐπὶ ἐνοικίῳ, ἐχορήγουν δάνεια, εἰς ἔχοντας ἀνάγκην τοιούτων, ἐπὶ τόκῳ. Πρὸς φύλαξιν τοῦ ἱεροῦ θησαυροῦ ἐλάμβανον μέτρα ἀσφαλείας. Ἐντεῦθεν οἱ διάφοροι διαχειρισταὶ καὶ εἰσπράκτορες τῶν κρατικῶν ἐσόδων οὐχὶ σπανίως κατέθετον τὰς δημοσίας εἰσπράξεις πρὸς φύλαξιν εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ ναοῦ², οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἰδιῶται παρέδιδον εἰς τοὺς ναοὺς χρήματα πρὸς φύλαξιν. Οἱ ναοὶ διὰ τῶν χρημάτων τοῦ ἱεροῦ θησαυροῦ, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις (πολέμους κλπ.) ἤρχοντο ἀρωγοὶ τοῦ Κράτους (τῆς πόλεως). Οὕτω οἱ ναοὶ ἐνεργῶς μετεῖχον εἰς τὴν δημοσίαν οἰκονομικὴν ζωὴν, αἱ δὲ πράξεις διαχειρίσεως τῶν ἐπὶ ταύτην ἐντεταλμένων, δὲν ἦσαν ἀπλῶς πράξεις ἐσωτερικοῦ τῶν ναῶν ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ πράξεις δημοσίου ἐνδιαφέροντος, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀνάγκη δημοσιότητος τῆς διαχειρίσεως.

Ἐπανερχόμεθα εἰς τὰς πλάκας τῆς Δήλου, ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν ὁποίων σημαντικὰ στοιχεῖα ἐβοήθησαν εἰς τὴν μόρφωσιν ἀντιλήψεως ἐπὶ τῆς προεκτεθείσης οἰκονομικῆς λειτουργίας τῶν ναῶν.

Κατὰ τὴν θαυμασίαν ἀναπαράστασιν τῆς ζωῆς τῆς Δήλου ὑπὸ τοῦ Homolle³, αὕτη ἐστρέφετο ἐξ ὀλοκλήρου περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ Δῆλος ὤφειλε εἰς τὸν ναὸν τὸ πᾶν : ἀσφάλειαν, πλοῦτον, δόξαν, ἡθικὴν δύναμιν. Οἱ Δῆλιοι κυρίως ἠσχολοῦντο μὲ τὴν θρησκείαν. Οἱ διάφοροι ἐν τῇ νήσῳ ναοί, καὶ πρὸ παντὸς ὁ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀπετέλουν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας

1. Τὰς ἐν προκειμένῳ πληροφορίας ἀρῶμεθα ἐκ τοῦ δημοσιεύματος τοῦ διεθνήντος τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας T. Homolle, «Les Archives de l'intendance Sacrée à Delos», Paris 1886 βλ. καὶ Melis ἐνθ' ἄνωτ. σ. 351 ἐπ.

2. Βλ. καὶ Breccia E., Storia delle Banche e dei Bancheri nell'età Classica, Padova 1903 σ. 29.

3. Homolle T., ἐνθ' ἄνωτ. σ. 1 καὶ ἐπ.

μερίμνης, ὡς ἔδρα τῆς λατρείας των, ὡς τμήμα τοῦ ἔθνικοῦ των κεφαλαίου, ὡς πηγὴ μεγαλείου καὶ εὐτυχίας. Διεφύλαττον ἐπιμελῶς τὰ πολύτιμα ἀφιερῶματα, στόλισμα τοῦ ναοῦ των, τίτλον τιμῆς διὰ τὴν πόλιν των, δεῖγμα τοῦ πλοῦτου των. Ἐπέβλεπον τὸν ἱερὸν θησαυρόν, ὅστις ἦτο λίαν σημαντικὸς διὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως.

Λόγῳ τῆς σημασίας, ἦν ἐκέκτητο διὰ τοὺς Δηλίους ὁ θησαυρὸς τοῦ ναοῦ, οἱ κύριοι διαχειρισταὶ τούτου — ἱεροποιοὶ — τὸ μὲν ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀσχοῦντος ἐν τῇ κυριαρχίᾳ του τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν, ἐπὶ ἐνιαυσίᾳ θητεία, θεωρούμενοι πρόσωπα σεβαστὰ καὶ ἐπίσημα, ἐρχόμενα μάλιστα κατὰ σειρὰν ἀμέσως μετὰ τὸν ἄρχοντα, τὸ δὲ οὔτοι μετὰ τὴν λήξιν τῆς θητείας των ὑπεχρεοῦντο, ὅπως ἀποδώσουν λογαριασμὸν τῆς διαχειρίσεώς των ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Ἡ ἀποδομένη σημασία εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως τοῦ ἱεροῦ θησαυροῦ ὑπὸ τῶν ἱεροποιῶν καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐπιστημότητος καὶ δημοσιότητος, εἰς ἣν ὑπεβάλλοντο οἱ ἀπολογισμοὶ οὔτοι, ἐγχαραττόμενοι ἐπὶ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν, ἰδρυομένων εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας τῆς πόλεως, ἵνα περιέρχωνται εἰς γνῶσιν πάντων τῶν πολιτῶν ^{1,2}.

Ἐκ τῶν κειμένων τῶν ἐπιγραφῶν, διαπιστοῦται ὅτι οἱ ἱεροποιοὶ ἐβηθούντο εἰς τὸ ἔργον των ὑπὸ πλήθους ὑπαλλήλων, τελούντων ὑπὸ τὰς διαταγὰς των : γραμματέων, γραφέων, φυλάκων, λογιστῶν, εἰσπρακτόρων, ἐπιστατῶν, ἀρχιτεκτόνων. Παρέχονται πληροφορίαι περὶ τοῦ τρόπου ἀναθέσεως καὶ ἐκτελέσεως ἔργων παρ' ἐργολάβων, περὶ συμβάσεων μετὰ προμηθευτῶν, περὶ μισθώσεως καὶ διαχειρίσεως τῆς ἀκινήτου περιουσίας τοῦ ναοῦ, περὶ χορηγήσεως ἐκτάκτων δανειῶν, περὶ εἰσπράξεων ποικίλων τελῶν ὑπὲρ τοῦ ναοῦ, περὶ καταθέσεως εἰς τὸν ναὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ Δημοσίου παρὰ τῶν οἰκείων εἰσπρακτόρων, περὶ λύσεως τῶν ἀμφισβητήσεων ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τοῦ ναοῦ ὑπὸ λαϊκῶν δικαστηρίων κλπ. κλπ. ³.

Ἡ διαχείρισις τοῦ ναοῦ ἐστρέφετο περὶ δύο τινὰ : 1. περὶ τὴν διατήρησιν τῆς περιουσίας τοῦ ναοῦ καὶ 2. περὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς ἐπὶ σκοπῶ ἐπαυξήσεώς της. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνάγονται τὰ μέτρα διατηρήσεως ἐν καλῇ καταστάσει τῶν ἀφιερωμάτων, εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῶν κτιρίων

1. Ἡ τοιαύτη ἐπιστημότης καὶ δημοσιότης τῶν ἀπολογισμῶν τῆς δημοσίας διαχειρίσεως, εἶναι χαρακτηριστικὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι, ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλους ἀρχαίους λαοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους, ὑποβεβλημένους ὑπὸ ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῶν ἀρχόντων, οἱ ἀπολογισμοὶ τῆς διαχειρίσεως ἀπετέλουν ἐσωτερικὴν ὑπόθεσιν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων. Melis F., ἐνθ' ἀν. σ. 352.

2. Κατὰ τὴν περίοδον, καθ' ἣν ἡ διοίκησις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δήλῳ, ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸ Κράτος τῶν Ἀθηῶν (πρὸ τοῦ 315 π.Χ.) τὰ πρωτότυπα τῶν ἀπολογισμῶν ἐστέλλοντο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐξετίθεντο ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἀντίγραφον δὲ τούτων ἐξετίθετο εἰς τὸν ἐν Δήλῳ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (Homolle, ἐνθ' ἀν. σ. 2, καὶ 23).

3. Homolle, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 5.

καὶ τὴν ἀνέγερσιν νέων εἰς τὴν δευτέραν ἢ μίσθωσις τῶν κτημάτων, ἢ παροχὴ δανείων κλπ.¹

Εἶναι καταφανές, ὅτι μία τοιαύτη διαχείρισις, ἣς οἱ ἐπὶ μαρμάρου ἐγχα-
ραττόμενοι ἀπολογισμοὶ ἀπετέλουν τελικὴν εἰκόνα, προϋπέθετε σειρὰν ἐπὶ
μέρους ἐγγραφῶν παρὰ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ναοῦ. Διὰ τὰς ἐπὶ μέρος αὐτὰς
ἐγγραφὰς ἐχρησιμοποιοῦντο φύλλα παπύρου, ἐφ' ὧν κατεγράφοντο αἱ συμβά-
σεις, αἱ ἀποδείξεις κλπ. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων συνετάσσοντο οἱ μερικοὶ καὶ
ὀλικοὶ ἀπολογισμοὶ². Εἰς δημοσιότητα ἐξετίθεντο καὶ μερικώτεροι ἀπολογι-
σμοὶ ἢ καὶ συμβάσεις. Συνήθως διὰ μικροτέρας σημασίας δημοσιεύσεις ἐχρη-
σιμοποιοῦντο πλάκες ἐκ ξύλου³, ὡς π.χ. διὰ μηνιαίας καταστάσεις τοῦ Τα-
μείου τοῦ ναοῦ. Ἐπὶ μαρμάρου ἐνεχαράσσοντο μόνον οἱ νόμοι καὶ αἱ ἀποφά-
σεις τῆς συνελεύσεως, αἱ συμβάσεις εἰς ἃς μετεῖχεν ὁ λαός, οἱ ἀπολογισμοὶ
διαχειρίσεως τῶν ἱεροποιῶν, μετὰ τῶν σχετικῶν ἀπογραφῶν καὶ ἐν γένει
πᾶσα πρᾶξις μακρᾶς ἰσχύος Ἀτυχῶς ἐκ τοῦ ἐπὶ μέρος τούτου ὀλικοῦ οὐδὲν
ἔφθασε μέχρις ἡμῶν, πλὴν τῶν ἐπὶ μαρμάρου ἐγχαράκτων κειμένων. Ὅσον-
δήποτε δὲ ἄφθονοι καὶ ἂν εἶναι αἱ ἐκ τῶν πλακῶν πληροφορίαι, ἢ ἔλλειψις τῶν
ἐπὶ μέρος στοιχείων, ἐμποδίζει σημαντικῶς τὸν σχηματισμὸν πλήρους καὶ
ὀλοκληρωτικῆς εἰκόνης ἐπὶ τοῦ τρόπου καὶ μεθόδων οἰκονομικῆς διαχειρίσεως
καὶ ἐπὶ τῆς Λογιστικῆς ταύτης παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις Ἑλλησι⁴.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι πλάκες ἀνάγονται εἰς τὰ
ἔτη 315-166 π.Χ., καὶ ὅτι πρὸ τῆς περιόδου ταύτης ἢ διαχείρισις τοῦ ναοῦ
ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν, διενεργουμένη ἐπ' ὀνόματι τῶν ναυτι-
κῶν ἀμφικτυονιῶν⁵, τὰ ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπιγραφῶν τούτων συναγόμενα
πορίσματα ἐπὶ τῶν λογιστικῶν κανονισμῶν, νομίζομεν ὅτι καλύπτουν κατὰ
μέγα μέρος, τοῦλάχιστον διὰ τὴν δημοσίαν διαχείρισιν, τὴν ἔλλειψιν καὶ ἐξ
ἄλλης πηγῆς σχετικῶν πληροφοριῶν διὰ τὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν τῆς ἐποχῆς
ἐκείνης.

Αἱ ἐγγραφαὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Δήλου,
ἀνερχομένης εἰς 450 περίπου, ἐξ ὧν ἄλλαι ὀλοκληρωτικαὶ ἄλλαι ἀποσπασμα-
τικαί, ἀφοροῦν πλὴν ἐλαχίστων, ἀπογραφὰς καὶ ἀπολογισμοὺς τῆς διαχειρί-
σεως τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν ἱεροποιῶν⁶.

1. Ἰδίου, σ. 12-13.

2. Ἰδίου, σ. 18.

3. Αἱ δαπάναι διὰ τὴν ἀγορὰν χάρτου, ξύλου, μαρμάρου καὶ διὰ τὴν ἐγχαράξιν αὐτῶν
ἐμφαίνονται ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιγραφῶν.

4. Βλ. καὶ Melis, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 354.

5. T. Homolle, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 2.

6. 4 Πλάκες περιλαμβάνουν κείμενα συμβάσεων δημοσίων ἔργων καὶ ἕτεροι 3 περι-
λαμβάνουν κανονισμοὺς μισθώσεως τῶν ναῶν, πίνακα ἐνοικίων τῶν ἀγρῶν καὶ λισμοὺς
ἐνὸς γραφείου ἐπιφορτισμένου μετὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν προσόδων. Homolle ἐνθ' ἄνωτ.
σ. 14.

Κατὰ κανόνα ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τῆς πλακῶς ἐνεχαράσσεται ὁ ἀπολογισμὸς, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ἢ ἀπογραφῆς, ἐνίοτε ὁμοίως ἢ καταχώρισις ἐγένετο ἐπὶ χωριστῶν πλακῶν.

Κρίνομεν ἀπαραίτητον, ὅπως μεταφέρωμεν ἐνταῦθα τὸ περιεχόμενον ἐνὸς ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν καὶ ἀπογραφῶν τούτων, κατὰ τὸ δυνατόν περιληπτικῶς, ὅσον ἐπιτρέπει ἡ ἀνάγκη κατανοήσεως τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς μορφῆς τούτων, πρὸς ἐξαγωγήν τῶν σχετικῶν συμπερασμάτων ἀπὸ λογιστικῆς ἀπόψεως.

Ὁ ἀπολογισμὸς ἀφορᾷ τὴν διαχείρισιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θητείας ὀρισμένων ἱεροποιῶν, ἡ δὲ ἀπογραφή τὰ ὑπάρχοντα ἐν τῷ ναῷ ἀφιερῶματα κατὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας τῶν ἰδίων (ἔτους 179 π.Χ.). Ἡ πλάξ, ἐφ' ἧς εἶναι ἐγχαραγμένοι οἱ πίνακες οὗτοι, εἶναι ἡ μεγαλύτερα καὶ πληρεστέρα (ἀνευ πολλῶν κενῶν) ἐκ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ τῶν δύο πλαγίων πλευρῶν τῆς πλακῶς ἔχει ἐγχαραχθῆ ὁ ἀπολογισμὸς, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ὄψεως ἢ ἀπογραφή¹.

Α' ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ (α' ὄψις τῆς πλακῶς)

Προηγεῖται τὸ εἰς πάντας τοὺς ἀπολογισμοὺς τούτους προοίμιον, ἐν ᾧ ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τοῦ ἀρχοντος, τῶν προκατόχων ἱεροποιῶν, τῶν τῆς περιόδου ἣν ἀφορᾷ ὁ ἀπολογισμὸς, ὡς καὶ τῶν γραμματέων αὐτῶν (εἶδος πρακτικοῦ παραλαβῆς).

Ἀκολούθως καταχωρίζεται ἡ διαχείρισις κατὰ κεφάλαια ὡς κάτωθι²:

Κεφ. 1. ΤΟΔΕ ΠΑΡΕΛΑΒΟΜΕΝ ΑΡΓΥΡΙΟΝ ΕΝ ΤΕΙ ΚΙΒΩΤΩΙ ΤΕΙ ΙΕΡΑΙ (Τὸ ἐν τῇ Ἱερᾷ κιβωτῷ εὕρισκόμενον καὶ παραληφθὲν ὑπὸ τῶν λογοδοτούντων ἱεροποιῶν, παρὰ τῶν προκατόχων των, κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς διαχειρίσεώς των, ἀργύριον)³.

1. Τὸ κείμενον εὕρισκόμενον, κατὰ ἀκριβῆ ἀντιγραφὴν ἐκ τῆς πλακῶς, εἰς τὴν συλλογὴν τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῆς Académie des Inscriptions et Belles Lettres, ἐπιμελεῖα F. Durbach «Inscriptions de Delos - Compte des Hieropes» Vol. II (σ.σ. 372-398), Paris 1929 ὑπ' ἀριθ. 442 ἔγγραφη.

2. Ἡ ἀριθμησις τῶν κεφαλαίων εἶναι ἰδικῆ μας, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐρεύνης. Ἀκολουθοῦμεν οὐχ ἤττον τὴν σειρὰν ἐν τῷ κειμένῳ τῆς πλακῶς. Εἰς τὸ κείμενον τῆς πλακῶς ἡ διάκρισις τῶν κεφαλαίων τοῦ ἀπολογισμοῦ γίνεται διὰ τῆς προτάξεως ἐκάστῳ εἰσαγωγικοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ἐπακολουθήσεως ἐν αὐτῷ ἀναλύσεως.

3. Τὰ κυκλοφοροῦντα νομίσματα ἦσαν ἀργυρᾶ (εἰς τινὰς περιόδους καὶ χρυσᾶ) ἡ δὲ μετὰ τῶν σχέσις ἦτο:

1 τάλαντον = 60 μναῖ

1 μναῖ = 100 δραχμαὶ

1 δραχμὴ = 6 ὄβολοι

Τὸ ἀργύριον τοῦτο εἶναι κατανεμημένον ἐντὸς «σταμνῶν» ἐκάστη τῶν ὁποίων φέρει ἐπιγραφὴν, λίαν λεπτομερῆ, περιλαμβάνουσαν τὸ ὄνομα τεπώνυμον τοῦ καταθέσαντος (συνήθως ἐνὸς τῶν διαχειριστῶν), τὴν προέλευσιν τοῦ ποσοῦ καὶ τὸ ἐν τῇ στάμνᾳ ποσὸν εἰς δραχμὰς ¹. Αἱ ἐπὶ ἐκάστης στάμνας ἐπιγραφαὶ εἶναι τόσον ἀναλυτικαί, ὥστε ἐνταῦθα τούτων περιλαμβάνουν πλήρη ἀνάλυσιν τοῦ ἀρχικοῦ ἐν αὐταῖς ποσοῦ, τῶν μεταγενεστέρων τυχὸν ἐξαγωγῶν (μετὰ τῶν δικαιολογητικῶν τῆς ἐξαγωγῆς) καὶ τοῦ ὑπολοίπου.

Ἐκάστη «στάμνα», μετὰ τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτῆς ἀναλύσεως καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ποσοῦ καταχωρίζεται διακεκριμένως, ὡς χωριστὴ ἐγγραφή.

Τέλος καταχωρίζεται τὸ ἄθροισμα τῶν ἐπὶ μέρους ποσῶν (τῶν ποσῶν τῶν εἰς τὰς στάμνας περιεχομένων), ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ σύνολον (ΚΕΦΑΛΗ, ὡς χαρακτηρίζεται) τοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ Κιβωτῷ εὑρεθέντος καὶ παραληφθέντος ὑπὸ τῶν λογοδοτούντων, κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς χρήσεως, ἀργυρίου. ἦτοι : 60.929 δραχμαὶ καὶ $4\frac{3}{4}$ ὀβολοί ².

$$\left. \begin{array}{l} 1 \text{ ὀβολος} = 8 \text{ χαλκοὶ} \\ 1 \text{ χαλκός} = 6 \text{ λεπτά} \end{array} \right\} \text{τὰ δύο ταῦτα εἰδικῶς ἐν Ἀττικῇ}$$

Τὰ μέχρις $\frac{1}{2}$ ὀβολου νομίσματα ἦσαν ἀργυρᾶ. Τὸ δίχαλκον ἦτο ἡ ἀργυροῦν ἢ χαλκοῦν. Τὸ χαλκοῦν καὶ τὰ λεπτά, ἐκ χαλκοῦ. Τὸ μεγαλύτερον νόμισμα ἦτο τὸ δεκάδραχμον, τὸ δὲ μᾶλλον ἐν χρήσει τὸ τετράδραχμον. Ὅπου εἰς τὰ κείμενα καὶ τὰς ἐπιγραφὰς δὲν γίνεται εἰδικεῖσις, θεωρεῖται ὅτι τὰ ποσὰ ἐκφράζονται εἰς δραχμὰς (βλ. περὶ ὧν τούτων εἰς Β ὀ c k h, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 72 καὶ ἐπ.).

1. Τὰ ποσὰ καὶ τὰ ἄθροίσματα αὐτῶν δὲν εἶναι κατακεχωρισμένα εἰς εἰδικὴν στήλην ποσῶν, ἀλλὰ ἐν συνεχείᾳ τοῦ κειμένου, ἐκφράζουσι δὲ δραχμὰς (πρβλ. ἀνωτ. ὑποσ. 3).

2. Οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦνται διὰ γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ δὴ κεφαλαίων, μὴ ἐχόντων ἐτι εἰσαχθῆ τῶν ἀραβικῶν ἀριθμῶν (ἐνῶ τὸ ἀλφάβητον εἶχεν ἤδη εἰσαχθῆ ἀπὸ τοῦ Χ π.χ. αἰῶνος. Περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ τῶν πρὸ ταύτης χρησιμοποιουμένων παρὰ τῶν ἀρχαίων λαῶν ποικίλων συστημάτων γραφῆς καὶ ἀριθμώσεως, ὧν ἐξέλιξις εἶναι τὸ ἐν Ἑλλάδι, διὰ τῶν Φοινίκων, εἰσαχθὲν ἀλφάβητον, διοχετευθὲν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Δύσιν βλ. ἐκτενῶς ἐν M e l i s, F., Storia della Ragioneria, ἐνθ' ἀναφ. Τμῆμα 1. Κεφ. II καὶ ἰβία σελίς 102 ἐπ.).

Οἱ ἀριθμοί, εἰς τοὺς ὑπ' ὄψιν ἀπολογισμούς, δηλοῦνται διὰ τῶν κάτωθι γραμμάτων :

10.000 διὰ τοῦ Μ (50.000 διὰ τοῦ |Μ'|)

1.000 διὰ τοῦ Χ (5.000 διὰ τοῦ |Χ'|)

100 διὰ τοῦ Η (50 διὰ τοῦ |Η'|)

10 διὰ τοῦ Δ (50 διὰ τοῦ |Δ'|)

ἡ μονὰς διὰ τοῦ Ι καὶ προκειμένου εἰδικῶς περὶ δραχμῆς διὰ τοῦ |-, περὶ διδράχμου διὰ τοῦ F. Προκειμένου περὶ ὀβολου δι' ἀπλοῦ Ι, περὶ 5 ὀβολῶν διὰ τοῦ |Γ, περὶ $\frac{1}{2}$ ὀβολου, διὰ τοῦ C καὶ περὶ $\frac{1}{4}$ ὀβολου διὰ τοῦ T.

Ὅτω π.χ. ὁ ἐν τῷ πρ/σμῶ ἀριθμὸς τῶν δρχ. 60929 καὶ $4\frac{3}{4}$ ὀβ. παρίσταται ὡς ἐξῆς :

|Μ'|Μ|Η'|ΗΗΗΗΔΔFΗΗΗΙΙΙCT

Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω συστήματος ἐκφράσεως τῶν ἀριθμῶν, διεμορφώθη μεταγενε-

Κεφ. 2. ΤΟΔΕ ΑΛΛΟ ΑΡΓΥΡΙΟΝ ΕΤΕΘΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΑΡΧΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΚΙΒΩΤΟΝ (Τὸ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως εἰσαχθὲν εἰς τὴν Ἱερὰν Κιβωτὸν ἀργύριον).

(Προηγείται τῆς ἀναλυτικῆς καταχωρήσεως ἡ δήλωσις, ὅτι ἡ εἰσαγωγή τοῦ ἀργυρίου ες τὴν Ἱερὰν Κιβωτὸν ἐγένετο ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀρμοδίων Γραμματέων καὶ τῶν κατὰ μῆνα Πρυτάνεων).

Καὶ ἐν προκειμένῳ, τὸ εἰσαχθὲν ἀργύριον εἶναι κατανεμημένον εἰς «στάμνας» ἐκάστη δὲ στάμνα καταχωρίζεται, ὡς χωριστὴ ἐγγραφή, μετὰ πλήρους ἀναλύσεως τῆς ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφῆς (ὄνομα καταθέτου, προέλευσις, ἀνάλυσις τυχόν προηγουμένων ἐξαγωγῶν κ.τ.τ.) καὶ μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ποσοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐν κεφ. 1.

- Ἀκολουθεῖ : 1. Σύνολον (ΚΕΦΑΛΗ) εἰσαχθέντος ἀργυρίου 14.623 δρχ. 1,1/4 ὀβ.
2. Σύνολον (ΚΕΦΑΛΗ) τοῦ εἰσαχθέντος μετὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς χρήσεως παραληφθέντος (Κεφ. 1 + Κεφ. 2) 75.553 δρχ.

Κεφ. 3. Καταχωρίζεται, ὡς εἰδικὸν κεφάλαιον, τὸ ποσὸν τοῦ παραληφθέντος κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς χρήσεως χαλκοῦ νομίσματος 3.733 δρχ. 2 ὀβ.

Κεφ. 4. ΕΞΕΙΛΟΜΕΝ ΕΠΙ ΤΑ ΕΡΓΑ (Τὸ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως ἐξαχθὲν ἐκ τῆς Ἱερᾶς Κιβωτοῦ ἀργύριον διὰ τὴν ἐκτέλεσιν πράξεων διαχειρίσεως).

στέρως τὸ πλήρες, διὰ τῆς χρήσεως τῶν τε μεγάλων καὶ μικρῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ὅπερ συναντῶμεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ κείμενα τῆς Αἰγύπτου τῶν Πτολεμαίων, ἦτοι :

1. Μονάδες :

α	β	γ	δ	ε	στ	ζ	η	θ
1	2	3	4	5	6	7	8	9

2. Δεκάδες :

ι	κ	λ	μ	ν	ξ	ο	π	ϑ
10	20	30	40	50	60	70	80	90

3. Ἑκατοντάδες :

ρ	σ	τ	υ	φ	χ	ψ	ω	ι
100	200	300	400	500	600	700	800	900

4. Χιλιάδες :

Ἄ	Ἐ	Ἰ	Ἰ	Ἰ	Ἰ	Ἰ	Ἰ	Ἰ
1000	2000	3000	4000	5000	6000	7000	8000	9000

Διὰ τοῦ Μ ἐκφράζονται αἱ 10.000, διὰ τοῦ ΜΒ αἱ 20.000 κ.ο.κ. (πρβλ. καὶ Melis F. ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 100 καὶ ἐπ.).

Καὶ ἐν προκειμένῳ (προτασσομένης τῆς δηλώσεως ὅτι ἡ ἐξαγωγή ἐγένετο παρουσία τῶν ἀρμοδίων ἀξιωματούχων) ἡ καταχώρησις τῶν ἐξαγωγῶν γίνεται — ἐνταῦθα μάλιστα ἀναφέρεται καὶ ὁ μὴν καθ' ὃν ἐγένετο ἡ ἐξαγωγή — διακεκριμένως κατὰ ἐξαγομένην στάμναν μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ποσοῦ ἀργυρίου, μὲ πλήρη καταχώρισιν καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἀναλυτικῆς ἐπιγραφῆς, ἐτι δὲ καταχωριζομένου καὶ τοῦ σκοποῦ δι' ὃν ἡ ἐξαγωγή (δι' ἐκτέλεσιν ἔργων γενικῶν, διὰ παροχὴν δανείων κ.τ.τ.). Ἐὰν πρόκειται περὶ στάμνας ἐξ ἧς δὲν ἐξάγεται τὸ σύνολον τοῦ ποσοῦ ἀλλὰ μέρος τούτου, ἢ περὶ στάμνας ἐξ ἧς γίνονται διαδοχικαὶ ἐξαγωγαί, καταχωρίζεται — βάσει καὶ τῆς ἐπὶ τῆς στάμνας ἐπιγραφῆς — ἀναλυτικῶς τὸ ἀρχικὸν ποσόν, τὸ ἐξαγόμενον ἢ τὰ διαδοχικῶς ἐξαχθέντα ποσὰ καὶ τὸ ἀπομένον ὑπόλοιπον. Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν δικαιολογητικῶν τῶν ἐγγραφῶν, τὸ ἐξαγόμενον ἐκ τῆς Ἱερᾶς Κιβωτοῦ ἀργύριον κατηθύνητο πρὸς τοὺς διαφόρους διαχειριστὰς πρὸς εἰδικωτέραν διαχειρίσιν τούτου.

Ἀκολουθεῖ : 1. Σύνολον (ΚΕΦΑΛΗ) τοῦ ἐξαχθέντος ἀργυρίου 11.533 δρχ. 1 ὄβ.

2. Ὑπόλοιπον μεταξὺ ἀθροίσματος Κεφαλαίων 1 + 2 καὶ ἀθροίσματος παρόντος κεφαλαίου 4, ὅπερ ὑπόλοιπον δηλοῦται ὅτι παρεδόθη εἰς τοὺς ἐπερχομένους (νέας χρήσεως) ἱεροποιούς 63.999 δρχ. 5 ὄβ.

Κεφ. 5. Δηλοῦται ἡ παράδοσις τοῦ ποσοῦ τοῦ κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς χρήσεως παραληφθέντος χαλκοῦ νομίσματος, εἰς τοὺς ἐπερχομένους (νέας χρήσεως) ἱεροποιούς, καταχωριζομένου καὶ τοῦ ποσοῦ τούτου. 3.733 δρχ. 2 ὄβ.

Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὴν μεταφορὰν καὶ τῶν ὑπολοίπων Κεφαλαίων τοῦ ἀπολογισμοῦ τούτου, κρίνομεν σκόπιμον ὅπως, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐρεύνης, διαμορφώσωμεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς ὡς ἄνω κεφαλαίοις τοῦ ἀπολογισμοῦ στοιχείων, ἀναφερομένων εἰς τὴν κίνησιν τῶν μετρητῶν τῆς Ἱερᾶς Κιβωτοῦ, τὸν λογαριασμὸν τῆς «Ἱερᾶς Κιβωτοῦ», ἣτις ὡς εἶναι καταφανὲς ἀποτελεῖ ἐν εἶδος «Κεντρικοῦ Ταμείου» τοῦ Ναοῦ. Εἰς τὴν διαμόρφωσιν θὰ προβῶμεν διὰ τῆς πλέον κοινῆς συγχρόνου γραφικῆς παραστάσεως. Τὸ ἀφθονον ὑλικὸν καὶ ὁ τρόπος, ὡς καὶ ἡ ἀναλυτικότης μεθ' ἧς καταχωρίζονται αἱ διαφοροὶ ἐγγραφαι ἐν τῷ ἀπολογισμῷ, ὅχι μόνον δὲν μᾶς ἐμποδίζουν νὰ προχωρήσωμεν, ἀνευ βλάβης τῆς οὐσίας, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ λογαριασμοῦ τούτου, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας μᾶς ὠθοῦν εἰς τὸ νὰ φρονῶμεν, ὅτι οὐδόπως ἀποκλείεται ὅπως τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ναοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων συνετάγη ὁ ἀπολογισμὸς, προέρχωνται ἀπὸ ἀναλόγους πίνακας, εἴτε ἐνιαίους ἢ καὶ διακεκριμένους, εἰς πίνακα ὑπολοίπων προηγουμένων χρήσεων, εἰς πίνακα τῶν νέων εἰσαγωγῶν καὶ εἰς πίνακα ἐξαγωγῶν.

Χωρίς νὰ μειῶμεν οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τὴν ἀξίαν τῆς Τεχνικῆς ἐν τῇ Λογιστικῇ (γραφικῇ παράστασις τῶν λογαριασμῶν), νομίζομεν ὅτι ἡ οὐσιαστικὴ ἀποψις τῆς συνθέσεως ἐνὸς λογαριαμοῦ — κατηγορίαι μονάδων ἀξίας ἐπὶ τῇ βάσει κοινῆς χαρακτηριστικῆς, οἰουδήποτε, ἐνδιαφέροντος ἀπὸ ἀπόψεως διαχειρίσεως καὶ ἐλέγχου ταύτης — εἶναι ἡ προέχουσα εἰς τὴν Λογιστικὴν.

Ἰδιαιτέρως ἐπισύρει τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἡ χρησιμοποίησις τῶν «σταμνῶν» μετὰ ἐπιγραφῶν, περιλαμβανουσῶν τὸ ὄνομα τοῦ καταθέτου, τὴν προέλευσιν, τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐταῖς ἀργυρίου, ἐτι δὲ καὶ μεγαλυτέραν ἀνάλυσιν (εἶδος ἰδιαιτέρου λογαριαμοῦ), εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἐκ τῆς αὐτῆς στάμνας ἐγένοντο πλείονες διαδοχικαὶ ἐξαγωγαὶ ἀργυρίου. Δὲν ἀποφεύγομεν τὸν πειρασμὸν νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι οἱ στάμνες δὲν ἀντεπροσώπευον ἢ τὰ διάφορα «κονδυλία» ἅτινα σήμερον περιλαμβάνονται εἰς τοὺς λογαριασμούς, οὐδὲως δὲ ἀπίθανον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ ἀπέβλεπεν τὸ ἰδιόρρυθμον αὐτὸ σύστημα τῆς κατανομῆς τοῦ ἀργυρίου εἰς πλείονας «στάμνας» μετὰ ἀναλυτικῆς ἐπιγραφῆς ἐπ' αὐτῆς (ἦτοι : σύγχρονον δικαιολογητικὸν — καὶ δὴ δικαιολογητικὸν μὲ ἰδιαιτέραν λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ οἰκείου ἰδιαιτέρου λογαριαμοῦ — καὶ ποσόν). Ἐν εἶδος παραστατικῆς ἐκφράσεως τῶν κονδυλίων καὶ ὑπολογισμῶν τοῦ αὐτοῦ γενικοῦ λογαριαμοῦ. Ἡ δὲ καταχώρησις — κατὰ τὰς ἐξαγωγὰς — τῶν ἀναλυτικῶν ἐπιγραφῶν τῶν σταμνῶν, ἐξ ὧν γίνεται ἐκάστη ἐξαγωγή, κατὰ τί διαφέρει τοῦ σήμερον γινομένου συσχετισμοῦ τῶν ἀντικρουζομένων κονδυλίων χρεώσεως καὶ πιστώσεως ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λογαριαμοῦ ; Ἀπὸ ἄλλης ἐπίσης ἀπόψεως, αἱ «στάμναι» μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν των, κατὰ τί διαφέρουν ἀπὸ τὰς σήμερον τηρουμένας καρτέλλας τῶν εἰδικῶν λογαριασμῶν εἰς οὓς ἀναλύεται ἕνας πρωτοβάθμιος λογαριασμός ; (ἔξαιρέσει φυσικὰ τῆς μορφῆς καὶ τῆς εὐχερείας ἣν παρέχουν αἱ σύγχρονοι καρτέλλαι διὰ τὴν ἐξοικονόμησιν χώρου καὶ τὴν ἀλφαβητικὴν των ταξινόμησιν).

Καὶ ἂν ἀκόμη παραδεχθῶμεν, ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Ναοῦ συντεθειμένος, ὑπὸ μίαν οἰανδήποτε ἐνιαίαν ἢ κατατετημημένην γραφικὴν παράστασιν, ὁ λογαριασμός τῆς «Ἱερᾶς Κιβωτοῦ», νομίζομεν ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ περιεχόμενον τῶν καταχωρήσεων τῶν κινήσεων τῶν ἐν τῇ Ἱερῇ Κιβωτῷ μετρητῶν, ὡς καταχωρίζονται αἱ κινήσεις αὐταὶ ἐν τῷ ἀπολογισμῷ, δίδουν πλήρη καὶ ὀλοκληρωτικὴν εἰκόνα ἐνὸς συγχρόνου λογαριαμοῦ ἀνεπτυγμένου εἰς μερίδας εἰσαγωγῆς, ἐξαγωγῆς, ὑπολοίπου.

Ἄλλὰ πρὶν καταλήξωμεν εἰς ὀριστικὰς κρίσεις, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ πράξωμεν τοῦτο εἰς τὸ τέλος, ἅς προχωρήσωμεν εἰς τὴν ὑποσχεθεῖσαν διαμόρφωσιν τοῦ λογαριαμοῦ «Ἱερᾶ Κιβωτῶς» διὰ συγχρόνου γραφικῆς παραστάσεως, ἀνευ βλάβης τῆς οὐσίας τοῦ περιεχομένου τῶν 5 πρώτων κεφαλαίων τοῦ ὑπ' ὄψιν ἀπολογισμοῦ :

Ἔτησιος Λογαριασμὸς Κινήσεως Ἀργυρίου ἐν τῇ Ἱερᾷ Κιβωτῷ

Εἰσαγωγαί

Ἰπάρχοντα κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς χρήσεως (ἀναλυτικὰ κονδύλια μετὰ τῶν δικαιολογητικῶν τῶν ὡς ἐν Κεφ. 1 ἀπολογισμοῦ)

α
β 60.929 δρχ. 4 ³/₄ ὀβ.

Εἰσαγωγαί κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως (ἀναλυτικὰ κονδύλια ὡς ἐν κεφαλαίῳ 2 τοῦ ἀπολογισμοῦ)

α
β 14.623 δρχ. 1 ¹/₄ ὀβ.

Σύνολον Κεφ. (1 + 2)

75.553 δρχ.

Χαλκοῦν νόμισμα παραληφθὲν κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς χρήσεως (Κεφ. 3) 3.733 δρχ. 2 ὀβ.

Ἐξαγωγαί

Ἐξαγωγαί κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως (ἀναλυτικὰ κονδύλια μετὰ τῶν δικαιολογητικῶν τῶν ὡς εἰς Κεφ. 4 τοῦ ἀπολογισμοῦ)

α
β 11.553 δρχ. 1 ὀβ.

παραδοθὲν ὑπόλοιπον ἀργυρίου κατὰ τὸ τέλος τῆς χρήσεως εἰς τοὺς ἐπερχομένους Ἱεροποιοὺς (Διαφορὰ Κεφ. (1 + 2) — 4)

63.999 δρχ. 5 ὀβ.

75.553 δρχ.

Χαλκοῦν νόμισμα παραδοθὲν εἰς τοὺς ἐπερχομένους (Κεφ. 5) 3.733 δρχ. 2 ὀβ.

Δὲν βλέπομεν κατὰ τί διαφέρει τοῦ ἀνωτέρω, ὁ σύγχρονος λογαριασμὸς «Ταμεῖον» οἰασδῆποτε ἐπιχειρήσεως ἐν τῇ στατικο-δυναμικῇ, ἐν περιωρισμένῃ ἀπόψει¹, ἐνοίᾳ καὶ μορφῇ του.

Συνεχίζομεν τὴν μεταφορὰν τῶν τριῶν ἐπομένων Κεφαλαίων τοῦ ὑπ' ὄψιν ἀπολογισμοῦ, τῶν περιλαμβανόντων τὴν κίνησιν τοῦ Δημοσίου Θησαυροῦ².

Καὶ ἐν προκειμένῳ, πρὸ τῆς καταχωρίσεως τῶν ἀναλυτικῶν κονδυλίων ἐκάστου κεφαλαίου, προηγεῖται ἡ δῆλωσις τῶν ἀξιωματοῦχων ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡ καταμέτρησις τοῦ ὑπάρχοντος ἀργυρίου κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς χρήσεως, ὡς καὶ τοῦ εἰσαχθέντος καὶ τοῦ ἐξαχθέντος κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς.

1. Δὲν ἀναμιγνύομεν ἐν προκειμένῳ τὸ ὁλοκλήρωμα τῆς συσχετίσεως τῶν ποικίλων λογαριασμῶν μετὰ τῶν διὰ τῆς συγχρόνου διπλογραφικῆς μεθόδου.

2. Περὶ τῶν εἰς τοὺς ναοὺς καταθέσεων τῶν εἰσπράξεων τῶν δημοσίων ἐσόδων, παρὰ τῶν οἰκείων εἰσπρακτόρων τοῦ δημοσίου, βλ. καὶ ἀνωτ. σελ. 746. Κατὰ τὸν Θουκυδίδη, ὁ Ναὸς τῆς Δήλου, κατὰ τὸ 450 π.Χ. (ὅτε ὑπήγετο ὑπὸ τὴν Διοίκησιν τῶν Ἀθηναίων) ἀποτελεῖ τὸ Ταμεῖον τῶν Ἑλληνοταμιῶν (τῶν ἐπιφορτισμένων μετὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων) Merritt B., Tribute Lists, Cambridge V. III 1950 σελ. 12.

Κεφ. 6. ΚΑΙ ΤΟΔΕ ΑΛΛΟ ΑΡΓΥΡΙΟΝ ΠΑΡΕΛΑΒΟΜΕΝ ΕΝ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΙΒΩΤΩ (Τὸ ἀργύριον τὸ εὐρισκόμενον ἐν τῇ Δημοσίᾳ Κιβωτῷ¹ καὶ παραληφθὲν ὑπὸ τῶν λογοδοτούντων κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς χρήσεως).

Καὶ τὸ ἀργύριον τοῦτο εἶναι κατανεμημένον εἰς «στάμνες». Ἐκάστη τούτων φέρει ἀναλυτικὴν ἐπιγραφὴν, ἐν ἣ γέγραπται τὸ ὄνομα τοῦ καταθέτου (συνήθως δημοσίου) εἰσπράκτορος ἢ ἐργολάβου εἰσπράξεως τῶν φόρων), ἢ προέλευσις τοῦ ἐν τῇ στάμνᾳ ποσοῦ, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν προωρίζετο τὸ ἀργύριον τοῦτο.

Ἐκάστη στάμνα καταχωρίζεται κεχωρισμένως, συγκαταχωριζομένης καὶ τῆς ἀναλυτικῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς καὶ τοῦ ἀντιστοίχου ποσοῦ εἰς νομισματικὰς μονάδας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις Κεφαλαίοις.

Ἀκολουθεῖ τὸ ἄθροισμα τῶν μερικῶν ποσῶν ἤτοι ἡ ΚΕΦΑΛΗ τοῦ κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς χρήσεως ὑπάρχοντος ἀργυρίου ἐν τῇ Δημοσίᾳ Κιβωτῷ 28.371 δρχ. 3 ¹/₄ ὄβ.

Κεφ. 7. ΕΤΕΘΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΑΡΧΗΣ ΕΝ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΙΒΩΤΩ (Κατατεθὲν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως ἀργυρίου ἐν τῇ Δημοσίᾳ Κιβωτῷ).

Καὶ ἡ εἰς τὸ Κεφάλαιον τοῦτο καταχώρησις γίνεται ἀναλυτικῶς καὶ μὲ πᾶσαν λεπτομέρειαν κατὰ κονδύλιον («στάμναι»), ὡς ἐν Κεφ. 6.

Ἀκολουθεῖ 1. Σύνολον (ΚΕΦΑΛΗ) τοῦ εἰσαχθέντος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως ἀργυρίου, ἐν τῇ Δημοσίᾳ Κιβωτῷ, 70.066 δρχ. ¹/₄ ὄβ.

2. Σύνολον (ΚΕΦΑΛΗ) τοῦ ὑπάρχοντος + τῷ εἰσαχθέντι (Κεφ. 6 + 7) 98.437 δρχ. 3 ¹/₂ ὄβ.

Κεφ. 8. ΚΑΙ ΤΟΔΕ ΑΡΓΥΡΙΟΝ ΕΞΕΙΛΟΜΕΝ (ἐξαχθὲν — ἀποδοθὲν — ἀργύριον ἐκ τῆς Δημοσίας Κιβωτοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως).

Καὶ πάλιν ἡ καταχώρησις γίνεται κατὰ κονδύλιον (στάμνας) μὲ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἀναλυτικὴν ἐπιγραφὴν. Ἐνταῦθα μάλιστα ἡ ἀπόδοσις γίνεται εἴτε μεμονωμένης στάμνας, εἴτε πλειόνων τοιούτων. Ἡ ἀπόδοσις γίνεται εἴτε εἰς τὸν καταθέτην εἴτε εἰς τρίτον, συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἔνδειξιν. Προκειμένου περὶ ἐξαγωγῆς πλειόνων σταμνῶν διὰ μιᾶς ἐξαγωγῆς γίνεται ἀνάλυσις, καταχωριζομένων τῶν δικαιολογητικῶν καὶ ποσῶν ἐκάστης στάμνας καὶ ἐξαγομένου ἄθροισματος. Ἐνταῦθα ὁ συσχετισμὸς τῶν κονδυλίων ἐξαγωγῆς πρὸς τὰ κονδύλια τῆς εἰσαγωγῆς εἶναι ἀπόλυτος, τόσον εἰς τὸ δικαιολογητικὸν ὅσον καὶ εἰς τὰ ποσά.

1. Εἰς χωριστὸν χώρον τοῦ Ναοῦ ἐτοποθετεῖτο τὸ ἀργύριον (αἱ στάμναι αἱ περιλαμβανούσαι τοῦτο) τὸ ἀνήκον εἰς τὸν Ναὸν «Ἱερὰ Κιβωτός» καὶ εἰς χωριστὸν χώρον τὸ ἀνήκον εἰς τὸ κράτος «Δημοσία Κιβωτός».

- Ἀκολουθεῖ : 1. Σύνολον (ΚΕΦΑΛΗ) ἐξαχθέντος ἀργυρίου 59.150 δρχ.
 $\frac{1}{2}$ ὄβ.
 2. Ὑπόλοιπον μεταξύ Κεφαλαίων (6 + 7) — 8, ὅπερ δη-
 λῶται ὅτι παρεδόθη εἰς τοὺς ἐπερχομένους ἱεροποιοὺς
 39.287 δρχ. 3 ὄβ.

Διακόπτομεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ πάλιν τὴν μεταφορὰν τοῦ χειμένου. Τὰ 3 νέα ταῦτα κεφάλαια τοῦ ἀπολογισμοῦ (6,7,8) περιλαμβάνουν τὰ στοι-
 χεῖα κινήσεως τοῦ ἀργυρίου ἐν τῇ Δημοσίᾳ Κιβωτῶ. Καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν ὀλο-
 κληρωτικὴν σύνθεσιν, μετὰ πᾶσαν ἀναλυτικὴν ἐπεξήγησιν κατὰ κονδύλια, τοῦ
 λογαριασμοῦ «Δημοσία Κιβωτός». Προβαίνομεν εἰς τὴν γραφικὴν ἀναπαρά-
 στασιν καὶ τούτου, ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς τῆς οὐσίας του ὡς «λογαριασμοῦ».

Πρὸ τούτου, ἰδιαιτέρως ὑποσημειοῦμεν, ὅτι εἰς τὸν λογαριασμὸν τοῦτον
 σαφῶς ἐμφαίνεται τὸ χαρακτηριστικὸν (εἰδικῶς εἰς τοῦτον) τῆς ἀπολύτου
 συσχετίσεως καὶ ἀντιστοιχίας κονδυλίων ἐξαγομένου ἀργυρίου πρὸς προϋπάρ-
 χοντα εἰς τὸ σκέλος τῆς εἰσαγωγῆς κονδύλια, ἀντιστοιχίας ἀπολύτου κατὰ τε
 τὸ δικαιολογητικὸν καὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῶν κονδυλίων. Τοῦτο μᾶς ὠθεῖ εἰς
 τὴν σκέψιν ὅτι ὁ λογαριασμὸς «Δημοσία Κιβωτός», κατ' οὐδὲν ἰαφέρει τῶν
 συγχρόνων λογαριασμῶν τῶν χαρακτηριζομένων, ἐν τῇ Λογιστικῇ φρασεο-
 λογίᾳ, ὡς «Λογαριασμῶν ἐξ ἀντικρυζομένων χρεωπιστώσεων» (π.χ. Γραμ-
 μάτια εἰσπρακτέα κ.τ.τ.).

Ἐτήσιος Λογαριασμὸς Κινήσεως Ἀργυρίου ἐν τῇ Δ. Κιβωτῶ (ἐξ ἀντικρυζομένων χρεωπιστώσεων)

Εἰσαγωγή

Ἐπάρχοντα κατὰ τὴν ἐναρ-
 ξιν τῆς χρήσεως (ἀναλυτικῶς κατὰ
 κονδύλια — καταθέτης, προέλευσις,
 σκοπός, ποσά) (Κεφ. 6)

α
 β 28.371 δρχ. 3 $\frac{1}{4}$ ὄβ.

Εἰσαχθέντα κατὰ τὴν διάρ-
 κειαν τῆς χρήσεως (παρομοία ὡς
 ἀνωτέρω ἀνάλυσις) (Κεφ. 7)

α
 β 70.066 δρχ. $\frac{1}{4}$ ὄβ.

Σύνολον (Κεφ. 6 + 7)

98.437 δρχ. 3 $\frac{1}{2}$ ὄβ.

Ἐξαγωγή

Ἐξαχθέντα κατὰ τὴν διάρ-
 κειαν τῆς χρήσεως (ἀνάλυσις πλήρης
 κατὰ κονδύλια καὶ δὴ μετὰ ἀνταπόκρι-
 σιν πλήρη καὶ κατὰ ποσὸν πρὸς ἀντί-
 στοιχον ἢ ἀντίστοιχα κονδύλια τῆς
 εἰσαγωγῆς) Κεφ. 8

α
 β 59.150 δρχ. $\frac{1}{2}$ ὄβ.

Παραδοθέν ὑπόλοιπον εἰς τοὺς
 ἐπερχομένους ἱεροποιοὺς (διαφορὰ
 Κεφ. (6 + 7) — 8)

39.287 δρχ. 3 ὄβ.

98.437 δρχ. 3 $\frac{1}{2}$ ὄβ.

Δὲν βλέπομεν καὶ ὡς πρὸς τὸν λογαριασμὸν τοῦτον — λογαριασμὸν τονίζομεν οὐσιαστικῶς ὑπάρχοντα μὲ πλήρη τὰ στοιχεῖα καὶ τὴν ἔννοιάν του εἰς τὸν ἀπολογισμὸν τῶν ἱεροποιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἡμῶν ἀπλῶς προσαρμοσάντων τοῦτον εἰς μίαν τῶν σημερινῶν γραφικῶν παραστάσεων τῶν χρησιμοποιουμένων διὰ τοὺς λογαριασμοὺς — δὲν βλέπομεν, λέγομεν, κατὰ τί διαφέρει οὗτος ἐνὸς συγχρόνου λογαριασμοῦ καὶ δὴ λογαριασμοῦ «ἐξ ἀντικυρζομένων χρεωπιστώσεων».

Μετὰ τὴν καταχώρησιν τῶν ἀνωτέρω 8 Κεφαλαίων, ἅτινα ἐν τῷ ἀπολογισμῷ ἀντικατοπτρίζουν πλήρως καὶ ὁλοκληρωτικῶς τὴν εἰς μετρητὰ κίνησιν τῶν δύο κεντρικῶν Ταμείων τοῦ Ναοῦ — «Ἱερᾶς Κιβωτοῦ» καὶ «Δημοσίας Κιβωτοῦ» — συνεχίζεται ἡ καταχώρησις ἐτέρων κεφαλαίων, τὰ ὅποια ἐν τῷ συνόλω τῶν εἶναι τελειῶς ἀνεξάρτητα τῶν προηγουμένων, συνιστῶντα χωριστὸν τμῆμα, καὶ ἀντικατοπτρίζοντα τὴν τρέχουσαν διαχείρισιν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως μὲ κυριαρχοῦσαν κατάταξιν ὄχι τὸ τί ποσὸν εἰσπραχθῆ καὶ τὸ τί ποσὸν ἐδαπανήθη ἀλλὰ τὸ ποῖα ἢ πηγὴ τῶν ἐσόδων καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν ἐγένοντο αἱ δαπάναι, μὴ παραμελουμένων πάντως καὶ τῶν ἀντιστοίχων ποσῶν.

Σημειωτέον ὅτι, εἰς πλείστους ἀπολογισμοὺς προγενεστέρων περιόδων, φαίνεται ὅτι ἡ λογοδοσία περιωρίζετο κυρίως εἰς τὸ δευτέρον τοῦτο τμῆμα, ἦτοι εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν πηγῶν ἐσόδων καὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν δαπανῶν. Ἐπίσης εἰς προηγουμένους ἀπολογισμοὺς δὲν φαίνεται γενομένη διάκρισις μεταξὺ «Ἱερᾶς Κιβωτοῦ» καὶ «Δημοσίας Κιβωτοῦ», καίτοι ἐμφανίζονται καὶ εἰς αὐτοὺς εἰσπράξεις ἐκ Δημοσίων Ἐσόδων. Ἐτι μάλιστα, τὰ κονδύλια δὲν ἐμφανίζονται κατανεμημένα εἰς «στάμνες», ἀλλ' ἀπλῶς δηλοῦται ὁ καταθέτης, τὸ ποσὸν καὶ αἱ λοιπαὶ λεπτομέρειαι, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν κονδυλίων δὲν εἶναι σημαντικός. Τοῦτο σημαίνει ὅτι, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἡ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διενεργουμένων πράξεων ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνακοινώσεως ὅλων τῶν στοιχείων τῆς διαχείρισεως (εὐρυτέρα ἀντίληψις περὶ εὐθύνης) προεκάλεσαν τὴν συστηματικωτέραν καὶ ἀρτιωτέραν σύνταξιν τοῦ ἀπολογισμοῦ.

Τὰ κεφάλαια ταῦτα τοῦ δευτέρου τμήματος τοῦ ὑπὸ ἔρευναν ἀπολογισμοῦ ἔχουν ὡς κάτωθι :

Κεφ. 9. Ἐσοδα ἐξ ἐνοικίων οἰκιῶν. Ὑπὸ τὸ κεφάλαιον τοῦτο καταχωρίζονται, ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, τὰ κονδύλια ἅτινα εἰσπραχθῆσαν ἐξ ἐνοικίων τῶν οἰκιῶν ἰδιοκτησίας τοῦ Ναοῦ : Ἐνοικιαστής, χρόνος συνάψεως τῆς ἐνοικιάσεως (δι' ἀναφορᾶς τῶν ὀνομάτων τῶν Ἱεροποιῶν ἐπὶ τῆς θητείας τῶν ὁποίων συνήφθη ἢ μίσθωσις), χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀκινήτου (τοποθεσία), ποσόν.

Σύνολον ἐσόδων ἐξ ἐνοικίων οἰκιῶν

Κεφ. 10. Ἔσοδα ἐξ ἐνοικίων ἀγροτικῶν κτημάτων παρομοία λεπτομερῆς ἀνάλυσις κατὰ κοινδύλια ἐξ ἐνοικίων ἀγρῶν.
Σύνολον ἐσόδων ἐξ ἐνοικίων ἀγρῶν

Κεφ. 11. Ἔσοδα ἐκ τῶν ὑπὲρ τοῦ Ναοῦ τελῶν. Καὶ ἐνταῦθα ἀναλυτικὴ καταχώρησις κατὰ κατηγορίαν τέλους καὶ ὑπαλλήλου (ἢ ἐργολάβου) ἐπιφορτισθέντος μὲ τὴν εἰσπραξίν τοῦ τέλους.
Σύνολον ἐσόδων ἐκ τελῶν

Κεφ. 12. Ἔσοδα ἐξ ἐκποιήσεως περιουσιακῶν στοιχείων (κυρίως κινητῶν) τοῦ ναοῦ (Πλήρης ἀνάλυσις καὶ περιγραφή ἐκποιηθέντος ὕλικου.
Σύνολον ἐσόδων ἐξ ἐκποιήσεως

Κεφ. 13. Ἔσοδα ἐκ Δανείων. Ἀναλυτικὴ καταχώρησις κατὰ ἀποδίδοντα τὸ δάνειον χρεώστην, λογαριασμός τοῦ δανείου (ἂν πρόκειται περὶ τμηματικῆς ἐπιστροφῆς), τοῦ ἀναλογοῦντος καὶ συγκαταβαλλομένου τόκου, τῆς περιόδου ἣν ἀφορᾷ οὗτος κ.λ.π.
Σύνολον Ἔσόδων ἐκ Δανείων

Κεφ. 14. Δαπάναι τρεχούσης φύσεως. Καταχώρησις λεπτομερῆς καὶ περιγραφή ἐκάστης δαπάνης. Πρόκειται περὶ τῶν συνήθων δαπανῶν λειτουργίας τοῦ ναοῦ, σχεδὸν παγίων. Αἱ δαπάναι μάλιστα αὗται καταχωρίζονται εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο διακεκριμένως κατὰ μῆνα.
Σύνολον δαπανῶν τρεχούσης φύσεως

Κεφ. 15. Δαπάναι εἰδικαὶ κατὰ τοὺς Νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα (ὡς χαρακτηρίζονται). Πλήρης ἀνάλυσις καὶ περιγραφή.
Σύνολον Δαπάνης

Κεφ. 16. Χορηγηθέντα δάνεια. Ἀνάλυσις κατὰ χρεώστην καὶ ποσόν.
Σύνολον Δανείων

Ἀκολουθοῦν δύο κεφάλαια ἅτινα δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς διασαφιστικά τῆς διαχειρίσεως, ἄνευ ποσῶν, ἤτοι :

Κεφ. 17. Πίναξ ἀναλυτικὸς τοῦ πάσης φύσεως ὕλικου (ιδίως οἰκοδομικοῦ) ὅπερ παρέλαβον οἱ λογοδοτοῦντες παρὰ τῶν προκατόχων των μὲ πλήρη περιγραφὴν, ἂν καὶ πῶς ἐχρησιμοποιήθη παρ' αὐτῶν, ἂν καὶ τι παρεδόθη εἰς τοὺς ἐπερχομένους.

Ἄνευ ἀποτιμῆσεως.

Κεφ. 18. Πίναξ ὀφειλετῶν ἐκ Δανείων καθυστερούντων τὴν καταβολὴν τῶν τόκων.

Ἄνευ ἀθροίσματος.

Ἀκολουθεῖ ἡ καταχώρησις παραδόσεως τοῦ ποσοῦ (διαφορὰ τῶν ἀνωτέρω ἐσόδων καὶ δανείων) εἰς τοὺς ἐπερχομένους Ἱεροποιούς.

Καὶ τελικῶς τὰ δύο ἴσα ποσά. Εἰσαγωγή - Ἐξαγωγή.

ΚΕΦΑΛΗ ΠΑΣΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ

ΚΕΦΑΛΗ ΠΑΣΗΣ ΕΞΟΔΟΥ

Εἶναι καταφανές ὅτι τὰ ὑπ' ἀριθ. 9-18 Κεφάλαια, τὸ μὲν ἀποτελοῦν ἴδιον τμήμα τοῦ ἀπολογισμοῦ, ἀνεξάρτητον τῶν ὑπ' ἀριθ. 1-8 Κεφαλαίων, τὸ δὲ ἀντικατοπτρίζουν τὴν τρέχουσαν διαχείρισιν μὲ κυριαρχοῦσαν κατάταξιν τὰς πηγὰς τῶν ἐσόδων καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῶν δαπανῶν, καὶ δίδοντα τὴν τελικὴν εἰκόνα τῆς διαχείρισεως, ἧς τὸ πλεόνασμα παραδίδεται εἰς τοὺς νέους Ἱεροποιούς, μέλλον διὰ τῆς μεθόδου τῆς «στάμνας» νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἐν τῇ «Ἱερᾷ Κιβωτῷ» τοῦ ἐπομένου ἀπολογισμοῦ. Ἡ ἐν τοῖς κεφαλαίοις τούτοις εἰκονιζομένη τελικῶς διαχείρισις, προϋποθέτει ἐπὶ μέρους διαχειρίσεις τῶν εἰδικῶν διαχειριστῶν. Τοῦτο διαφαίνεται ἐκ τῆς οικονομίας τοῦ ἐν λόγῳ ἀπολογισμοῦ. Ἄτυχῶς τὰ στοιχεῖα — καὶ ἀσφαλῶς οἱ ἐπὶ μέρους ἀπολογισμοὶ καὶ λογαριασμοὶ — δὲν περιῆλθον μέχρις ἡμῶν. Ἴσως ἐκεῖθεν νὰ ἤρουμεθα καὶ πληροφορίας περὶ τῆς συσχετίσεως εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν μεταξύ διαχειριστῶν καὶ Κεντρικοῦ Ταμείου, καὶ περὶ τῆς Τεχνικῆς τοῦ παιγνιδίου τῶν λογαριασμῶν (διατὶ ὄχι διὰ πιστο-χρεώσεων;) καὶ τῆς μεταξύ των ἀλύσεως. Ὁ ἔλεγχος τῶν ἐπὶ μέρους διαχειρίσεων ἦτο ἔργον τῶν Ἱεροποιῶν, δι' ὃ καὶ δὲν ἐνδιαφέρει τὸν τελικὸν ἀπολογισμὸν. Δὲν τοῦ τελικοῦ ἀπολογισμοῦ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἡ γενικὴ διαχείρισις τῶν Ἱεροποιῶν καὶ οὐχὶ αἱ ἐπὶ μέρους διαχειρίσεις. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν τελικὸν ἀπολογισμὸν ἐμφανίζεται ἡ τελικὴ εἰκὼν τῆς διαχείρισεως.

Δὲν κρίνομεν ἤδη ἄσκοπον νὰ ἀναπαραστήσωμεν διὰ γραφικῆς παραστάσεως καὶ τὴν, πλήρως πάντως διὰ τοῦ 2ου τμήματος τοῦ ἀπολογισμοῦ διδομένην, τελικὴν εἰκόνα τῆς ἐτησίας διαχείρισεως τῶν Ἱεροποιῶν, ἀνεξαρτήτως τῆς εἰς μετρητὰ κινήσεως τῶν Κεντρικῶν Ταμείων.

Λογαριασμός Ἐτησίας Διαχειρίσεως

Ἔσοδα (Χρ. Δ/στῶν)	Δαπάναι (Πιστ. Δ/στῶν)
*Ἔσοδα ἐξ ἐνοικίων οἰκιῶν ¹	Δαπάναι τρεχούσης φύσεως
*Ἔσοδα ἐξ ἐνοικίων ἀγρῶν	Δαπάναι κατὰ νόμους καὶ
*Ἔσοδα ἐκ τελῶν	ψηφίσματα
*Ἔσοδα ἐξ ἐκποιήσεως ὑλικοῦ	Χορηγηθέντα δάνεια
*Ἐπιστροφαὶ δανείων (καὶ τόκοι)	<u>ψ</u>
	Πλεόνασμα παραδοθὲν εἰς
	τοὺς ἐπομένους Ἱεροποιούς
<u>X</u>	<u>ω</u>
	<u>X</u>

ἀθροίσματα ἴσα

Ἀκολουθεῖ : 1. Πίναξ ὑλικοῦ παραληφθέντος, διαχειρισθέντος καὶ ἀποδοθέντος εἰς τοὺς ἐπομένους.

2. Πίναξ ὀφειλετῶν ἐκ Καθυστερουμένων Τόκων.

Λίαν ὠφέλιμον, ἐπίσης, θεωροῦμεν τὴν ἐνιαίαν γραφικὴν ἀναπαράστασιν ἤδη ὄλων τῶν Κεφαλαίων τοῦ ἀπολογισμοῦ, ἢ ὅποια οὐχ ἤττον, πέρα τῆς ἀρτιωτέρας ἐμφανίσεως ὑπὸ σύγχρονον ἔνδυμα, οὐδὲν προσθέτει ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἀφαιρεῖ ἐκ τοῦ ὑλικοῦ, τῆς συνθέσεως, συνδέσεως καὶ τῆς ταξινομήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπ' ὄψιν ἀπολογισμῷ.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΝΑΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΔΗΛΟΥ

Τμῆμα Πρῶτον — Κίνησις Κεντρικῶν Ταμείων

Ταμεῖον Α' — (Ἱερὰ Κιβωτὸς)

*Υπάρχοντα κατὰ τὴν ἑναρ-

Ξιν τῆς χρήσεως	60.929 δρχ. 4 ³ / ₄ ὄβ.	*Ἐξαχθέντα	11.553 δρχ. 1 ὄβ.
Εἰσπράξεις	<u>14.623 δρχ. 1 ¹/₄ ὄβ.</u>	*Υπόλοιπον εἰς νέον	<u>63.999 δρχ. 5 ὄβ.</u>
	<u>75.553 δρχ.</u>		<u>75.553 δρχ.</u>

Χαλκὸς παραληφθεὶς

3.733 δρχ. 2 ὄβ.

Χαλκὸς παραδοθεὶς

3.773 δρχ. 2 ὄβ.

1. Ἐκάστη κατηγορία ἐσόδων ἀκολουθεῖται ὑπὸ ἀναλυτικῶν λογαριασμῶν, οἱ ὅποιοι—
 ἂν καὶ δὲν εἶναι γνώστον ἂν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ ναοῦ δὲν ἦσαν καταγεγραμμένοι καθ' ὅσον—
 δήποτε μορφήν εἰς εἶδος τι ἀναλυτικοῦ Καθολικοῦ, πρᾶγμα πολὺ πιθανόν — οὐχ ἤττον
 οὐσιαστικῶς ἐν τῇ ἀναλύσει ἐκείστου Κεφαλαίου τοῦ ἀπολογισμοῦ, ὑπάρχον ἐν αὐτῷ ταύτῃ
 τῷ ἀπολογισμῷ.

Ταμείον Β' — (Δημοσία Κιβωτός)

Ἐπάρχοντα κατὰ τὴν ἔναρ-			
ξιν τῆς χρήσεως	28.371 δρχ. 3 1/4 δβ.	Ἐξαχθέντα	59.150 δρχ. 1/2 δβ.
Εισπράξεις ..	70.066 δρχ. 1/4 δβ.	Ἐπόλοιποι νέον	39.287 δρχ. 3 δβ.
	<u>98.437 δρχ. 3 1/2 δβ.</u>		<u>98.437 δρχ. 3 1/2 δβ.</u>

Τμήμα Δεύτερον — Λογαριασμός Διαχειρίσεως

	(π.χ.) Δρχ.		(π.χ.) Δρχ.
Ἐξοδα ἐξ ἐνοικίου οἰκιῶν	10.000	Δαπάναι τρεχούσης φύσεως	8.000
Ἐσοδα ἐξ ἐνοικίου ἀγρῶν	15.000	Δαπάναι κατὰ νόμον	20.000
Ἐσοδα ἐκ τελῶν	10.000		<u>28.000</u>
Ἐσοδα ἐξ ἐκποιήσεως ὑλικοῦ	5.000		
Ἐπιστροφαι δανείων	20.000	Ἐπόλοιπον εἰς νέον	32.000
	<u>Δρχ. 60.000</u>		<u>Δρχ. 60.000</u>

Συνημμένα :

1. Πίναξ ὑλικοῦ παραληφθέντος καὶ παραδοθέντος εἰς νέαν χρῆσιν.
2. Πίναξ καθυστερουμένων τόκων ἐκ δανείων.

Β' ΑΠΟΓΡΑΦΗ (Βα ὄψις τῆς πλακῶς)

Εἰς τὴν ἑτέραν ὄψιν τῆς πλακῶς καταχωρίζονται :

1. Ἡ ἀπογραφή τῶν ἐν τῷ ναῷ καὶ τοῖς παρεκκλησίαις ἀφιερωμάτων.
2. Ἀναλυτικὴ ἔκθεσις τῶν λογαριασμῶν οἰκοδομικῶν ἔργων.

Ἡ ἔκθεσις τῶν λογαριασμῶν οἰκοδομικῶν ἔργων, εἰς τὰς περισσοτέρας πλάκας προγενεστέρων ἐτῶν, ἐνθα ὅμως ἀπολογισμὸς καὶ ἀπογραφή εἶναι μικροτέρας ἐκτάσεως¹, καταχωρίζεται οὐχὶ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ ἀπολογισμοῦ (ἀ' ὄψις τῆς πλακῶς) καὶ εἰδικώτερον μεταξὺ τῶν Κεφαλαίων τοῦ β' τμήματος τοῦ ἀπολογισμοῦ — τῶν ἐπὶ μέρους διαχειρίσεων — ὡς ἰδιαιτέρον κεφάλαιον δαπανῶν. Ἡ εἰς τὸ τμήμα τοῦτο καταχώρησις τῶν λογαριασμῶν δημοσίων ἔργων, συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν εἰς δὴν ἀπέβλεπε τὸ β' τμήμα τοῦ ἀπολογισμοῦ — ἐνημέρωσις τῶν πολιτῶν ἐπὶ τοῦ σκοποῦ πρὸς

1. Ὡς ἐσημειώσαμεν ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος Κεφαλαίου, ὁ ἀπολογισμὸς δὴν ἐρευνηόμενος εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Δήλου ἀλλὰ καὶ ὁ πλέον ἐκτεταμένος (καὶ πληρέστερος ἀπὸ ἀπόψεως κενῶν), ἐκ στοιχῶν ὑπερπεντακοσίων ἀμφοτέροι (ἀπολογισμὸς καὶ ἀπογραφή).

ὄν κατηυθύνοντο αἱ δαπάναι — φαίνεται φυσικωτέρα. Ἐν τούτοις, ἢ ἐν τῷ ἐρευνημένῳ ἀπολογισμῷ καταχώρησις τῶν λογαριασμῶν τούτων μετὰ τὴν ἀπογραφὴν, ὡς τμήμα ταύτης, ἐὰν δὲν ὀφείλεται ἴσως εἰς τὴν ἔλλειψιν χώρου ἐν τῇ ἐτέρᾳ ὄψει τῆς πλακῶς, ἐνθα ὁ ἀπολογισμὸς, καὶ εἰς τὸν τηρούμενον κανόνα, κατὰ τὰς δημοσιεύσεις ταύτας, ὅπως ἐν τῇ ἐτέρᾳ ταύτῃ ὄψει τῆς πλακῶς προηγῆται ὀπωσδήποτε, διὰ τὸ ἐμφανεστερον, ἢ καταχώρησις τῆς ἀπογραφῆς, ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀξιοσημειωτον ἐνδειξιν, ὅτι οἱ διαχειρισταὶ καὶ οἱ λογισταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον ἔκτοτε συλλάβει, ἔστω καὶ ἀσαφῶς, τὴν ἐννοιαν τῆς περιουσίας καὶ τῆς διακρίσεως μεταξύ τῆς ἀναλώσεως Κεφαλαίων εἰς ἔξοδα καὶ τῆς διαθέσεως Κεφαλαίων ἀπλῶς εἰς ἐπενδύσεις, ἤτοι ἐν προκειμένῳ : καταχώρησις τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἀναλώσεων εἰς τὸν ἀπολογισμὸν (β' τμήμα αὐτοῦ) — καταχώρησις τῶν ἐπενδύσεων (ἀκινήτων) ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀπογραφῆς τῶν λοιπῶν κινητῶν περιουσιακῶν, ἔστω μὴ ἀποτετιμημένων, στοιχείων (ἀφιερωμάτων) ¹.

Ἡ ἀπογραφὴ, ποσοτικὴ τε καὶ ποιοτικὴ — οὐχὶ φυσικὰ καὶ κατ' ἀξίαν — εἶναι λίαν ἀναλυτικὴ. Ἐκαστον ἀφιέρωμα καταγράφεται λεπτομερῶς μὲ πᾶσαν δυνατὴν διευκρίνισιν καὶ προσδιορισμὸν : ὄνομα ἀφιερωτοῦ, σκοπὸς ἀφιερώματος, περιγραφή ἀφιερώματος, προκειμένου δὲ περὶ πολυτίμων ἀφιερωμάτων (χρυσῶν-ἀργυρῶν) καὶ τὸ βᾶρος (ὄγκῳ) τούτων. Ἡ καταγραφή γίνεται διακεκριμένως κατὰ κύριον ναὸν καὶ κατὰ παρεκκλήσια καὶ παραρτήματα, εἰς ἐκάστην δὲ πάλιν τῶν κατηγοριῶν τούτων κατὰ διαμερίσματα ἐκάστου συγκροτήματος. Περαιτέρω, ἐν ἐκάστη κατηγορίᾳ, προηγοῦνται τὰ ὑπάρχοντα κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς περιόδου καὶ ἀκολουθοῦν τὰ εἰσαχθέντα νέα, κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς. Ἐν ἐνὶ λόγῳ 1) συστηματικὴ κατάταξις καὶ διευκρίνισις τῆς θέσεως ἐκάστου ἀφιερώματος καὶ 2) ἂν πρόκειται περὶ ὑπολοίπου ἐκ προηγουμένης χρήσεως ἢ περὶ νεοεἰσαχθέντος.

Πραγματικὴ σύγχρονος ποσοτικὴ ἀπογραφὴ μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς.

Ἡ ἐκθεσις τῶν λογαριασμῶν τῶν ἐκτελεσθέντων ἢ ὑπὸ ἐκτέλεσιν οἰκονομικῶν ἔργων εἶναι λεπτομερεστάτη καὶ σαφεστάτη. Εἰς τὴν ἐκθεσιν ταύ-

1. Φυσικὰ ἢ σύλληψις, παρὰ τοῖς τότε, τῆς ἐνοίας καὶ διακρίσεως μεταξύ ἐπενδύσεως κεφαλαίων καὶ ἀναλώσεως κεφαλαίων δὲν φαίνεται ὑπάρχουσα καὶ τόσον σαφής, λαμβανόμενου μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῷ κυρίῳ ἀπολογισμῷ (α' ὄψις πλακῶς) εἰς τὸ σκέλος τῶν ἐσόδων συνάπτονται αἱ ἐπιστροφαὶ ἐκ δανείων (μὴ λησιμονῶμεν ὁμῶς καὶ μετὰ τῶν τόκων των...) εἰς δὲ τὴν σειρὰν τῶν κεφαλαίων τῶν ἐξόδων — ἀναλώσεων συνάπτονται, ὑπὸ ἴδιον κεφάλαιον, τὰ χρηρηθθέντα νέα δάνεια, καίτοι ἀμφότεραι αἱ κατηγορίαι αὐταὶ συνιστοῦν ἀπλῶς, ἀποδέσμευσιν ἢ μὲν ἐπένδυσιν ἢ δὲ, χρηματικῶν κεφαλαίων. Ἀλλὰ, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν ὁμιλῶμεν ἐνταῦθα περὶ σαφῶν διακρίσεων καὶ ἐννοιῶν ἀλλὰ περὶ ἐνδείξεων ἀρχῆς σύλληψεως παρομοίων διακρίσεων μεταξύ κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας ἐξ ἐγὸς ἀναλώσεως κεφαλαίων ἐξ ἑτέρου.

Ἀπόδοσις καὶ τοῦ ὑπολοίπου κατόπιν τελικῆς ἐπιμετρήσεως καὶ ἐντολῆς τοῦ Ἀρχιτέκτονος	δρχ. 133 ὀβ. 1
Καταβολὴ καὶ τῆς ἀξίας μεταγενεστέρων 28 ποδῶν, κατόπιν μετρήσεως καὶ ἐντολῆς τοῦ ἀρχιτέκτονος	δρχ. 98
Σύνολον (Κεφαλὴ)	δρχ. 908 (1)

B'

Ἐἰς τὸν ἴσον καὶ Πανταγώρα ἐργολαβήσασιν τὴν περιοικοδομίαν τοῦ θεάτρου... καὶ τὴν ὄργυαν Δ | - | - III ἔδομεν τὴν πρώτην δόσιν ὄργυων τριάκοντα ΗΗΗ ΓΑ ΔΔΔ, μετρησαμένου δὲ τοῦ ἀρχιτέκτονος ὄργυας εἴκοσι τέσσαρας, τὴν δευτέραν δόσιν ΗΗΗ | - | - | - συντελέσαντι δὲ τὸ ἔργον κελεύοντος ἀρχιτέκτονος ἀποδοῦναι τὸ ἐπιδέκατον, ἀπέδομεν ὄργυων ἕξ δραχμᾶς ΓΑ ΔΔΦ | - . καὶ τῶν προσγενομένων ὄργυων εἴκοσι, ἀπομετρησαμένου τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ κελεύοντος, τὸ λοιπὸν ἀπέδομεν δραχμᾶς ΗΗΓΔΗΗΙΙ. Κεφαλὴ ΧΔΗΗΙΙ.

Ἡ τοι

Εἰς τοὺς Ἴσοδικον καὶ Πανταγώραν ἀναλαβόντας τὴν περιτοίχισιν τοῦ θεάτρου κ.λ.π. πρὸς δρχ. 12 καὶ ὀβ 4 τὴν ὄργυαν ἐδώσαμεν :

α δόσιν διὰ ὄργυας 30	δρχ. 380
β δόσιν διὰ 24 ὄργυας	» 304
Ἀπόδοσις τῶν παρακρατήσεων δεκάτων (ἤτοι 6 ὄργυων), κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Ἀρχιτέκτονος ὡς περατωθείσης τῆς ἐργασίας ² ..	» 76
Πρόσθετος ἐργασία 20 ὄργυων, κατόπιν ἐπιμετρήσεως καὶ ἐντολῆς τοῦ ἀρχιτέκτονος	» 253 ὀβ. 2
Σύνολον (ΚΕΦΑΛΗ)	δρχ. 1013 ὀβ. 2

1. Πράγματι ὁ λογαριασμός τοῦ τε ἐργολάβου Κτησιθέου καὶ τοῦ ἄλλου ἔργου εἶναι σαφές : Ὁ Κτησιθένης διὰ τοὺς πρώτους 230 πόδας πρὸς δρχ. 3 καὶ ὀβ. 3 κατὰ πόδα εἶδει νὰ λάβῃ δρχ. 805 (τὰς ὁποίας ἔλαβε εἰς τρεῖς δόσεις α) Δρχ. 402 ὀβ 3., β) Δρχ. 269 ὀβ 2, γ) Δρχ. 133 ὀβ. 1). Διὰ τοὺς ἐπιγενομένους 28 πόδας πρὸς τὴν αὐτὴν τιμὴν κατὰ πόδα εἶδει νὰ λάβῃ δρχ. 98 ἄς καὶ ἔλαβε. Πάντα δὲ ταῦτα κατόπιν ἐπιμετρήσεων καὶ ἐντολῶν τοῦ ἐπιβλέποντος τὸ ἔργον μηχανικοῦ. Τὸ ἄλλο ἔργον ἐστοίχισεν δρχ. 908 (ἕξ ὧν δρχ. 903 ἡ ἐργολαβία Κτησιθέου καὶ δρχ. 5 ἡ ἀξία τῶν γόμφων τῶν θώκων ἤτις κατεβλήθη εἰς Μάχωνα).

2. Πρόκειται περὶ ἀρχικοῦ προϋπολογισμοῦ, ὡς φαίνεται, δι' 60 ὄργυας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου γίνονται αἱ τμηματικαὶ πληρωμαί, παρακρατηθέντος ἐκ τῆς Β' πληρωμῆς καὶ ποσοστοῦ 10 % ὡς ἐγγυήσεως, ἀποδοθέντος μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἄλλου ἔργου. Τελικῶς ἐξετελέσθησαν ὄργυαι 80.

Τὰ δὲ συμβόλαια μετὰ τῶν ἐργολάβων ἦσαν λεπτομερῆ καὶ ἐξασφαλιστικά τῶν συμφερόντων τοῦ ναοῦ, π.χ. τὸ περιεχόμενον ἑνὸς τοιούτου συμβολαίου ἦτο, ἐν περιλήψει, τὸ κάτωθι¹.

1. Τεχνικοὶ ὄροι, τοὺς ὁποίους ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ ἐργολάβος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου (περιγραφή τῶν ἐργασιῶν)

2. Ἀριθμὸς ἀπασχοληθησομένων ἐργατῶν ὑποχρεωτικῶς παρὰ τοῦ ἐργολάβου.

3. Κύρωσις, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ ἐργολάβος δὲν χρησιμοποίησῃ τὸν συμφωνηθέντα ἀριθμὸν ἐργατῶν, δικαιούται ὁ ἐργοδότης (ναὸς) νὰ μισθώσῃ ἐργάτας εἰς βάρος τοῦ ἐργολάβου.

4. Πραθεσμία παραδόσεως τοῦ ἔργου, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς καταβολῆς τῆς πρώτης δόσεως τῆς συμφωνηθείσης ἀξίας τοῦ ἔργου.

5. Ἡ ὡς ἄνω πρώτη δόσις θὰ καταβληθῆ ἅμα τῇ ἀποσφραγίσει τῆς προσφορᾶς (κατὰ τὴν κατακύρωσιν τοῦ ἔργου εἰς τὸν περὶ οὗ ἐργολάβον, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον) καὶ ἀφ' οὗ προηγουμένως ὁ ἐργολάβος παρουσιάσῃ ἐγγυητάς, κριθησομένους ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους διαχειριστὰς τοῦ ναοῦ ἀξιοχρέους (εἶδος προκαταβολῆς ἐπὶ ἐγγυήσει).

6. Ὅροι πληρωμῆς : Ἡ πρώτη δόσις, ἀνερχομένη εἰς τὸ ἡμισυ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου, ἅμα τῇ κατακύρωσει. Ἡ δευτέρα δόσις, ἴση πρὸς τὸ ἡμισυ τοῦ ὑπολοίπου (ἦτοι ἴση πρὸς τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς ἀξίας τῆς ὅλης ἐργασίας) ἅμα τῇ ἐκτέλει τοῦ ἡμίσεος τῆς ἐργασίας, ἐντολῇ δὲ τοῦ ἀρμοδίου ἀρχιτέκτονος. Ἡ τρίτη δόσις, ἴση πρὸς τὸ ἡμισυ τοῦ νέου ὑπολοίπου τῆς ἀξίας (ἦτοι τὸ $\frac{1}{8}$ τῆς ἀξίας αὐτῆς) ἅμα τῇ ἐκτελέσει τοῦ ὑπολοίπου ἡμίσεος τοῦ ἔργου, ἦτοι τοῦ $\frac{1}{4}$ αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐντολῇ τοῦ ἀρχιτέκτονος. Τέλος τὸ ὑπόλοιπον (ἦτοι τὸ ὑπόλοιπον $\frac{1}{8}$ τῆς ἀξίας) ἅμα τῇ ἀποπερατῶσει τοῦ ὅλου ἔργου, συμφώνως τῇ συγγραφῇ.

7. Ποινικὴ ρήτρα δρχ. 2 καθ' ἡμέραν καθυστερήσεως τῆς παραδόσεως καὶ μέχρις καθυστερήσεως 30 ἡμερῶν κατ' ἀνώτατον ὄριον.

8. Ἐν περιπτώσει παραβάσεως τῶν ἀνωτέρω ὄρων ὑπὸ τοῦ ἐργολάβου, δικαίωμα τοῦ ἐργοδότη τοῦ ναοῦ συνεχίσει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου ἢ νὰ προβῆ εἰς συμπλήρωσιν τῶν κακῶς ἐκτελεσθέντων τμημάτων, δι' ἀναθέσεως εἰς ἄλλον εἰς βάρος τοῦ ἐργολάβου καὶ τῶν ἐγγυητῶν. (Ὁ τελευταῖος οὗτος ὄρος διαφαίνεται ἐξ ὀρισμένων φράσεων μόνον, διότι τὸ κείμενον τῆς πλακῶς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν εἶναι εὐκρινές).

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀπολογισμῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Δήλου, ἐγγράχατοι ἐπὶ μαρμαρινῶν πλακῶν, ἂν καὶ μικροτέρας ἐκτάσεως, ἐμφανίζουσαν ἀνάλογον μορφήν, διάταξιν, διάρθρωσιν καὶ ἀνάλυσιν περιεχομένου πρὸς τὰ ἤδη ἐν τῷ διερευνηθέντι ἀνωτέρω διευκρινισθέντα. Πολλὰ τῶν πλακῶν

1. Ἐκ τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω συλλογῆς F. Durbach (No 507).

περιλαμβάνουν ἀπολογισμοὺς μέρους τῆς διαχειρίσεως π.χ. μόνον τὰ ἔσοδα καὶ τὰς δαπάνας (ἀνωτέρω χαρακτηρισθὲν ὡς β' τμήμα τοῦ ἀπολογισμοῦ). Ἄλλοι μόνον ἀπογραφάς, ἄλλοι λογοδοσίας ἐπὶ τῶν ἐκτελουμένων δημοσίων ἔργων, ἄλλοι χορηγηθέντα Δάνεια μόνον κ.τ.τ.

Σημειοῦμεν κατωτέρω, πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῆς Δήλου εἰκόνας, ἐν μεγίστη περιλήψει, ἄλλους τινὰς μερικoὺς ἀπολογισμοὺς.

Α' Μέρος κινήσεως Ταμείου:

Ἔτους 247 π.Χ.¹

(Αἱ πρῶται γραμμαὶ δὲν εἶναι εὐανάγνωστοι, ἀλλ' ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν ἐπομένων ἀναφέρουν τὸ γνωστὸν προοίμιον παραλαβῆς τοῦ Ταμείου παρὰ τῶν προκατόχων, τὴν ἀνάλυσιν τῶν ποσῶν αὐτοῦ, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως νέας εἰσπράξεις καὶ δὴ κατὰ μῆνα. Ἀπὸ τοῦ πέμπτου μηνὸς ἢ καταχώρησις εἶναι εὐκρινής. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὸν ἀπολογισμὸν τοῦτον δὲν ὑπάρχουν δύο διακεκριμένα ταμεία (Ἰερᾶς Κιβωτοῦ καὶ Δημοσίας Κιβωτοῦ), ἀλλ' ἐνιαῖον².

Β' Μέρος κινήσεως διαχειρίσεως

	Κεφαλὴ εἰσπράξεων
	Κεφαλὴ εἰσπράξεων + ὑπάρχοντα ἀρχικῶς
Εἰσπράξεις ἐξ ἐνοικίου γαιῶν (ἀνάλυσις)	Κεφαλὴ
Εἰσπράξεις ἐξ ἐνοικίου οἰκιῶν (ἀνάλυσις)	Κεφαλὴ
Εἰσπράξεις ἐκ τελῶν (ἀνάλυσις)	Κεφαλὴ
Εἰσπράξεις ἐκ τόκων (ἀνάλυσις)	Κεφαλὴ
Τρέχουσαι δαπάναι (ἀνάλυσις καὶ δὴ κατὰ μῆνα)	(καὶ μηνιαία ἀθροίσματα) Κεφαλὴ τῶν ποσῶν τῶν μηνῶν
Ἄλλαι γενικώτεροι δαπάναι (ἀνάλυσις)	Κεφαλὴ
Ἐπισκευαὶ οἰκημάτων (ἀνάλυσις)	Κεφαλὴ

1. Ἐκ τῆς αὐτῆς Συλλογῆς F. Durbach (No 290).

2. Πρόκειται περὶ ἔτους πολὺ προγενεστέρου τοῦ εἰς ὃ ἀναφέρεται ὁ ἤδη ἀνωτέρω διενεργηθεὶς λεπτομερῶς ἀπολογισμὸς. Αἱ πράξεις (κονθύλια) ἅτινα περιλαμβάνει οὗτος εἶναι πολὺ ὀλιγώτεροι ἐκείνου, πρᾶγμα, ὅπερ, φαίνεται δὲν εἶχε ἐτι δημιουργήσει τὴν ἀνάγκην διαχωρισμοῦ τῶν Ταμείων).

Χορηγηθέντα δάνεια
(ἀνάλυσις)

Κεφαλή

Δαπάναι διὰ τὴν χάραξιν τῆς στήλης

Κεφαλή

Παράδοσις ὠρισμένου ποσοῦ εἰς ἐπερχομένους

Κεφαλή τῶν ἐξόδων

Λογαριασμοὶ ἐκτελεσθέντων οἰκοδομικῶν ἔργων (τὸ τέλος καὶ πάλιν δὲν εἶναι εὐανάγνωστον, ὠρισμένα δὲ κενὰ εἰς ποσὰ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν διαπιστώσιν ἰσοζυγίου τυχὸν εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν).

Ἔτερος πάλιν ἀπολογισμὸς (ἔτους 207)¹, τμῆμα πάντως γενικώτερον, περιλαμβάνει τὴν κάτωθι ὁμάδα κεφαλαίων, ἣ ὅποια παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ κεφάλαια ἀνάγονται ὅλα εἰς διαχειρίσιν κινητῶν καὶ ἀκινήτων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως.

1. Ἔργολαβίαι (ἔργα ὑπὸ ἐκτέλεσιν).
2. Ἀγορὰ οἰκοδομικῶν ὑλικῶν.
3. Παράδοσις οἰκοδομικῶν ὑλικῶν εἰς τὰ ἔργα.
4. Παραλαβὴ ἀφιερωμάτων.
5. Μίσθωσις οἰκημάτων.
6. Μίσθωσις γαιῶν.
7. (Ὄφειλέται τόκων).

Γ'. ΕΓΓΡΑΦΑΙ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

5. Εἶδομεν, καὶ ἐτονίσαμεν τοῦτο ἐν τοῖς προηγουμένοις, ὅτι οἱ ἀπολογισμοὶ τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου δίδουν συγκεντρωτικὴν εἰκόνα τῆς διαχειρίσεως, μὲ περιεχόμενον πράγματι ἀρκετὰ διαφωτιστικὸν ἐπὶ πολλῶν λεπτομερειῶν.

Πλὴν, ἡ ἔλλειψις τῶν κατ' ἰδίαν στοιχείων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐγγραφῶν τῶν διαχειριστικῶν πράξεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων συνετάσσοντο οἱ ἀπολογισμοί, σημαντικῶς ἐμποδίζουν τὴν μόρφωσιν ἀντιλήψεως: α) ἐπὶ τῆς ἀκολουθουμένης ὁδοῦ κατὰ τὴν ἐπὶ μέρους καταγραφὴν καὶ ἐν συνεχείᾳ σύνθεσιν τῶν ἀναλυτικῶν στοιχείων, β) ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῶν ποικίλων τμημάτων κατανομῆς τῆς διαχειρίσεως, ἐπὶ τῶν μεταξὺ τούτων συνδέσμων καὶ ἀλληλοελέγχων διὰ συστημάτων ἐγγραφῶν κ.τ.τ. καὶ γ) ἐπὶ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ εἶδους αὐτῶν τούτων τῶν δικαιολογητικῶν διαχειρίσεως.

Διὰ τὴν, ἔστω καὶ εἰς μικρὸν βαθμόν, συμπλήρωσιν ἐνίων ἐκ τῶν κενῶν τούτων, φρονοῦμεν ὅτι ἀκινδύνως δυνάμεθα νὰ προσφύγωμεν εἰς τὸ ἀρχεῖον ἑτέρου ναοῦ, τοῦ περιφήμου Ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τῶν Δελφῶν, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ. Λέγομεν «ἀκινδύνως» διότι καίτοι πρόκειται

1. Συλλογὴ Durbach, ἀριθ. 353.

περὶ ἀρχείου ἐτέρου ὀργανισμοῦ, οὐχ ἦ-τον, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πρόκειται περὶ διαχειρίσεως ἀναγομένης εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, μὲ ἀντικείμενα ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου καὶ δεδομένου ὅτι σκοπὸς τῆς ἐρεῦνης μας εἶναι ἡ διευκρίνις τῶν γενικῶν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἰσχυόντων κανονισμῶν καὶ οὐχὶ εἰδικῶν τι σύστημα ὀργανώσεως ὠρισμένου ὀργανισμοῦ, οὐ μόνον ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλεται, ἡ διευρένησις καὶ τῶν λογαριασμῶν τοῦ Ἀρχείου τούτου καὶ ἡ συσχετίσις αὐτῶν μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στοιχείων.

Πρόκειται περὶ λογαριασμῶν, ἐγκεχαραγμένων ἐπὶ πλακῶν μαρμαρίνων ἢ ἐξ ἀσβεστολίθου¹. Δυστυχῶς ἡ συλλογὴ τῶν εἶναι λίαν ἐλλιπής, διότι αἱ στήλαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχον τοποθετηθῆ, ἐχρησιμοποιήθησαν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τῆς Αὐτοκρατορικῆς περιόδου, εἰς τὰς ἐπισκευὰς τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ καὶ τῶν πλατειῶν τοῦ Θεάτρου.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους, αἱ πλάκες ἀνευρέθησαν εἰς λίαν καχοσυντηρημένα τεμάχια, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐγγραφῶν ἔχει πλήρως ἐξαρανισθῆ. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀπώλεια τῶν λογιστικῶν ἐγγραφῶν δέον νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι αὐταί, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς χρήσεως, ἐξηλείφοντο διὰ νὰ ἀφεθῆ γῶρος εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τῆς ἐπομένης χρήσεως. Παρὰ ταῦτα, τὰ ἀπομεινάντα κείμενα παρέχουν ἀφθόνους πληροφορίας, εἰδικῶς ὅσον ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν διοίκησιν τοῦ ναοῦ.

Τὰ κείμενα ταῦτα ἀνάγονται εἰς τὸ 373 π.χ., ὅτε ὁ ναὸς κατεστράφη ἀπὸ σεισμόν ἢ πυρκαϊάν, ἔλειπον δὲ τὰ μέσα ἐπανοικοδομήσεώς του, διότι ὁ θησαυρὸς τοῦ ναοῦ ἐλεηλατήθη ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς. Διὰ τὰς ἐκτάκτους δαπάνας τῆς ἐπανοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ εἰσέρρεον εἰς τὸν ἱερὸν θησαυρὸν ἐκτακτὰ ἔσοδα, προερχόμενα ἀπὸ εἰσφοράς ἐξ ὄλων τῶν μερῶν. Αἱ εἰσφοραὶ, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀποζημιώσεως εἰς τὴν ὁποίαν κατεδικάσθησαν οἱ Φωκεῖς, συνέστησαν ἐξαιρετικὰ κεφάλαια, εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν ὁποίων, ἐπὶ σκοπῶ ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ, ἀναφέρονται οἱ λογαριασμοὶ μὲ τοὺς ὁποίους ἀσχολούμεθα ἐνταῦθα.

Διὰ τὴν διαχείρισιν, τὴν σχετικὴν πρὸς τὰ ἔσοδα καὶ τὰς δαπάνας ταύτας, ἐδημιουργήθησαν παρὰ τοῖς προϋπάρχουσιν (παρὰ τῶν δελφικῶν συμβουλίῳ μετὰ τῆς ἐκ τῶν πρυτάνεων οἰκονομικῆς του ἐπιτροπῆς καὶ παρὰ τῇ ὁμοσπονδιακῇ συνελεύσει τῶν ἀμφικτυώνων—ἀμφικτυωνία) εἰδικὰ ἐπὶ τούτῳ ὄργανα τουτέστιν τὸ διεθνὲς συμβούλιον τῶν ναοποιῶν καὶ τὸ διεθνὲς συμβούλιον τῶν ταμιῶν.

1. Τὰς σχετικὰς πληροφορίας ἀρῶμεθα ἐκ τοῦ Bourguet E., L'administration financière des sanctuaires Pythiques au. IV siècle a. JC. Paris 1905 καὶ Melis F., Storia della Ragioneria, Bologna 1950 σ. 456 καὶ ἐπ.

Ἐκαστον τῶν ὀργάνων τούτων εἶχεν ὠρισμένην ἀρμοδιότητα καὶ ὠρισμένον ἀντικείμενον διαχειρίσεως, ἐτήρει δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἰδιαιτέρους λογαριασμούς.

Λί διασωθεῖσαι ἐγγραφαί, εἶναι τριῶν κατηγοριῶν, ἀναλόγως τοῦ ὀργάνου εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ ὁποίου ἀναφέρονται, πᾶσαι δὲ ἀναλυτικά. Ἐχομεν τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ Συμβουλίου τῶν πρυτάνεων, τοὺς λ/σμούς τῶν Ναοποιῶν, τοὺς λ/σμούς τῶν Ταμιῶν.

Ἐπίσης ἐπὶ μαρμάρων, εἶναι ἐγκεχαραγμένοι οἱ κατάλογοι τῶν συνδρομῶν, παρὰ πόλεων καὶ ἀτόμων, διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ, εἶδος προϋπολογισμοῦ ἐσόδων ἀλλὰ καὶ δημοσιότητος τῶν ὀνομάτων τῶν δωρητῶν¹.

Τέλος ὑπάρχουν, διακεκριμένοι, οἱ λογαριασμοὶ τῶν καταβολῶν τῆς ἀποζημιώσεως εἰς τὴν κατεδικάσθησαν οἱ Φωκεῖς (τμήμα ἀποζημιώσεως).

Οἱ λογαριασμοὶ εἶναι καταχωρισμένοι, ὅπως καὶ οἱ τῆς Δήλου, οὐχὶ κατὰ γραφικὴν τινὰ παράστασιν, ἀλλὰ κατὰ μορφήν ἀφηγηματικὴν μετὰ ἀνκεφαλαιώσεων κατὰ περιόδους (θερινάς, χειμερινάς).

Ἐκ τῶν λογαριασμῶν τοῦ Δελφικοῦ συμβουλίου καταφαίνεται ὅτι τοῦτο, διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιτροπῆς του, συνθεθεμένης ἐκ τῶν Πρυτάνεων, ἤσκει ἄγρυπνον ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῶν ἐσόδων καὶ ἐπὶ τῆς διαθέσεως τούτων. Ἡ οἰκονομικὴ αὕτη ἐπιτροπὴ ἀπετέλει εἶδος κεντρικοῦ ταμείου, εἰς ὃ εἰσέρρουσαν τὰ ἔσοδα καὶ ἐξ οὗ ἀπεδίδοντο τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὰ ἔργα χρηματικὰ ποσά. Ἡ τοιαύτη ἀπόδοσις, ἀλλὰ καὶ ἡ διάθεσις τοῦ ποσοῦ, κατεχωρίζετο, μετὰ πάσης ἀναλυτικότητος, εἰς τοὺς παρὰ τῷ συμβουλίῳ τηρουμένους λογαριασμούς. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς εἰσφοραὶ τινες κατηθύνοντο ἀπ' εὐθείας εἰς τὰ ἐκτελεστικά ὄργανα (ναοποιοί) καὶ πάλιν κατεχωρίζοντο αὐται, ὡς καὶ ἡ ἀναλυτικὴ διάθεσις τοῦ ποσοῦ, εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ συμβουλίου μετὰ τῆς σχετικῆς διευκρινίσεως. Οὐδεμία εἰσαγωγὴ ἢ ἐξαγωγὴ κεφαλαίων διέφευγε τοῦ ἐλέγχου τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς εἰς τοὺς λ/σμούς αὐτῆς καταχωρήσεως. Ἦτοι, ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐξετέλει καὶ χρέη εἶδους κεντρικοῦ Λογιστηρίου· οἱ λογαριασμοὶ τοῦ συμβουλίου σαφῶς καταδεικνύουν τοῦτο.

Ἐκ τῶν λογαριασμῶν τῶν ναοποιῶν ἀποδεικνύεται, ὅτι οὗτοι ἀντικείμενον εἶχον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δαπανῶν, τὴν συμφωνίαν τουτέστιν μὲ τοὺς ἐργολάβους καὶ τὴν πληρωμὴν των. Ἦσαν ὄργανον παρεμβαίνον μεταξύ τοῦ Δελφικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν ἐργολάβων. Ἐλάμβανε τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ ποσὰ παρὰ τοῦ κεντρικοῦ ταμείου, εἰς τινὰς δὲ περιπτώσεις καὶ ἀπ' εὐθείας παρὰ τῶν πηγῶν τροφοδοτήσεως τοῦ ταμείου, καὶ τὰ διέθετε διὰ τὰς δαπάνας ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ.

1. Ἡ δημοσιότης τῶν πινάκων τούτων αἰτίαν καὶ σκοπὸν εἶχε ταυτὸσημον πρὸς τὰς σημερινὰς ἀναμνηστικὰς πλάκας, μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν δωρητῶν, τῶν διαφόρων ναῶν καὶ εὐεργετῶν καθιδρυμάτων.

Τὴν τοιαύτην διαχειρίσιν των οἱ ναοποιοὶ κατεχώριζον καὶ οὗτοι εἰς τοὺς παρ' αὐτοῖς τηρουμένους λ/σμούς, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐγγραφῶν εἰς ἅς προέβαινε ἡ οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ εἰς τοὺς ἰδικούς της λογαριασμούς.

Τέλος τὸ συμβούλιον τῶν ταμιῶν, συσταθὲν μεταγενεστέρως, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς εἰσπράξεως τῶν ἐσόδων, τὰ ὅποια ἀπέδιδε εἰς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον, τῆρῶν καὶ τοῦτο τοὺς ἰδίους αὐτοῦ λογαριασμούς.

Ὅλοι οἱ λογαριασμοὶ τῶν διακεκριμένων τούτων ὀργάνων εἶναι λεπτομερεῖς καὶ κατὰ περιόδους ἀνακεφαλαιωτικοί. Ἐκαστον ὄργανον, διὰ τῶν λογαριασμῶν του, παρηκολούθει πότεν εἰσέπραττε καὶ ποῦ διέθετε τὰ χρηματικὰ ποσὰ ἅτινα διεχειρίζετο.

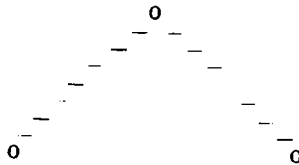
Τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ὅλης διαχειρίσεως ἤσκει ἡ Συνέλευσις τῶν Ἀμφικτυόνων.

Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν τὴν κατανομὴν τῶν ἀρμοδιοτήτων καὶ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω ὀργάνων ὡς ἐξῆς :

Συνέλευσις τῶν Ἀμφικτυόνων
(ἀνωτάτη ἐποπτεία καὶ ἔλεγχος)

•
•
•
•
•
•

Δελφικὸν Συμβούλιον
(συνεχῆς ἐπαγρύπνησις ἐπὶ ἐσόδων καὶ δαπανῶν)
κεντρικὸν Ταμεῖον καὶ κεντρικὸν Λογιστήριον
τῆρησις ἰδίων λογαριασμῶν.

Συμβούλιον Ναοποιῶν
(ἐκτέλεσις δαπανῶν)
ἔσοδά του μέσῳ Δελφικοῦ Συμβουλίου ἢ καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν πηγῶν
δαπᾶναι διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων,
τῆρησις ἰδίων αὐτοῦ λ/σμῶν

Συμβούλιον τῶν Ταμιῶν
(ὑπηρεσία εἰσπράξεως ἐσόδων)
εἰσπραξις ἐξωθεν, ἀπόδοσις εἰς κεντρικὸν ταμεῖον.
τῆρησις καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἰδίων λογαριασμῶν.

Ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τοὺς συνθετικούς ἀπολογισμούς τῆς Δήλου, ἐνταῦθα ἔχομεν τοὺς ἐπὶ μέρους λογαριασμούς τῶν κατ' ἰδίαν τμημάτων διαχειρίσεως, ἔχομεν τὰ στοιχεῖα — διατί ὄχι τὰ ἡμερολόγια τῶν λογιστικῶν ἔγγραφῶν κατὰ τμήματα ; — ἐφ' ὧν θὰ ἐβασίζετο καὶ διὰ τῆς συνθέσεως τῶν ὁποίων θὰ διεμορφοῦτο ὁ γενικός ἀπολογισμός τῆς διαχειρίσεως.

Ἐχομεν, ἐπὶ πλεόν, ἐνταῦθα καὶ τὴν περίπτωσιν τῆς παρακλουθήσεως μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς διαχειριστικῆς πράξεως παρὰ πλειόνων ὀργάνων, τὴν καταχώρισιν αὐτῆς εἰς πλείονας λογαριασμούς, καὶ τὴν διὰ τῆς τοιαύτης καταχωρίσεως ἀνάπτυξιν τοῦ ἐλέγχου τῆς διαχειρίσεως (οἱ λογαριασμοὶ τοῦ Συμβουλίου τῶν Δελφῶν μᾶς ἐπιβεβαιοῦν τοῦτο).

Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, ὅθεν, τῶν λογαριασμῶν τοῦ Ἱεροῦ τῶν Δελφῶν διαπιστοῦται σύστημα καταμερισμοῦ τῆς διαχειρίσεως μεταξύ πλειόνων ὀργάνων, ὑπαρξίς ὀργάνου κεντρικοῦ ἐλέγχου τῆς διαχειρίσεως, συναίσθησις εὐθύνης καὶ ἀνάγκης ἀναλυτικῆς καταχωρίσεως τῶν διαχειριστικῶν πράξεων, δημοσιότης τούτων, πάντα δὲ ταῦτα στοιχεῖα οὐχὶ ἐποουσιώδη διὰ τὴν λογιστικὴν ὀργάνωσιν.

Ἀτυχῶς, τὸ ἔλλειπές καὶ τῶν ἐπιγραφικῶν τούτων μνημείων δὲν μᾶς βοηθεῖ εἰς τὴν σύλληψιν τῶν σημείων λογιστικοῦ συνδέσμου καὶ λογιστικοῦ ἀλληλοελέγχου καὶ συμφωνιῶν μεταξύ τῶν ἐπὶ μέρους τμημάτων καὶ τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας.

3. ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ

1. Τὰ μέχρι τοῦδε διερευνηθέντα, ἐν ταῖς ἀνωτέρω, στοιχεῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν διαχείρισιν ναῶν, ἤτοι εἰς τὴν διαχείρισιν δημοσίων, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, οἰκονομικῶν μονάδων τῆς Κλασσικῆς ἐποχῆς. Τὰ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐλθόντα εἰς φῶς ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, οὐδεμίαν ἀναφορὰν ποιοῦνται ἐν σχέσει μὲ τὴν διαχείρισιν ἰδιωτικῶν οἰκονομικῶν μονάδων, ἀτομικῶν ἢ ἐταιρικῶν, Ἐν τούτοις, ὡς ἀπορρέει ἐκ τοῦ περιγράμματος τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπως ἐκ τῆς ἱστορικῆς μελέτης διαμορφοῦται τοῦτο¹, οὔτε ἡ ὑπαρξίς ἀτομικῶν ἐμπορικῶν, βιομηχανικῶν (περιωρισμένης μορφῆς) καὶ τραπεζικῶν² ἐπιχειρήσεων, δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ, οὔτε ἡ ἀνάγκη ἐλέγχου καὶ λογιστικῆς πειθαρχίας ἐν τῇ διαχειρίσει τούτων ἠδύνατο νὰ παραβλεφθῇ. Ποικίλαι κατηγορίαι συναλλαγῶν, ἐκ τῶν καὶ σήμερον διενεργουμένων, δὲν ἔλειπον ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Φυσικά, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἔτονίσαμεν³, ὁ περιωρισμένος ἀριθμὸς τῶν διενεργουμένων οἰκονομικῶν

1. Πρβλ. ἀνωτ. σελ. 16 κ. ἐπ.

2. Ἐπι καὶ ἐταιρικῶν τραπεζικῶν. Breccia F., Storia delle Banche e dei Bancheri nell'età classica, Padova 1903 σ. 47.

3. Πρβλ. ἀνωτ. σελ. 16 καὶ ἐπ.

πράξεων, ἢ ἔλλειψις τῶν συγχρόνων μορφῶν πιστωτικῶν μέσων, ἢ ἔλλειψις τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν, ἰδίᾳ ἐταιρικῆς μορφῆς, καὶ τῶν μεγάλων τραπεζῶν, πραγματικῶν ἐργαστηρίων καλλιέργειας καὶ ἀναπτύξεως τῆς Λογιστικῆς καὶ τῆς τεχνικῆς αὐτῆς, πρὸ παντὸς δὲ ἡ ἔλλειψις τῆς ἐννοίας τοῦ Κεφαλαίου ὑπὸ τὴν σύγχρονον μορφήν καὶ λειτουργίαν του ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς Οἰκονομίας, ἀποτελοῦν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνασταλτικούς παράγοντας λογιστικῆς ἀναπτύξεως. Ἐκ τούτων ὁμῶς δὲν δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὸ ἕτερον ἄχρον, ἤτοι εἰς τὴν ἔλλειψιν λογιστικῆς τάξεως καὶ πειθαρχίας, δεδομένου ὅτι καὶ εἰς τὰς ἀπλουστάτης μορφῆς οἰκονομικὰς μονάδας οὔτε ἡ διαχειρίσις οὔτε ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐλέγχου ταύτης ἐξαφανίζεται.

Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ λογιστικοὶ κανονισμοὶ οἱ ἰσχύοντες ἐπὶ τῆς δημοσίας διαχειρίσεως, κατὰ μέγα μέρος ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν διαχείρισιν, ἐφ' ὅσον οὔτοι ἀποσκοποῦν εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως, ἐτι μᾶλλον δὲ ὅταν ἡ ὀργάνωσις τῆς λογιστικῆς τῶν ἰδιωτικῶν οἰκονομικῶν μονάδων δὲν κατευθύνεται καὶ εἰς τὴν παρακολούθησιν καὶ ἔλεγχον τῶν πηγῶν προελεύσεως τῶν ἀποτελεσμάτων, παρακολούθησιν καὶ ἔλεγχον βασικῶν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἰδιωφελούς ἐπικερδείας. Παρὰ ταῦτα διαφοραί, ἐν τε τῇ ἀσκήσει τῆς διαχειρίσεως καὶ ἐν ταῖς σημείοις ἐλέγχου ταύτης, μεταξύ τῶν κατηγοριῶν τούτων οἰκονομικῶν μονάδων, ἐτι δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῶν διενεργουμένων πράξεων καὶ τὴν ὁδὸν τῆς παρακολούθησεως καὶ ὑπομηματισμοῦ τούτων, δὲν παύουν νὰ ὑφίστανται.

Ἄλλως τε ἡ εἰκὼν τῶν κανονισμῶν, ἣτις ἀπορρέει ἐκ τῶν ἐρευνηθέντων στοιχείων δημοσίας διαχειρίσεως κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν, δὲν εἶναι πλήρης, ὥστε νὰ καθιστᾷ περιττὴν τὴν ἀνάγκην ἐρεύνης καὶ τῆς μορφῆς ἰδιωτικῆς διαχειρίσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα, ἡ ἐρευνα ἐπὶ τῆς δευτέρας καθίσταται ἐπιβεβλημένη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τῆς πρώτης.

Ἄτυχῶς ὁμῶς, ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου οὐ μόνον οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα παρέχουν βοήθειαν τινά, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἰμεθα ὑποχρεωμένοι ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ὑποθέσωμεν, ὡς ἀναμφισβήτητον, τὴν ὑπαρξίν λογιστικῆς πειθαρχίας, ἐν τῇ ἰδιωτικῇ οἰκονομίᾳ, ἐφ' ἑτέρου δέ, ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας, νὰ βασιζώμεθα εἰς τὰ ἐκ τῆς δημοσίας διαχειρίσεως ἐρεύνης ἀπορρέοντα πορίσματα.

Φυσικά, ἡ προσφυγὴ εἰς τὰ ἀποδεικτικά τὰ ἀποκαλυφθέντα εἰς περιοχάς, ἐκτὸς τοῦ Μητροπολιτικοῦ ἐδάφους, οἷα τὰ τῆς Αἰγύπτου, κατὰ περιόδους καθ' ἃς εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας ἔντονος καὶ ἐκδηλος ὑπῆρξε ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἑλληνικῶν κανονισμῶν ἐπὶ πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς φύσεως, βοηθεῖ εἰς τὴν διευκρίνισιν πολλῶν σημείων τοῦ ὑπὸ ἐρευναν θέματος, ἀλλὰ τὰ ἀποδεικτικά ταῦτα δὲν δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶν ὡς ἐκπροσωπευτικά ἐν πᾶσι τοῖς σημείοις

των, τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἅτε σημαντικῶς ὑποστάντα καὶ τὴν ἐπίδρυσιν τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος προϋφισταμένων, οὐχὶ δὲ περιωρισμένης ἀξίας, ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, παραδόσεων καὶ κανονισμῶν. Πάντως καὶ ἐπὶ τούτων θέλομεν ἀσχοληθῆ εἰς ἐπόμενον κεφάλαιον.

2. Ἡδη θ' ἀσχοληθῶμεν, δι' ὀλίγων, μὲ ὅσας πληροφoρίας ἀρῦόμεθα, ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, σχετικὰς μὲ τὴν ἰδιωτικὴν Λογιστικὴν, αἰτινες, πενιχραί, δὲ καὶ ἀόριστοι, ἀναφέρονται πᾶσαι εἰς τὴν ὑπαρξιν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι τραπεζιτῶν καὶ εἰς τὰς παρὰ τούτων διεξαγομένους τραπεζιτικὰς ἐργασίας, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τοὺς παρ' αὐτῶν ἐφαρμοζομένους λογιστικούς κανονισμούς. Οὐχ' ἤττον καὶ αἱ πληροφoρίαι αὐταὶ συμπληροῦν ἐν τισὶ τὸ ὅλον οἰκονομικὸν πλαίσιον τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν ἀναφέρονται.

Αἱ πληροφoρίαι αὐταὶ εἶναι διάσπαρτοι, ἰδίᾳ εἰς τοὺς λόγους τῶν Ἑλλήνων ρητόρων τῆς ἐποχῆς¹.

Ὁ Ε. Breccia² συνεκέντρωσε πάσας τὰς ἐν προκειμένῳ πληροφoρίας καὶ συνέθεσε τοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰσχύοντας κανονισμούς τῶν Τραπεζῶν.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν τραπεζιτῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνάγεται εἰς τὸν IV αἰῶνα π.Χ. Οὗτοι κατεῖχον σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Περὶ ὑπάρξεως δημοσίων Τραπεζῶν παρ' ἐκείνοις, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἣν δίδομεν σήμερον εἰς ταύτας, ὡς ρυθμιστρίαις τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος καὶ τῆς πίστεως, δὲν ὑφίστανται στοιχεῖα³.

Οἱ τραπεζῖται διενήργουν, ἂν ὅχι εἰς μεγάλον ἀριθμὸν, πλείστας τῶν καὶ ὑπὸ τῶν σημερινῶν τραπεζῶν διενεργουμένων πράξεων: Ἀνταλλαγὴν νομισμάτων· δάνεια ἐπὶ τόκῳ, εἴτε ἐπὶ προσωπικῇ ἀσφαλείᾳ, εἴτε ἐπὶ ἐγγυήσει, εἴτε ἐπὶ ἐνεχύρῳ, εἴτε ἐπὶ ὑποθήκῃ· ναυτοδάνεια⁴· ἐδέχοντο καταθέσεις ἰδιωτῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ Κράτους⁵· εἰσέπραττον διὰ λογαριασμὸν τοῦ Κράτους δημόσια ἔσοδα (ἐργολάβει)· παρεῖχον ἐγγυήσεις· διενήργουν πληρωμὰς διὰ λογαριασμὸν τῶν πελατῶν των. Δὲν διαπιστοῦται, πάντως, ἂν ἡ τοιαύτη διαμεσολάβησις τῶν τραπεζιτῶν εἶχε προωθήσει τὴν δημιουργίαν τοῦ πιστωτικοῦ χρήματος τῆς σήμερον.

1. Ἴσοκράτης: Τραπεζικός, Δημοσθένης: Ὑπὲρ Φορμίωνος, κατὰ Τιμοθεοῦ, Κατὰ Γαλλίπου. Ἀπολλόδωρος: Κατὰ Στεφάνου.

2. Breccia E., Storia delle Banche e dei Bancheri nell' età classica, Padova 1903.

3. Ἀπλῶς ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων διαπιστοῦται ὅτι οἱ ναοὶ ἐδέχοντο καταθέσεις καὶ ἰδιωτῶν. Breccia ἐθ' ἄνωτ. σ. 2 Πρβλ. καὶ ἄνωτ. σ. 30 (ὑποσ. 2).

4. Ναυτικὰ δάνεια ἐπὶ μεγάλῳ κινδύνῳ. Οὐχὶ σπανίως τὴν ἐπιχείρησιν τῆς ἀγορᾶς καὶ μεταφορᾶς διὰ θαλάσσης, φορτίων πρὸς πώλησιν καὶ ἐπιστροφὴν μετ' ἄλλων φορτίων, διενήργουν αὐτοὶ οὗτοι οἱ τραπεζῖται δι' ἴδιον λογαριασμὸν.

5. Breccia, ἐθ' ἄνωτ. σ. 28.

Εἰς τὰς ἐργασίας των οἱ τραπεζίται ἐβοηθοῦντο ὑπὸ ὑπαλλήλων, συνήθως σκλάβων, οἵτινες οὐχὶ σπανίως καὶ τοὺς διεδέχοντο εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν των.

Τινὲς τῶν τραπεζικῶν ἐπιχειρήσεων ἐλειτούργουν καὶ ὑπὸ ἐταιρικὴν μορφήν, τὴν μορφήν τῆς ὁμορρυθμοῦ ἢ ἑτερορρυθμοῦ ἐταιρείας¹. Ἀρκεταὶ ἤνθησαν, ὥστε νὰ μεταβιβασθῶσιν καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους τῶν ἰδρυτῶν ἢ τοὺς ἰκανώτερος ἐκ τῶν ὑπαλλήλων των².

Οὐχὶ σπανίως οἱ τραπεζίται, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, παρεῖχον δάνεια εἰς τὸ Κράτος ἐτι δὲ καὶ σημαντικὰς δωρεὰς³.

Ὡς πρὸς τὴν Λογιστικὴν τῶν τραπεζιτῶν ἐλάχισται πληροφορίαι μεταδίδονται. Πάντως ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν πληροφοροῦμεθα, ὅτι οἱ Τραπεζίται ἐτήρουν βιβλία ὀνομαζόμενα ὑπομνήματα ἢ γράμματα ἢ γραμματεία ἢ ἐφημερίδες⁴. Δὲν διευκρινίζεται ἂν πρόκειται περὶ διαφόρων βιβλίων, διαφορετικοῦ περιεχομένου ἕκαστον, ἢ περὶ διαφόρου ὀνομασίας τοῦ αὐτοῦ παρά πάντων τῶν τραπεζιτῶν τηρουμένου βιβλίου. Πάντως, τὸ ὅτι τὰ βιβλία ταῦτα ἦσαν ὑπομνηματικά τῶν ὑπὸ τῶν τραπεζιτῶν διενεργουμένων πράξεων δὲν ἀμφισβητεῖται⁵. Εἰς ταῦτα κατεχώρουν τὸ ποσὸν τῶν λαμβανομένων ἢ ἀποδιδόμενων χρημάτων, τὸ ὄνομα τοῦ δίδοντος ἢ λαμβάνοντος, τὸν χρόνον λήψεως ἢ ἀποδόσεως καὶ πᾶσαν σχετικὴν λεπτομέρειαν. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ καταθέσεως ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἀποδόσεως εἰς τρίτον κατεχωρεῖτο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τρίτου τούτου⁶.

Ὡς πρὸς τὴν ἀποδεικτικὴν ἰσχὺν τῶν βιβλίων τῶν Τραπεζιτῶν, δὲν φαίνεται ὅτι ἡ νομοθεσία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιελάμβανε διατάξεις, ἐξ ὧν ὁ

1. Bressia, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 47.

2. Ὅπως ἡ περίφημος τράπεζα τοῦ Πασίωνος, Bressia ἐνθ' ἄνωτ. σ. 10.

3. Bressia, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 31. Χαρακτηριστικὸν τῆς θέσεως ἦν οἱ τραπεζίται κατεῖχον εἰς τὴν οικονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας εἶναι καὶ τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ τραπεζικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους § β', ἐν ᾧ ὁ κατήγορος τοῦ μεγαλοτραπεζίτου Πασίωνος χαρακτηρίζει τὴν δύναμιν τῶν τραπεζιτῶν ὡς ἐξῆς: «Ἔστιν δ' ὧ ἄνδρες δικασταὶ πάντων χαλεπώτατον τοιούτων ἀντιδικῶν τυχεῖν. Τὰ μὲν γὰρ συμβόλαια πρὸς τοὺς ἐπὶ ταῖς τραπέζαις ἄνευ μαρτύρων γίνονται. Τοὺς ἀδικουμένους δὲ πρὸς τοὺς τοιούτους ἀνάγκη κινδυνεύειν, οἱ καὶ φίλους πολλοὺς κέκτηνται καὶ χρήματα πολλὰ διαχειρίζουσι καὶ πιστοὶ διὰ τὴν τέχνην δοκοῦσιν εἶναι». Δηλαδή, «Τὸ δυσκολώτερον ἐξ ὄλων εἶναι νὰ ἀντιδικῇ κανεὶς μὲ τοιούτους ἀντιπάλους. Διότι αἱ μετ' αὐτῶν συναλλαγὰὶ διαξάγονται ἄνευ παρουσίας μαρτύρων, οἱ δὲ τυχὸν ἀδικούμενοι ὑπ' αὐτῶν πρέπει νὰ διακινδυνεύουν, διότι οὗτοι καὶ πολλοὺς φίλους ἔχουν καὶ πολλὰ χρήματα διαχειρίζονται καὶ ἐπιτήθιοι εἰς τὸ ἐπάγγελμά των φαίνεται ὅτι εἶναι».

4. Bressia, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 49.

5. Κατ' ἀναλογίαν ἄλλωστε τῶν ὑπὸ τῶν ναῶν τηρουμένων βιβλίων ἄτινα, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἀπολογισμῶν διαχειρίσεως, ἦσαν λιαν ἀναλυτικὰ ἐν τῷ περιεχομένῳ των.

6. Bressia ἐνθ' ἄνωτ. σ. 50, Melis ἐνθ' ἄνωτ. σ. 358, ἐν οἷς καὶ αἱ σχετικαὶ πηγαὶ τῶν τοιούτων πληροφοριῶν.

δικαστῆς νὰ ὑπεχρεοῦτο ὅπως βασισθῆ εἰς τὸ περιεχόμενον τούτων, δι' ὃ καὶ ἐν περιπτώσει δίκης διὰ τὴν ἀπόδειξιν ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ ἄλλα ἀποδεικτικὰ μέσα. Οὐχ' ἤττον, παρὰ τῶν συμβαλλομένων τὰ βιβλία ἐθεωροῦντο ὡς ἀποδεικτικὰ τῶν μεταξύ τῶν σχέσεων καὶ σπανίως ἠμφισβητοῦντο αἱ ἐν αὐτοῖς ἐγγραφαί¹.

Αἱ ὡς ἄνω σκιαγραφηθεῖσαι πληροφορίες δὲν προσθέτουν τι τὸ οὐσιῶδες εἰς ὃ,τι ἤδη ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν τῶν ναῶν πληρέστερον ἐπληροφορήθημεν, ἐπὶ τῆς ἀναλυτικότητος τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις καταχωρίσεων, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον μᾶς διαφωτίζουν ἐπὶ τῆς μορφῆς τῶν βιβλίων τούτων καὶ τῆς διατάξεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἀπὸ ἀπόψεως λογιστικοῦ συστήματος.

Πληρεστέρας πληροφορίας ἐπὶ τῆς λογιστικῆς τῶν τραπεζῶν μᾶς παρέχουν τὰ ἐξ Αἰγύπτου στοιχεῖα, κατὰ τὴν περίοδον τῶν Πτολεμαίων, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐπομένοις.

1. Breccia, *ἐπιτ'* ἄνωτ. σ. 52.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΕΜΜΕΣΩΝ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΝ

(Βλέμμα εἰς τὰ περὶ τὴν Λογιστικὴν στοιχεῖα
τῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς ἐν Αἰγύπτῳ)

1. Δὲν θὰ ἦτο ἀνωφελὲς νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὰς συλλογὰς τῶν παπύρων, οἱ ὁποῖοι ἀνεσύρθησαν ἀπὸ τὸ αἰγυπτιακὸν ὑπέδαφος καὶ οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται εἰς τὴν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας διὰ τῶν ὄπλων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ Φαραωνικὴ Αἴγυπτος εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κατοχὴν μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπεκτάσεως.

Ἡ Ἑλληνικὴ περίοδος — δυναστεία τῶν Πτολεμαίων — καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ περίοδος τῆς Λατινικῆς ὑπεροχῆς, ἀφῆκαν ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ λογιστικὰ κείμενα, τὰ ὅποια κέκτηνται μοναδικὸν ἐνδιαφέρον, καθ' ὅσον ρίπτουν ἰσχυρὸν φῶς ἐπὶ τῶν λογιστικῶν κανονισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, ἐλλειπῶς στοιχειουμένων εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν χώρας.

Θὰ ἀσχοληθῶμεν, δι' ὀλίγων, μὲ τὰ βιβλία τῶν λογαριασμῶν τὰ ὅποια ἐτηροῦντο ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν γλῶσσαν των.

Ἐν τούτοις, — ὡς εἶχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑπαινιχθῶμεν ἀνωτέρω¹ —, τὰ συμπεράσματα, τὰ ἀπορρέοντα ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἐν λόγῳ στοιχείων, δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀποκλειστικῶς ἐκπροσωπευτικὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, διότι οἱ λογιστικοὶ κανονισμοί, οἱ ἀντικατοπτριζόμενοι εἰς τὰ κατάστιχα καὶ εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τῆς ἑλληνικῆς περιόδου τῆς Αἰγύπτου, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῶν αἰγυπτιακῶν μέσων εἰς τὸ πεδίου τοῦτο, χωρὶς, φυσικὰ, νὰ δύναται ν' ἀγνοηθῇ ἡ κυριαρχοῦσα συμμετοχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς τὴν πρόοδον τῆς τέχνης τῶν λογαριασμῶν, πρὸ παντὸς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν μεγάλων δημοσίων ὀργανισμῶν (διοίκησιν δημοσίων κτημάτων, τραπεζῶν, μεγάλων ἀγροτικῶν μονάδων, ναῶν), ὅπου οἱ ἑλληνικοὶ λογιστικοὶ κανονισμοὶ ἔτυχον περαιτέρω ἀναπτύξεως, λόγῳ τῆς εὐρύσεως τοῦ ἐδάφους τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὑπὸ τὴν κρατικὴν διοίκησιν².

1. Βλέπε ἀνωτέρω σελ. 48-49.

2. Melis F., Storia della Ragioneria, ἐνθ' ἀνωτ. σ.σ. 347-348, ἀπὸ τὸ ἀφθονον ὕλικόν τοῦ ὁποίου παραλαμβάνομεν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πληροφοριῶν τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

2. Μεταξὺ τῶν προεχόντων χαρακτηριστικῶν τῆς Αἰγύπτου τῶν Πτολεμαίων, ἄξια προσοχῆς εἶναι : ἡ συγκέντρωσις τοῦ διοικητικοῦ συστήματος καὶ ἡ συναφῆς πρὸς ταύτην γραφειοκρατία, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ fiscus, αἱ μεγάλαι ἰδιοκτησίαι τοῦ δημοσίου καὶ τῶν ναῶν, καὶ τὰ συστήματα μονοπωλίων.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διοικητικῆς ἱεραρχίας ἴστατο ὁ Διοικητὴς τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ἐθεωροῦσε καὶ τοὺς λογαριασμοὺς. Διὰ διοικητικούς σκοπούς, ἡ ἐπικράτεια εἶχε διαιρεθῆ εἰς νομοὺς, ἐμπειστευμένους εἰς τοὺς νομάρχας μὲ ἐπιτελεῖς τοὺς στρατηγούς, οἱ ὁποῖοι, τελευταῖοι, ἐξηρτῶντο ἐν τούτοις ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Διοικητὴν καὶ εἶχον ὡς κύριον καθῆκον τὴν βεβαίωσιν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν φόρων. Ἐκαστος νομὸς ἦτο δηρημένος εἰς τοπαρχίας μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Τοπάρχην καὶ ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Διοικητοῦ, τὸν τοπικὸν Γραμματέα. Ἐκάστη τοπαρχία, μὲ τὴν σειρὰν τῆς, ἦτο διηρημένη εἰς χωρία μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κοινotάρχην καὶ, ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Διοικητοῦ, τὸν κοινωτικὸν Γραμματέα. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιβολὴν καὶ εἰσπραξίν τῶν φόρων ἠκολουθεῖτο ἡ ἐξῆς ὁδός.

Αὕτη ἐλάμβανε χώραν, τῇ μερίμνῃ τῶν ἐκλογιστῶν, οἱ ὁποῖοι συνέτασσον τοὺς πίνακας τῶν φόρων ἐπὶ τῇ βάσει περιοδικῶν καταγραφῶν τῆς φορολογητέας περιουσίας καὶ πλήρους ἀπογραφῆς κινητῶν καὶ ἀκινήτων.

Οἱ φόροι καταβάλλοντο ἢ εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα.

Τοὺς εἰς εἶδος φόρους εἰσέπραττον οἱ καλούμενοι σιτολόγοι, τοὺς εἰς χρῆμα οἱ πράκτορες, τινὰς δὲ τούτων ἰδιῶται ἐργολάβοι.

Οἱ πράκτορες καὶ οἱ ἐργολάβοι ἐφρόντιζον διὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ εἰσπραχθέντος χρήματος εἰς τὰς Τραπεζάς, ἐναντι ἀποδείξεως, ἐνῶ εἰς τὸν στρατηγὸν¹ παρουσίαζον ἀπλῶς τὰς ἐκθέσεις τῶν συγκεντρωθέντων φόρων καὶ τῶν πραγματοποιηθεισῶν καταβολῶν. Αἱ Τράπεζαι ἐν συνεχείᾳ ἀπέδιδον λογαριασμὸν εἰς τὸ Θησαυροφυλάκιον (Βασιλικόν). Ὅλοι οἱ προαναφερθέντες ὑπάλληλοι, ἀπὸ τοῦ κατωτάτου βαθμοῦ, ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑποβάλουν περιοδικὰς ἐκθέσεις εἰς τοὺς ἀμέσως προϊσταμένους των, βασιζόμενοι εἰς τὰς ἀναφοράς αἱ ὁποῖαι τοῖς ὑπεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτούς.

Τοιουτοτρόπως, ὅλα τὰ δεδομένα περιήρχοντο — ὀλοκληρούμενα βαθμηδόν — εἰς χεῖρας τοῦ Διοικητοῦ. Μία λογιστικῆς τάξεως σύνθεσις ἡ ὁποία, τῇ ἀληθείᾳ, ἀντικατώπτριζε τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν. Δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν τὸν συσχετισμὸν τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῶν ἐλλήνων τῆς Αἰγύπτου πρὸς τοὺς ἀπολογισμοὺς τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου, τῶν ὁποίων τὰ συνθετικά εἰδικὰ στοιχεῖα δὲν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς. Ἀσφαλῶς τὸ ὡς ἄνω, ἐν

1. Οἱ ἐργολάβοι ἀρχικῶς ἐκανόνιζον τοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὸν οἰκονόμον, ὁ ὁποῖος ἐπέβλεπε τὰ οικονομικὰ τῶν νομῶν, καὶ μεταγενεστέρως μὲ τὸν στρατηγὸν, ὁ ὁποῖος ἀντικατέστησε τὸν οἰκονόμον.

Αἰγύπτῳ, ὑπὸ τῶν ἐλλήνων ἐφαρμοζόμενον σύστημα συνθέσεως τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων, καὶ δὴ κατὰ κάθετον γραμμὴν ἱεραρχίας, ἔλκει τὴν καταγωγὴν του ἐκ τῆς Μητροπόλεως, τελειοποιηθὲν σημαντικῶς, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς του εἰς πλέον ἀνεπτυγμένον πεδίον.

Ἡ σχετικὴ λογιστικὴ ἐργασία ἦτο ἐμπεισιστευμένη εἰς τὸ πλῆθος τῶν λογιστικῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ γραφεῖα (λογιστήρια), ἤλεγχον τοὺς περιερχομένους αὐτοῖς ἀπολογισμούς, ἐμερίμων διὰ τὴν καταχώρισιν αὐτῶν εἰς τὰ βιβλία των καὶ συνέτασσον τὸν ἀπολογισμόν, ὁ ὁποῖος προῶριστο νὰ διέλθῃ τὴν ἱεραρχίαν.

Αἱ ὕλαι ἐφ' ὧν ἔγραφον, ἦσαν τὸ δσπρακον καὶ ὁ πάπυρος.

Ἴδου παράδειγμα μηνιαίου ἀπολογισμοῦ, κατὰ συνολικὰ ποσὰ ἐκάστου εἰσπραχθέντος φόρου, ὑποβληθέντος εἰς τὸν ἀρμόδιον στρατηγὸν παρὰ τῶν οἰκείων εἰσπρακτόρων¹.

«Μηνιαῖος ἀπολογισμὸς τῶν καταβληθέντων εἰς τὴν Τράπεζαν φόρων (196 π.Χ.)»

«Εἰς τὸν Φιλόξενον, στρατηγὸν τῆς περιοχῆς τοῦ Temiste κλπ., ὑπὸ τοῦ Ἀνοῦμπα καὶ τῶν συνεταίρων του, εἰσπρακτόρων κλπ., κατεβλήθησαν διὰ τὸν μῆνα Tubi εἰς τὴν «Κρατικὴν Τράπεζαν»: Εἰς τὸν λογαριασμόν τοῦ προσωπικοῦ φόρου τοῦ τετάρτου ἔτους Δρχ. 120	80
διὰ τὸν φόρον φυτείας »	80
Σύνολον . Δρχ.	200

Οἱ ὡς ἀνωτέρω μηνιαῖοι συγκεντρωτικοὶ λογαριασμοί, συναδεύοντο ὑπὸ ἐτέρων ἀναλυτικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ εἰσπράκτορες περιελάμβανον τὰς καθ' ἡμέραν εἰσπράξεις κατὰ φορολογούμενον.

Ὑπάρχουν ἐπίσης λογαριασμοί, εἰς τοὺς ὁποίους σημειοῦται τὸ εἶδος τῶν φόρων, ἐν συνεχείᾳ οἱ εἰσπραχθέντες φόροι καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Μεταξὺ τῶν παπύρων τῆς Ὁξυρύγχου εὐρίσκεται λογαριασμὸς φόρων χωρίου τινός, σύνθετος μηνιαῖος λογαριασμὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει καταχωρισθῆ σημαντικὸς ἀριθμὸς φόρων².

Ἡ κρατικὴ λογιστικὴ ἐτρηεῖτο, ἀναμφιβόλως, μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας καὶ ὑπεβάλλετο εἰς αὐστηρώτατον ἔλεγχον.

3. Ἀλλὰ καὶ ἡ λογιστικὴ τῶν Τραπεζῶν ἐν Αἰγύπτῳ, κατὰ τὴν ἐλληνικὴν περίοδον ἐμφανίζεται, ἐκ τῶν παπύρων, λίαν ἀνεπτυγμένη.

Ὅπως εἶδομεν, ἀμέσως ἀνωτέρω, οἱ εἰσπράκτορες τῶν δημοσίων ἐσόδων κατέθετον τὰς εἰσπράξεις εἰς τὰς Τραπεζάς, αὗται δὲ τὰς ἀπέδιδον κατὰ

1. Melis F., ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 317.

2. Melis F., ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 318.

περίδους εἰς τὸν δημόσιον θησαυρόν. Τινὲς μάλιστα τῶν μελετητῶν τοῦ περιεχομένου τῶν παπύρων ἐξέφρασαν τὴν γνώμην, ὅτι οἱ φορολογούμενοι κατέθετον τοὺς φόρους ἀπ' εὐθείας εἰς τὰς Τραπεζὰς καὶ ὅτι αὐταί, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἡμερολογίου των, συνέτασσον τὰς ἀναλυτικὰς καὶ συγκεντρωτικὰς μηνιαίας καταστάσεις, τὰς ὁποίας καὶ ὑπέβαλλον εἰς τὴν ἀνωτάτην δημοσίαν διοικητικὴν ἀρχήν. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν, ὅτι οἱ φόροι εἰσπράττοντο μὲν παρὰ τῶν εἰσπρακτόρων τοῦ Δημοσίου, ἀλλ' οὗτοι, καταθέτοντες τούτους εἰς τὰς Τραπεζὰς, συνυπέβαλλον εἰς ταύτας καὶ τοὺς ἀναλυτικούς πίνακας, αἱ δὲ Τράπεζαι συνέτασσον, βάσει τούτων, μόνον τὰς συγκεντρωτικὰς καταστάσεις διὰ τὴν ἐν συνεχείᾳ ὑποβολὴν των εἰς τὴν διοικητικὴν ἀρχήν. Ἄλλοι, τέλος, ὑποστηρίζουν ὅτι ἀπλῶς αἱ Τράπεζαι ἐδέχοντο τὰς καταβολὰς τῶν φόρων παρὰ τῶν εἰσπρακτόρων τοῦ Δημοσίου, ἀποδίδουσαι ταύτας περιοδικῶς εἰς τὸν δημόσιον Θησαυρόν, τῆς μερίμνης διὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἀναλυτικῶν καὶ συγκεντρωτικῶν καταστάσεων ἐπιφυλασσομένης εἰς τὰς ἐπὶ μέρους διοικητικὰς ὑπηρεσίας, οἷον σύστημα καὶ ἐξεθέσαμεν εἰς τὴν προηγουμένην παράγραφον καὶ τὸ ὅποιον φαίνεται ὡς τὸ φυσικώτερον, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν οἱ φορολογούμενοι κατέβαλλον τοὺς φόρους ἀπ' εὐθείας εἰς τὰς Τραπεζὰς, τῆς διὰ τὸ Λογιστικὸν μέρος παρεμβάσεως τῶν διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν ὅπωςδῆποτε ὑφισταμένης¹.

Ἐπίσης, ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν παπύρων ἐμφαίνονται τραπεζιτικαὶ πράξεις μεταφορᾶς ποσῶν, ἀπὸ λογαριασμοῦ εἰς λογαριασμὸν πελατῶν παρὰ τῇ αὐτῇ Τραπεζῇ, ἀκόμη δὲ καὶ μεταφορᾶς ποσῶν ἀπὸ λογαριασμοῦ πελάτου παρὰ τινι Τραπεζῇ εἰς λογαριασμὸν ἑτέρου παρ' ἄλλῃ Τραπεζῇ. Ἐτι περαιτέρω ἐμφαίνονται καὶ παραδείγματα ἐκδόσεως τραπεζικῶν ἐπιταγῶν².

4. Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν παπύρων διαπιστοῦνται σειραὶ ἀπολογισμῶν διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῶν ναῶν, οἵτινες ὑπεβάλλοντο εἰς τὰς διοικητικὰς ἀρχάς, ἀσκούσας ἐποπτεῖαν καὶ ἔλεγχον ἐπ' αὐτῶν, καὶ οἵτινες εἶναι διατεταγμένοι κατὰ κατηγορίας ἐσόδων καὶ δαπανῶν, περιλαμβάνοντες καὶ τὴν κίνησιν τοῦ Ταμείου εἰς μετρητὰ³.

Οἱ ἀπολογισμοὶ οὗτοι, ἀναμφισβητήτως, ἐμφανίζουν σημαντικὴν ἀναλογίαν πρὸς τοὺς ἀπολογισμοὺς τῆς διαχειρίσεως τῶν ἱεροποιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Δήλου.

5. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῶν παπύρων καὶ τῶν ὁστράκων εἶναι ἀνεξάντλητον καὶ εἰς λογαριασμοὺς ἀναφερομένους εἰς τὴν διαχείρισιν μεγάλων ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπιχειρήσεων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν, ὡς καὶ εἰς τὴν διαχείρισιν οἰκιακῶν οἰκονομιῶν.

1. Melis F., ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 321.

2. Melis F., ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 322 καὶ 323.

3. Ἰδίου ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 323 καὶ 324.

Πάντως, οἱ λογαριασμοὶ οὗτοι εἶναι ἐκδηλωτικοὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἐλλήνων κατοίκων τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰδικὴ τάξις ὑπαλλήλων (γραφεῖς), οἵτινες ἤσχολοῦντο μὲ τὴν λογιστικὴν τῶν δημοσίων ὀργανισμῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν λογαριασμῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐγγραφῶν τῶν παπύρων, ἄφθονοι πληροφορίαι παρέχονται ἐν σχέσει πρὸς τὰς συνθήκας τῆς ὄλης κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἴδωμεν μερικοὺς χαρακτηριστικοὺς λογαριασμοὺς ἀναφερομένους εἰς τὰ ἀνωτέρω.

Α'. Εἰς τῶν παπύρων τῆς συλλογῆς Tebtunis (Τόμος V/III 2 σ. 13 ἀριθ. 832) τοῦ II αἰῶνος π.Χ. περιλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα, ἀναφερόμενα εἰς ἀγροτικὰς προσόδους: ὄνομα καλλιεργητοῦ, ἐπιφάνεια καὶ εἰσόδημα, τοποθεσία τοῦ ἀγροῦ, ἐπιφάνεια ἐν σχέσει μὲ τὰς ἐπὶ μέρους συγκομιδὰς, πρόσδοδοι ὑπολογιζόμενοι εἰς σῖτον καὶ κριθήν, σῆσαμον καὶ χαλκὸν μετατραπέντα εἰς σῖτον, ἐπανάληψιν τῆς ἐπιφανείας μετὰ τῆς ἀντιστοίχου προσόδου ἀποτετιμημένης εἰς σῖτον, σπόροι πρὸς σποράν ἐν τῇ ἀναλογίᾳ 1 ἀρτάβη¹ σίτου κατὰ ἀρούραν².

Ἐτερος πάπυρος, τῆς αὐτῆς συλλογῆς (Ἀριθ. 856) τοῦ 171 π.Χ., περιλαμβάνει ἐγγραφὰς ἀναφερομένας εἰς διαφόρους εἰσαγωγὰς σίτου εἰς τὰς κρατικὰς ἀποθήκας, εἰς τὴν ἐναποθήκευσιν κόκκων σίτου διὰ σποράν, εἰς τὴν πληρωμὴν τῆς ἀμοιβῆς εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους καὶ εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ σίτου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Τρίτος πάπυρος τῆς αὐτῆς συλλογῆς (ἀριθ. 844) τοῦ 256 π.Χ., ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν ἐλαίου ἐκ σησάμου, δίδει πλήρη εἰκόνα τῶν φάσεων εἰσαγωγῆς διαφόρων ποσοτήτων προϊόντος εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν, μετὰ συνυπολογισμοῦ τῶν ὑπολειμμάτων, ὡς καὶ τῆς φάσεως τῆς παραγωγῆς τοῦ ὕγρου προϊόντος, κατὰ περιόδους. Ἀξίζει ἡ μεταφορὰ τοῦ περιεχομένου τούτου ἐνταῦθα³, διὰ νὰ σχηματίσωμεν ἀντίληψιν τοῦ σημείου μέχρι τοῦ ὁποίου εἶχον προχωρήσει, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (III αἰὼν π.Χ.!!!), εἰς τὴν κατάστρωσιν λεπτομερῶν καὶ λίαν πληροφοριακῶν λογαριασμῶν.

1. Ἀρτάβη = ἀρχαία μονὰς βάρους ἴση πρὸς τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦ κυβικοῦ βασιλικοῦ πήχεως.

2. Ἀρούρα = ἀρχαία μονὰς ἐπιφανείας ἴση πρὸς $\frac{1}{4}$ τοῦ πλέθρου.

3. Ἐκ τοῦ Melis F., ἐνθ' ἄνωτ. σ. 329.

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΛΑΙΟΥ ΕΚ ΣΗΣΑΜΟΥ

(Ἐκ τῆς Συλλογῆς Tebtunis τοῦ 256 π.Χ.)

Ἵπόλοιπον μεταφερθὲν εἰς τὸν μῆνα Μεσορί ¹ ἀρτάβαι	143 ⁵ / ₈
Κατὰ τὸν μῆνα Μεσορί οὐδὲν παρελάβομεν.	
Κατὰ τὸν μῆνα Θῶθ, ἀπὸ τὸν Τουφή ἀρτάβας	500
ἔξ ὧν ἐκπίπτονται 7 τοῖς ἑκατὸν δι' ἀπώλειαν καθαρισμοῦ,	
ὑπερ ἰσοῦται μὲ ἀρτάβας	32 ² / ₃
ἀφίνοντας καθαρὸν σήσαμον ἀρτάβας	467 ¹ / ₃
ἔκ τοῦ μετρητοῦ τῶν 30 χοῶν ² , ὁπότε, μετὰ τῶν ὄσων	
μετεφέρθησαν ἔχομεν ἀρτάβας	610 ²³ / ₃₆
Ἐκ τούτων ἐτέθησαν ὑπὸ ἐπεξεργασίαν κατὰ τὸν μῆνα	
Μεσορί ἀρτάβαι	88
Κατὰ τὸν μῆνα Θῶθ ἀρτάβαι	188
Σύνολον ἀρτάβαι	276
Τὸ ὑπόλοιπον μετεφέρθη εἰς τὸν μῆνα Παιοσί, ἀρτ.	334 ²³ / ₂₄
Ἐπισυμβᾶσα ἀπώλεια ἀπὸ τὸν Δαμάσιππον ἀρτ.	5 ⁵ / ₂₄
Ἀπομένον καθαρὸν σήσαμον ἀρτ.	329 ³ / ₆
Ἵγρὸν προῖον — Μεταφερθὲν ἀπὸ τὸ 29ον ἔτος εἰς τὸν	
μῆνα Μεχίρ τοῦ 30οῦ ἔτους. Ἐλαιον σησάμου μετρηταὶ 10 καὶ χόες 3	
Ἐπεξεργασθὲν σήσαμον : Κατὰ τὸν μῆνα Μεχίρ ἀρτ.	
112, ἔξ ὧν τὸ προῖον ἀνήλθεν εἰς	μετρητὰς 38 χόας 6
Μὴν Φαμενώθ, ἀρτ. 120, προῖον ἐλαίου μετρ. 46, χόες 3, κόττυλοι 6	
Μὴν Φαρμουθί, ἀρτ. 56, ἔλαιον	μετρηταὶ 19 χόες 3
Μὴν Παχῶν, οὐδεμία ἐπεξεργασία.	
Μὴν Παιονί, ἐπεξεργάσθησαν ἀρτ. 80, προῖον ἐλαίου μετρ. 27 χόες 6	
Μὴν Ἐπιφύ, ἀρτ. . . . , ἔλαιον . . . , μετρ. . . . , χόες . . .	

Πάπυρος τῆς συλλογῆς El-Hiben (No 110) τοῦ 270-255 π.Χ. περιλαμβάνει εἶδος ἀπολογισμοῦ, ἀπευθυνθέντος ὑπὸ τινος διαχειριστοῦ κτήματος πρὸς τὸν προϊστάμενόν του, ἐνῶ εἶναι καταγεγραμμένα τὰ παραληφθέντα σιτηρά, αἱ δαπάναι εἰς ἄς ὑπεβλήθη καὶ τὰ πωληθέντα. Αἱ καταχωρήσεις εἶναι ὁμαδοποιημέναι κατὰ κατηγορίας σιτηρῶν.

1. Ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν Αἰγύπτῳ, αἱ ἐποχαὶ τοῦ ἔτους ἦσαν τρεῖς, ἐκάστη δὲ τούτων περιελάμβανε τέσσαρας μῆνας ὡς κάτωθι :

Ἐποχαὶ τοῦ ἔτους	Μῆνες
Ἐσοῦτ (ἐποχὴ τῆς πλημμύρας τοῦ Νείλου)	Θῶθ
	Παιοσί
	Ἄθῦρ
	Χοιάκ
Προζέ (ἐποχὴ τοῦ χειμῶνος ἢ τῆς Σποράς)	Τυβί
	Μεχίρ
	Φαμενώθ
	Φαρμουθί
Σομόβ (ἐποχὴ τῆς συγκομιδῆς)	Παχῶν
	Παιονί
	Ἐπιφύ
	Μεσορί

2. Χοῦς = μονὰς βάρους τῆς ἀρχαιότητος ἴση πρὸς τὸ ἐν δωδέκατον τοῦ μετρητοῦ.

Τέλος, πλείστοι ἄλλοι ἀπολογισμοί, μεταγενεστέρων πάντως περιόδων (I και II αἰῶνος μ.Χ.) ἀναφερόμενοι εις τήν, καθ' ὠρισμένας περιόδους, διαχειρίσιν μεγάλων δημοσίων και ιδιωτικῶν ἀγροκτημάτων, εἶναι σημαντικώτατοι, ἀναλυτικώτατοι, με ἀρτίαν ταξινομήσιν τῆς ὕλης, κατὰ περιοχάς, ἕκαστος τούτων κατὰ μηνιαία ἔσοδα και δαπάνας, μὴ παραλειπομένων οὔτε τῶν προκαταβολῶν τοῦ ἰδιοκτῆτου διὰ τρέχοντα ἔξοδα, κατὰ μηνιαία ἀθροίσματα — εἰσοδοι και ἔξοδοι — και τέλος με ἐξαγωγήν ὑπολοίπου, μεταφερομένου εις τὸν ἐπόμενον μῆνα. Ἐτι περαιτέρω, ἄλλοι ἀπολογισμοί, περιλαμβάνοντες εἰσαγωγήν και ἐξαγωγήν εις εἶδος, εἶναι διατεταγμένοι κατ' εἶδη προϊόντων, με ὑπόλοιπον ἐκ τῆς προηγουμένης χρήσεως, εἰσαγωγήν, σύνολον ἀκολουθοῦν αἱ δαπάναι κατὰ μῆνα (διὰ τοὺς ἐργάτας, τὰ ζῶα και τὴν οἰκιακὴν κατανάλωσιν) και ἐν τέλει καταστρώνεται τὸ ἰσοζύγιον¹.

Β'. Δὲν ἀπουσιάζουσι ἐκ τῶν παπύρων λογαριασμοί, ἀναφερόμενοι εις τὰς δαπάνας μεταφορῶν, τόσον ἀνεπτυγμένων εις τὴν ὑδατίνην περιοχὴν τοῦ Νεῖλου και ἰδίᾳ διὰ μεταφορὰς σιτηρῶν, ἔτι δὲ και λογαριασμοὶ ἀναφερόμενοι εις τὸ ἐμπόριον και ἄλλους κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

Εἰς τὰς θαλασσίας μεταφορὰς ἀναφέρονται ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ἐδίδον οἱ πλοίαρχοι κατὰ τὴν παραλαβὴν τοῦ φορτίου², ὡς και λογαριασμοὶ τῶν ἐξόδων μεταφορᾶς (ναύλων και συμπαρομαρτούντων: φυλάκτρων, ἀμοιβῶν γραμματέων και διερμηνέων, πλοηγικῶν δικαιωμάτων, δαπανῶν ἐπαληθεύσεως φορτίου κ.τ.τ.) ἔτι δὲ, εις μεταγενεστέρας περιόδους (III αἰῶν μ.Χ.), εἶδος ναυλοσυμφωνητικῶν, με τὰ ὀνόματα τῶν συμβαλλομένων, τὴν ναυλωθεῖσαν χωρητικότητα, τὸ εἶδος και τὴν ποσότητα τοῦ φορτίου, τοὺς λιμένας φορτώσεως και ἐκφορτώσεως, τὸν ναῦλον, τοὺς ὄρους πληρωμῆς τοῦ ναύλου κ.τ.τ.

Ἐκ τῶν εις τὸ γενικὸν ἐμπόριον ἀναφερομένων λογαριασμῶν, σημειοῦνται ἀρχετοὶ περιλαμβάνοντες δάνεια, ἰδίᾳ πρὸς τοὺς γεωργοὺς, ἔντοκα, ὧν μέτρον ὑπολογισμοῦ (τόσον τοῦ Κεφαλαίου ὅσον και τῶν τόκων) εἶναι κυρίως ὁ σίτος και εις τοὺς ὁποίους σημειοῦται τὸ δανεισθὲν κεφάλαιον προστίθεται ὁ τόκος και ἐπακολουθοῦν αἱ τμηματικαὶ ἐξοφλήσεις.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λογαριασμῶν τοῦ ἐμπορίου ὑπάγονται και οἱ περίφημοι λογαριασμοὶ τοῦ Σαραπείου τῆς Μέμφιδος, τοῦ ἔτους 160 π.Χ. Οἱ λογαριασμοὶ οὔτοι ἀποδίδονται εις τοὺς ἀδελφοὺς Πτολεμαῖον και Ἀπολλώνιον, ἐξ ὧν ὁ Πτολεμαῖος οὐδέποτε ἀπεμακρύνετο τοῦ ναοῦ, ἀναφέρονται δὲ εις δύο κατηγοριῶν πράξεις: α) εις τὰ ἐκ τοῦ ναοῦ ἔσοδα αὐτῶν και τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν των δύο ἱερείων και β) εις τὰς ἐμπορικὰς ἐργασίας πα-

1. Περὶ ἐνὸς τοιοῦτου ἀπολογισμοῦ (ἔτος 338 μ.Χ.) ὅστις ἀφορᾷ εις τὴν διαχείρισιν μεγάλου δημοσίου ἀγροτικῆς κτήματος βλέπε Melis F., ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 328, ὅν ὁ συγγραφεὺς χαρακτηρίζει ὡς τὸν τελειότερον ἀπολογισμὸν ἐκ τῶν περιελθόντων ἡμῖν ἐκ τῆς Ἀρχαίας ἐποχῆς.

2. Καὶ τὰς ὁποίας, λίαν εὐστόχως, ὁ Melis χαρακτηρίζει ὡς «φορτωτικὰς».

λαισιπώλου τινός, μετὰ τὰς ὁποίας ἡσχολεῖτο ὁ Πτολεμαῖος. Δεδομένου, ὅτι ὁ Πτολεμαῖος οὐδέποτε ἀπεμακρύνετο τοῦ ναοῦ, ἐνεπιστεύετο οὗτος τὴν διακπεραιώσειν τῶν ὑποθέσεων εἰς τὸν ἀδελφόν, εἰς τὸν ὁποῖον προκατέβαλλε τὰ ἀναγκαῖα διὰ τινος ἐργασίας ποσά, κρατῶν σημειώσιν τῶν πράξεων του τούτων. Ὁ Ἀπολλώνιος ἐτήρει, ἐπίσης, σημειώσεις τῶν τοιούτων προκαταβολῶν (μετὰ τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ χειριζομένων ἐργασιῶν), αἱ ὁποῖαι κατόπιν ἀντιπαραβέλλοντο μετὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τηρηθείσας σημειώσεις. Αἱ καταχωρήσεις αὗται ἐχαρακτήρισθησαν παρὰ τινων ὡς διπλογραφικαὶ ἐγγραφαί, τελείως ἀνακριβῶς, δεδομένου ὅτι δὲν πρόκειται παρὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀπλοῦ λογαριασμοῦ, τηρουμένου παρὰ δύο διαφορετικῶν προσώπων¹.

Ἔχομεν, ἐπίσης, Λογαριασμοὺς ἀναφερομένους εἰς τὴν λειτουργίαν ἐνδὸς Αἰγυπτιακοῦ θιάσου ποικιλῶν (πάπυρος Tebtunis τομ. V. III 2 σ. 170 ἀριθ. 894), ὑπὸ τὸ περιληπτικὸν ὄνομα «Λογαριασμοὶ τῆς Λέσχης», τοῦ 114 π.Χ. περιλαμβάνοντας, ἄλλοι τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τοῦ θιάσου, μετὰ τῆς ἀνευ τῶν πληρωθειῶν ἢ πληρωτέων κοινωνικῶν εἰσφορῶν, ἄλλοι πίνακας τῶν ἀντικειμένων μετὰ τὰ ἀντιστοιχὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα ἐδαπανήθησαν, ἄλλοι ἀτομικοὺς λογαριασμοὶ τῶν ἐταίρων, μετὰ τὰς ὑπὸ διαφόρους ἡμερομηνίας χρεώσεις καὶ πιστώσεις των κ.λ.π.

Τέλος, ἔχομεν λογαριασμοὺς διαφόρων ἐπιτηδευματιῶν, θεάτρων, διαφορῶν θεαμάτων, δημοσίων παιγνίων, δημοσίων λουτρῶν κ.τ.τ. εἰς τοὺς ὁποίους, ἅπαντας, καταδηλοῦται ἡ προσπάθεια παρακολούθησεως, δι' αὐτῶν, κατὰ τὸ δυνατόν ἀναλυτικώτερον, τῶν ἐσόδων καὶ δαπανῶν.

Γ'. Δὲν ὑπολείπονται εἰς λεπτομερειακὸν περιεχόμενον καὶ εἰς τακτικὴν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν καταχώρησιν, ὑπὸ μορφήν ἡμερολογιακὴν, ὡς καὶ εἰς ἐξαγωγήν μηνιαίων ἀθροισμάτων, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξακολούθησιν τῶν ἐγγραφῶν, λογαριασμοὶ εἰσπράξεων ἢ δαπανῶν, ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν, τηρούμενοι παρὰ τῶν οἰκονόμων οἰκιῶν προϋχόντων καὶ ἀποσκοποῦντες

1. Πρβλ. Melis F. ἐθ' ἀναφ. σ. 336-337, ὅστις παραθέτει καὶ τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα ἐκ τῶν λογαριασμῶν τούτων, ἀντιπαραθέτων τοὺς λογαριασμοὺς τοὺς τηρουμένους παρὰ τῶν δύο ἀδελφῶν, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι πρόκειται περὶ διπλογραφικῶν λογαριασμῶν:

«Απόσπασμα τῶν λογαριασμῶν τοῦ Σαραπίου τῆς Μέμφιδος (περὶ τὸ 160 π.Χ.)			
Λογαριασμοὶ τοῦ Πτολεμαίου	Λογαριασμοὶ τοῦ Ἀπολλωνίου		
Εἰς τὸν Ἀπολλώνιον: δραχμᾶς (1000)	2180	Ἔτος 22, μὴν Πλαμενώθ τῆ 24ῃ	Ἐλαβον ἀπὸ τὸν Πτολεμαίου δρχ. 1.000
Εἰς τοὺς Ἀρμάους:	Δραχμᾶς 600	Τὴν 5ην τοῦ Φαρμουθί:	» 1.180
Εἰς τοὺς Ἀρμάους ἐκ νέου:	» 400	Τὴν 12ην	» 600
Τίμημα ἐνδὸς ὄθωνιου:	» 500	Καὶ τὸ τίμημα ἐνδὸς ὄθωνιου	» 500
Ἦτοι	» 3.680	Τὴν 25ην	» 400
Ἐπόλοιπον Δρχ. 1370 τὴν 1ην τοῦ		Ἦτοι σύνολον	» 3.680
μηνὸς Παχῶν			

Ὁ Πτολεμαῖος ἡσχολεῖτο, ἰδιαιτέρως, μετὰ τὴν διευκρίνησιν τῶν ὀνομάτων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι συμμετεῖχον εἰς τὰς συναλλαγὰς, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του ἐμερίμνα, ἰδιαιτέρως, διὰ τὰς ἡμερομηνίας.

εἰς τὴν ἐνημέρωσιν τῶν Κυρίων τῶν ἐπὶ τῆς πορείας τῶν οἰκονομικῶν τοῦ οἴκου (πάπυροι Tebtunis, Ὁξυρύγχου, Σαχίνι κλπ.).

Ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνουν οἱ πάπυροι τοῦ Ζήνωνος, ἀναγόμενοι εἰς τὸ 260-240 π.Χ. καὶ διεσκορπισμένοι εἰς ἄλλα σχεδὸν τὰ Μουσεῖα τοῦ κόσμου.

Οὗτοι περιλαμβάνουν τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ζήνωνος, ὅστις κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν τῆς Αἰγύπτου διετέλεσεν ἀρχικῶς οἰκονόμος τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀπολλωνίου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἠσχολήθη μὲ μεγάλας ἀγροτικὰς καὶ ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις. Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο περιλαμβάνει ἕγκον στοιχείων, ἀναφερομένων εἰς πάσης μορφῆς κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν (δημοσίαν, ἰδιωτικὴν καὶ οἰκιακὴν) δρᾶσιν, ἐξ ὧν πολῦτιμοι πληροφορίαι παρέχονται περὶ τῆς περιόδου ἐκείνης. Μεταξὺ τῶν στοιχείων τούτων περιλαμβάνεται καὶ σημαντικὸς ἀριθμὸς λογαριασμῶν, ἐν οἷς π.χ. σειρά ἰδιαιτέρων λογαριασμῶν, ἀναφερομένων εἰς τὰς δαπάνας τοῦ Ζήνωνος καὶ τῆς ἀκολουθίας του κατὰ τὴν διάρκειαν μακροῦ ταξιδίου του δι' ἐμπορικὰς ὑποθέσεις¹.

6. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω, περιληπτικῆς κατὰ τὸ δυνατόν, ἐκθέσεως τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἀποδεικτικῶν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικῆς περιόδου, καὶ τῆς συσχετίσεώς των πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς Μητροπόλεως, καθίσταται ἐκδηλὸς ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐν τῇ Μητροπόλει ἰσχυρόντων λογιστικῶν κανονισμῶν.

Ἡ συσχέτισις τῶν ἑλληνικῶν κειμένων τῶν παπύρων, πρὸς τοὺς ἀπολογισμοὺς τῆς Δήλου καὶ τοὺς λογαριασμοὺς τῶν Δελφῶν ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ λογαριασμοὶ τῶν παπύρων εἶναι βελτιωμένη μορφή τῆς Λογιστικῆς τῆς Μητροπόλεως. Οὕτω, τὸ περιεχόμενον τῶν παπύρων συμπληροῖ πολλὰ κενὰ καὶ διευκολύνει εἰς τὴν μὲν πρῶτον πληρεστέρας εἰκόνας ἐπὶ τῶν λογιστικῶν κανονισμῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἰκόνας ἀτελοῦς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στοιχείων τῆς Μητροπόλεως, οὐχὶ λόγῳ ἀνυπαρξίας κανονισμῶν, ἀλλὰ λόγῳ ἐλλείψεως πληρότητος τῶν στοιχείων.

Δὲν νομίζομεν, ὅτι θὰ ἦτο χρήσιμος, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀντικειμένου τῆς παρουσίας μελέτης, ἡ προσφυγὴ καὶ συσχέτισις πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς ἀμέσως ἐπομένης περιόδου, τῆς περιόδου τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καθ' ὅσον, καὶ μὲν ἡ συσχέτισις αὕτη ἀποδεικνύει τὴν ἄλυσιν καὶ ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων κανονισμῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν μεταγενεστέρων καὶ πληρεστέρων τοιούτων, οὐχ ἦττον ὅσον περισσότερο ἀπομακρυνόμεθα χρονικῶς τόσο περισσότερο καθίσταται καταφανὴς ἡ συμβολή, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν μεταγενεστέρων καὶ πληρεστέρων κανονισμῶν, τῶν νέων συνθηκῶν, τοῦ νέου περιβάλλοντος καὶ τῶν νέων πολιτισμῶν, εἰς τρόπον ὥστε οἱ νεώτεροι κανονισμοί, χωρὶς νὰ διασπᾶται ὁ σύνδεσμός των πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, νὰ μὴ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς φορεῖς ἑλληνικοῦ μόνον πνεύματος.

1. Πρόκειται περὶ τῆς σημαντικωτέρας ομάδος στοιχείων, χαρακτηριζομένης ἀπὸ τὴν ὁμοιογένειαν τῶν ἐγγραφῶν τῆς, ἀφορωσῶν, ἀπασῶν, εἰς τὴν ζωὴν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὰ συμπεράσματα, τὰ ὑποῖα ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἔρευναν, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ἐπεχειρήσαμεν, κρίνομεν σκόπιμον ὅπως διαγράψωμεν δι' ὀλίγων τὸν σκοπὸν τῆς Λογιστικῆς καὶ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ αὕτη πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, ὑπὸ τὴν σύγχρονον ὀλοκληρωμένην μορφήν αὐτῆς (ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διπλογραφικῆς μεθόδου).

Συμφώνως πρὸς τὴν ὀρθόδοξον θεωρίαν¹, ἡ Λογιστικὴ ἀποσκοπεῖ, διὰ τῶν λογιστικῶν ἐγγραφῶν, εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν οἰκονομικῶν μονάδων (ἐπιχειρηματικὸν ἔλεγχον)². Αὕτη, ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως, ὀρίζει τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐλέγχου τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τοὺς ἀκολουθητέους ἐν τῇ πράξει κανόνας, ἐνῶ, ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως, εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων αὐτῶν³.

Ὡς ἀπώτατος, ὅθεν, σκοπὸς τῆς Λογιστικῆς τίθεται ὁ ἐπιχειρηματικὸς ἔλεγχος, ὁ ὁποῖος συνίσταται εἰς τὸ σύνολον τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα δέον νὰ υἰοθετηθοῦν καὶ τῶν κανονισμῶν οἱ ὁποῖοι σκοπὸν ἔχουν νὰ προλαμβάνουν ἀνωμάλους κινήσεις ἢ, ἄλλως, νὰ ἀποκαλύπτουν τοιαύτας ἐν τούτοις ἐμφανισθείσας· ἔλεγχος ὑπὸ τὴν ἔνοιαν τῆς συνεχοῦς καὶ ἀδιαλείπτου παραβολῆς μεταξὺ καταβληθείσης προσπάθειας καὶ ἐπιτευχθέντος ἀποτελέσματος· ἔλεγχος, τοῦ ὁποῖου τὰ ἔσχατα σημεῖα εἶναι: ἐξ ἑνὸς μὲν τὸ δέον γενέσθαι καὶ ἐξ ἑτέρου τὸ ἐπιτελεσθῆν ἔργον⁴.

1. Θεωροῦντες τὰς ποικίλας συζητήσεις ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπιστήμης τῆς οἰκονομίας τῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ ὁποία διεμορφώθη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ παρόντος αἰῶνος, διαπιστοῦμεν ὅτι ἀπὸ τὰς συζητήσεως αὐτὰς ἀπορρέει ποιά τις σύγχυσις περὶ τὰ διακριτικὰ ὄρια, περιεχομένου καὶ σκοποῦ, μεταξὺ οἰκονομίας τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ Λογιστικῆς. Ἡ σύγχυσις αὕτη δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν πλήρη συγχάνευσιν τῶν δύο τούτων συγγενῶν ἐπιστημῶν, ἀκριβῶς διότι ἡ βῆσις, τὸ περιεχόμενον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Λογιστικῆς εἶναι αὐτόνομοι. Μόνον λόγῳ ταυτότητος τοῦ ἀντικειμένου περὶ τὸ ὁποῖον ἀσχολοῦνται ἀμφότεραι αἱ ἐπιστήμαι αὗται (οἰκονομικὴ μονάς), τὰ συμπεράσματα τῶν ἀλληλοσυμπληροῦνται, με ἀποτέλεσμα τὴν ἐπωφελεστέραν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν διοικήσιν καὶ διαχείρισιν τῆς ἐπιχειρήσεως.

2. Della Penna, I fondamenti della Ragioneria, Catania 1942 σ. 41.

3. Ἰδίου σ. 30, ἐθα ὁ συγγρ. διευκρινίζων τὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος γνώμην τοῦ F. Besta καταλήγει «ὅτι οἱ διατυπούμενοι ὑπὸ τῆς Λογιστικῆς νόμοι εἶναι ἐμπειρικοί, καὶ ὄχι αἰτιατοί· ἐξωτερικοί καὶ ὄχι ἐσωτερικοί· διότι, τὰ γεγονότα μετὰ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται ἡ Λογιστικὴ, εἶναι συγκεκριμένα καὶ ὄχι ἀφηρημένα, καθ' ὅσον ἡ Λογιστικὴ ἐξετάζουσα τὴν συγκεκριμένην οἰκονομικὴν πραγματικότητα εἶναι τόσον περισσότερον ἐπωφελῆς ὅσον περισσότερον ἀναφέρεται εἰς συγκεκριμένον τι, ἐν τῷ μεταβλητῷ καθεστῶτι τῆς ἐπιχειρήσεως».

4. Ἰδίου σ. 28. Τὸν ἔλεγχον ὡς ἀπώτατον σκοπὸν τῆς Λογιστικῆς θεωροῦν οἱ: Seidler, Besta, Salvatore, Mortara.

Ὡς μέσον διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἀπωτάτου αὐτῆς σκοποῦ ἡ Λογιστικὴ χρησιμοποιεῖ τὰς λογιστικὰς ἐγγραφάς, αἱ ὁποῖαι, ἐρμηνεύουσαι τὰ γεγονότα — ὑπομνηματίζουσαι καὶ ἀποδεικνύουσαι αὐτὰ ταῦτα τὰ γεγονότα —, ἐκφράζουσιν, εἰς τὰς ἐκ τῶν γεγονότων ἐπερχομένης περιουσιακᾶς μεταβολάς, τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τὴν σύνθεσιν τῆς ἐπεξεργασίας αὐτῶν¹.

Αἱ λογιστικαὶ ἐγγραφαὶ ὅμως, μὲ τὴν σειρὰν των, δύνανται νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὸν δι' αὐτῶν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀκρίβεια αὐτῶν. Παρίσταται, ὅθεν, ἀνάγκη ἀποδείξεως τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀκρίβειας τῶν λογιστικῶν ἐγγραφῶν.

Οὕτως, ὡς ἀναγκαῖα προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς Λογιστικῆς τίθεται ὁ ἔλεγχος αὐτῶν τούτων τῶν λογιστικῶν ἐγγραφῶν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ λογιστικαὶ ἐγγραφαὶ νὰ θεωροῦνται. ἀφ' ἐνός μὲν ὡς μέσον ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἐλέγχου : μέσον μὲν τοῦ ἐλέγχου, ἀνήκουσαι εἰς τὰ μέσα ἐκεῖνα τὰ ὅποια ὀφείλουσαν νὰ ἐγγυῶνται κανονικὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν, ἀντικείμενον δὲ τοῦ ἐλέγχου, δεδομένου ὅτι δέον νὰ ἀποδεικνύεται δι' ἐλέγχου ἡ ἀκρίβεια τῆς λογιστικῆς ἐγγραφῆς. Καταχώρισις καὶ ἔλεγχος νοοῦνται ὑπὸ τὴν κοινὴν ὀνομασίαν : Λογιστικαὶ ἐγγραφαὶ².

Ἐν τέλει, εἰς τὴν ἐπίτευξιν ὄλων τῶν προαναφερθέντων ἐνδιαμέσων καὶ ἀπωτέρων σκοπῶν, ἡ Λογιστικὴ χωρεῖ μέσῳ ἐνός συνόλου νόμων, ἀρχῶν καὶ κανόνων εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων εὐρίσκεται τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα τῆς διπλογραφίας, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς μεθοδικῆς τηρήσεως τῶν λογαριασμῶν καὶ διὰ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν ἀμοιβαίου ἐλέγχου, ἐξ ἐνός μὲν ἐξασφαλίζει τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν καταχωρήσεων αὐτῆς, ἐξ ἑτέρου δὲ παρέχει πάντα τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα δι' ἕναν ἀσφαλῆ καὶ πλήρη ἔλεγχον τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἡ Λογιστικὴ λαμβάνει τὸ ὑπὸ ἐπεξεργασίαν ὕλικόν ἀπὸ τὴν δραστηριότητα καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα τὰ ὅποια ἐπισυμβαίνουν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τῆς ἐπιχειρήσεως. Αὕτη, μέσῳ τῆς διπλογραφίας, ἀφ' ἐνός μὲν ἀναλύει τὰ γεγονότα εἰς τὰ συνθέτονα αὐτὰ στοιχεῖα καὶ ἀνασυνθέτει ἐν συνεχείᾳ τὰ ἀναλυτικὰ ταῦτα στοιχεῖα, ἐπὶ τῇ βάσει κριτηρίων ἀνταποκρινομένων εἰς τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν (δυναμικὴ λογιστικὴ), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐμφανίζει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δυναμικῆς ταύτης ἐπεξεργασίας ὑπὸ τὴν πλέον πρόσφορον διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς μορφήν (στατικὴ λογιστικὴ).

Ὡς βασικὰ μέσα καὶ ὄργανα διὰ τὴν ἀνωτέρω συστηματικὴν ἀνάλυσιν, σύνθεσιν καὶ ἐμφάνισιν τῶν ἐπεξεργασθέντων στοιχείων τῶν γεγονότων καὶ

1. Ἰδίου σ. 28.

2. Ἰδίου σ. 29, ὁ ὁποῖος, σχολιάζων τὴν γνώμην τοῦ Seidler, καταλήγει εἰς τὸ ὅτι : «Αἱ λογιστικαὶ ἐγγραφαὶ — εἰς τὴν Λογιστικὴν — θεωροῦνται ὡς τὸ δραστηκώτερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον μέσον ἐλέγχου τῶν ἰδίων ἡμῶν πράξεων, ἐλέγχου τῶν ἄλλοτρῶν πράξεων. Ἐν τῇ ἐπιχειρήσει, διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν».

τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, χρησιμοποιοῦνται οἱ λογαριασμοί, οἱ προϋπολογισμοί, τὰ ἰσοζύγια, αἱ ἀπογραφαί, οἱ ἀπολογισμοί, αἱ ἀποτιμήσεις, οἱ λογαριασμοὶ τοῦ κόστους, ὡς ἐπίσης τὰ διάφορα ἀποδεικτικὰ καὶ τὰ βιβλία τῆς διαχειρίσεως. Βασικὴ συνδυετικὴ ἄλυσις τοῦ ἀναλυτικο-συνθετικοῦ λογιστικοῦ κυκλώματος εἶναι ἡ διπλογραφία.

2. Πέρα τῆς ὀροθετήσεως τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς Λογιστικῆς, κατὰ τὰς συγχρόνους ἀπόψεις καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγχρόνων κριτηρίων, κρίνομεν ἐπίσης ἀναγκαῖον νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὰς ὡς κάτωθι γενικὰς διαπιστώσεις ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς.

Ἡ Λογιστικὴ εἶναι ἓνα σύνολον κανόνων, οἱ ὅποιοι διέπουν μίαν πρακτικὴν. Ἐντεῦθεν, εἶναι φυσικόν, ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ἡ πρακτικὴ προηγήθη ἐπὶ μακρὸν τῆς θεωρίας καὶ τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς εἰς λογικὸν καὶ ὀργανικὸν σύστημα, συγκροτήσις ἡ ὁποία ὡς γνωστὸν ἐπετεύχθη εἰς πρόσφατον ἐποχὴν. Εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθές, ὅτι ἡ Λογιστικὴ, κληθεῖσα νὰ ἱκανοποιηθῆ ἀνυπέρβλητον ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐξελιχθη, ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ τούτου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὸ οἰκονομικὸν πεδίου¹.

Εἰς ἀρκετὰ σημεῖα τῆς ἀνωτέρω ἐρένης μας ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξάρωμεν τὸν στενὸν σύνδεσμον, ὅστις ὑφίσταται μεταξὺ Λογιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς.

Πράγματι, ἡ ἀνάγκη τῆς παροχῆς στοιχείων ἐπὶ τῆς πορείας καὶ τῶν μέσων διὰ τὸν ἔλεγχον — ἔλεγχον ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιάν του² — οἰασδήποτε οἰκονομικῆς μονάδος, οἰουδήποτε μεγέθους, μορφῆς καὶ ἐκτάσεως, συνιστᾷ τὴν αἰτίαν καὶ σκοπὸν ὑπάρξεως λογιστικῆς. Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι, ἡ διαμόρφωσις καὶ ὁ βαθμὸς ἐξελίξεως τῆς Λογιστικῆς εἶναι συνάρτησις τῶν ἀναγκῶν τὰς ὁποίας καλεῖται νὰ ἱκανοποιηθῆ αὐτὴ καὶ, κατὰ συνέπειαν, συνάρτησις τοῦ βαθμοῦ ἐξελίξεως τῶν οἰκονομικῶν μονάδων. Ὁ βαθμὸς, πάλιν, ἐξελίξεως τῶν τελευταίων τούτων εἶναι συνάρτησις τοῦ βαθμοῦ ἐξελίξεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, τῆς μορφῆς τῆς οἰκονομίας καὶ γενικώτερον, τοῦ οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐποχῆς ἐν ἣ δροῦν αἱ οἰκονομικαὶ μονάδες. Οὕτως, ἡ Λογιστικὴ, μέσῳ τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, τὴν πορείαν τῶν ὑποίων κατευθύνει, συνδέεται καὶ αὐτὴ ἀρρήκτως, πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὁποίας καὶ ἀκολουθεῖ³.

1. Πρβλ. ἄνωτ, σελ. 8.

2. Πρβλ. ἄνωτ. σελ. 61.

3. Ἐτι περαιτέρω μάλιστα, ἡ Λογιστικὴ, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς τούτῳ πρὸς τὸ οἰκονομικὸν περιβάλλον, τὸ μὲν ἐπηρεάζεται ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς — ἐντὸς τοῦ πλαισίου, φυσικὰ, τῶν σκοπῶν τοὺς ὁποίους ἐξυπηρετεῖ — ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, τὸ δὲ ὁμας καὶ αὐτὴ, ἀντιστρόφως, διὰ τῆς κατευθύνσεως ὑπ' αὐτῆς τῆς πορείας τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, ἐπιδρα, μὲ τὴν σειρὰν τῆς, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, εἰς τρόπον ὥστε μεταξὺ

Ὡς κύριοι καθοριστικοὶ παράγοντες ἀναπτύξεως τῆς Λογιστικῆς δύνανται ν' ἀναφερθοῦν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανισθείσης ἀνάγκης ἀνταλλαγῆς αὐτοῦσιων προϊόντων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων : 1) ἡ ἐν συνεχείᾳ εὐρυνσις τοῦ ὄγκου τῶν ἀνταλλαγῶν, 2) ἡ ἀνακάλυψις τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀριθμήσεως, 3) ἡ χρησιμοποίησις τοῦ χρήματος διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῶν συναλλαγῶν — μέχρις ἔτι τῆς χρησιμοποίησεως τῶν σημερινῶν μορφῶν τοῦ πιστωτικοῦ χρήματος — 4) ἡ ποικιλία, ἀλλὰ καὶ ὁ ὄγκος, τῶν συναλλαγῶν καὶ οἰκονομικῶν πράξεων, τὰς ὁποίας ἡ Λογιστικὴ καλεῖται νὰ συλλάβῃ, παρακολουθήσῃ καὶ καταγράψῃ, 5) τὸ μέγεθος τῶν οἰκονομικῶν μονάδων καὶ τὸ πολύπλοκον τῆς διοικήσεως καὶ διαχειρίσεώς των, τὰς ὁποίας — διοίξεις καὶ διαχειρίσεις — ἡ Λογιστικὴ καλεῖται νὰ παρακολουθήσῃ καὶ τὸν ἔλεγχον αὐτῶν νὰ πειθαρχήσῃ, 6) τέλος ὁ ρόλος τὸν ὁποῖον τὸ Κεφάλαιον, εἰς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα τῆς οἰκονομίας, ἀνέλαβεν ὑπὸ τὰς ποικίλας μορφάς αὐτοῦ, ὡς παραγωγικοῦ κεφαλαίου, καὶ τοῦ ὁποίου τὰς πηγὰς προελεύσεως, τὰς μεταμορφώσεις καὶ κατευθύνσεις, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀπὸ τὰς ἀπλουστέρας μορφῆς μέχρι τῶν τεραστίων συγχρόνων ἐπιχειρηματικῶν-κεφαλαιοκρατικῶν συγκροτημάτων, ἐπίσης ἡ Λογιστικὴ καλεῖται νὰ παρακολουθήσῃ καὶ πειθαρχήσῃ.

Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τῆς συμβολῆς τινῶν τῶν ἀνωτέρω παραγόντων εἰς τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Λογιστικῆς δύνανται ν' ἀναφερθοῦν :

α) Ἡ ἐμφάνισις τοῦ λογαριασμοῦ, ἔστω ὑπὸ τὴν ἀπλουστέραν αὐτοῦ μορφήν, συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς γραφῆς ἀκόμη καὶ διὰ σημείων. Ἐκ πάντων τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα αἱ ἀνασκαφαὶ ἔφεραν εἰς φῶς, διαπιστοῦται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν πρώτων ἀναγκῶν, τὰς ὁποίας ἀντιμετώπισε καὶ τὰς ὁποίας ἐπεδίωξε νὰ ἱκανοποιήσῃ, ἦτο καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ ἀπεικονίσῃ καθ' οἰονδήποτε τρόπον τοὺς λογαριασμοὺς του¹.

β) Ἡ ἐφαρμογὴ, ἔστω καὶ ὑποτυπώδους μορφῆς λογιστικῆς πειθαρχίας, παρατηρεῖται, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, εἰς τὴν δημοσίαν διαχείρισιν ἢ τὴν διαχείρισιν ναῶν καὶ ἐν γένει δημοσίων ὀργανισμῶν, ἐθα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πράξεων ἐμφανίζεται, συγκριτικῶς, μέγας καὶ ἡ ἀνάγκη ἐλέγχου ἐπιτακτικωτέρα, ἐν ᾧ ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις μορφῆς καὶ ἐκτάσεως τοιαύτης ὥστε νὰ καθιστοῦν ἀναγκαίαν τὴν πειθάρχισιν τῶν λογαριασμῶν, διὰ μεθόδων ἐκ τῶν μέχρι σήμερον χρησιμοποιουμένων, δὲν ὑφίστανται, μὴ ὑφισταμένων ἄλλωστε καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαίων προϋποθέσεων ὁλοκληρώσεως τοιούτων μεθόδων.

Λογιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς νὰ ὑφίσταται πάντοτε ἀλληλεξάρτησις καὶ ἀλληλεπίδρασις. Βλ. καὶ Melis F. ἐνθ' ἀνωτ. σ. 598 ἐπ.

1. Πρβλ. ἀνωτ. σ. 731.

γ) Αἱ βάσεις τῆς διπλογραφικῆς μεθόδου ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν μόνον ἐκείνην (13ος αἰὼν μ.Χ.), καθ' ἣν εἰς τὰς ἀναγεννηθείσας Ἰταλικὰς πόλεις ἐμφανίζεται ἀνθήσις συναλλαγῶν, ἐμπορίου καὶ ἐπιχειρήσεων καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς παρακολουθήσεως τῶν μεταβολῶν τοῦ Κεφαλαίου τοῦ διατιθεμένου εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, μεταβολῶν ἔστω καὶ ὑπὸ ἀπλῆν μορφήν. Ἦτοι εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας συνελήφθη ἡ ἔννοια τοῦ Κεφαλαίου, ὡς ἐκφραστικοῦ τῆς συνολικῆς ἀξίας τῶν περιουσιακῶν στοιχείων καὶ ὡς ὀφειλῆς, ἔστω, τῆς ἐπιχειρήσεως πρὸς τὸν ἐπιχειρηματίαν¹.

3. Αἱ ἐν τῇ ἀμέσως προηγουμένη παραγράφῳ διαπιστώσεις διευκολύνουν εἰς τὴν χάραξιν μιᾶς διαχωριστικῆς γραμμῆς μεταξὺ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς καὶ τῆς σημερινῆς, ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Λογιστικῆς. Διαχωριστικῆς γραμμῆς οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἀπομονώσεως τοῦ παρόντος ἀπὸ τὸ παρελθόν — πολλοῦ γε καὶ δεῖ, καθ' ὅσον τὸ παρόν, ἀνεξαρτήτως βελτιώσεων, ἐν τῇ διαδρομῇ τοῦ χρόνου, ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως, ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν πολιτισμῶν, συνέχειαν τοῦ παρελθόντος, οἱ δὲ θεσμοὶ τῆς σήμερον εἶναι ἐξέλιξις τῆς ἐκ τοῦ παρελθόντος κληρονομίας — ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν σαφεστεράς συγκρίσεως τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς σήμερον πρὸς τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ παρελθόντος, ἐξ ἧς συγκρίσεως καὶ τὸ σημερινόν οἰκοδόμημα καθίσταται, ἴσως, ἐπιβλητικώτερον ἀλλὰ καὶ ἡ συμβολὴ τῶν ἐπιτευγμάτων τῶν προγόνων μας εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, εἰς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις του, καθίσταται πλέον ἐναργής.

Ὁφείλομεν, διὰ τοῦτο, νὰ τονίσωμεν ἰδιαιτέρως, ὅτι εἰς τὴν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ ἐρευνωμένην ἐποχὴν ἡ ἔννοια καὶ μορφή τοῦ Κεφαλαίου καὶ ἡ ἔννοια καὶ μορφή τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγχρόνων τεκμηρίων, δὲν ὑφίστατο. Προέχοντες, ἐκτάσεως τινός, οἰκονομικοὶ ὄργανισμοὶ ἦσαν μόνον τὸ Κράτος (πόλεις) καὶ οἱ ναοί. Ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐκτεταμέναι καὶ διενεργοῦσαι μέγαν ἀριθμὸν πράξεων δὲν ὑπῆρχον. Αἱ συναλλαγαὶ ἦσαν ἀπλαῖ, βασικὸς παράγων οἰκονομικοῦ πλοῦτου τὸ ἔδαφος καὶ ἡ γεωργικὴ παραγωγή, ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπάρξεως ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας — οὐχὶ ὀργανωμένων —. Τὸ πλεόνασμα ἐκ τοῦ πλουτισμοῦ ἦτο χρηματικόν καὶ ἠκολούθει τὴν ὁδὸν τοῦ ἀποθησαυρισμοῦ κυρίως.

Οἱ παράγοντες οὗτοι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐτονίσαμεν, ὁμοῦ μὲ τὸν περιορισμένον ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, δέον νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνασταλτικοὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Λογιστικῆς², δίδουν δὲ τὸ πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἠδύνατο ν' ἀναπτυχθῇ ἡ Λογιστικὴ καὶ τὸ ὄριον τελειότητος, εἰς δ' ἠδύνατο ν' ἀνέλθῃ αὕτη, ἐν ὕψει τῶν ἀναγκῶν τὰς ὁποίας αὕτη, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐκαλεῖτο νὰ ἱκανοποιήσῃ καὶ τῶν σκουπῶν τοὺς ὁποίους εἶδε νὰ ἐκπληρώσῃ.

1. B. Melis, *ἐνθ'* ἀνωτ. σ. σ. 381, 422, 598.

2. Πρβλ. ἀνωτ. σ. 743.

Τέλος διασαφιστικήν ἐν προκειμένῳ κρίνομεν καὶ τὴν ἐξῆς παραβολήν : "Ὅπως εἰς τὴν οἰκοδομικὴν τεχνικὴν, ναὶ μὲν αἱ σύγχρονοι ἀνάγκαι αὐξήσεως τοῦ κατοικισίμου χώρου, μεγαλυτέρων ἀνέσεων κλπ., καὶ αἱ συνακόλουθοι ἀνάγκαι ἐξοικονομήσεως δαπάνης καὶ αὐξήσεως τῆς ἀσφαλείας τῶν οἰκοδομημάτων, λόγῳ τοῦ μεγέθους των, προσεκάλεσαν βελτιώσεις εἰς τὰ οἰκοδομικὰ ὑλικά καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τούτων, ὡς καὶ βελτίωσιν τῶν οἰκοδομικῶν μεθόδων, οὐχ ἤττον ὅμως τὰ βασικά οἰκοδομικὰ ὑλικά καὶ οἱ βασικοὶ οἰκοδομικοὶ κανόνες παρέμειναν οἱ αὐτοί, οὕτω καὶ εἰς τὸ λογιστικὸν πεδίον, ναὶ μὲν ἡ αὐξήσις τῶν ἀναγκῶν, ἃς καλεῖται ἡ Λογιστικὴ νὰ ἱκανοποιήσῃ, προσεκάλεσαν βελτίωσιν τοῦ βασικοῦ ὑλικοῦ καὶ τῶν μεθόδων συνθέσεως καὶ συγκροτήσεως τοῦ συγχρόνου ὀλοκληρωμένου Λογιστικοῦ Οἰκοδομήματος, οὐχ ἤττον καὶ ἐν προκειμένῳ, τὰ βασικά ὑλικά (λογαριασμοί, ἀπογραφαί, ἀπολογισμοὶ κλπ.) καὶ δὴ εἰς σημαντικὸν βαθμὸν ἐπεξεργασμένα, παρέλαβε καὶ ἡ σύγχρονος Λογιστικὴ ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ βελτιούσα ταῦτα, τὰ χρησιμοποιοῦν ἐπὶ τὸ ἐπωφελέστερον εἰς τὸν σύγχρονον προορισμὸν τῆς.

4. Καὶ ἤδη, ἔχοντες ἀφ' ἐνὸς ὑπ' ὄψιν τὸν ἐν τοῖς ἀμέσως ἀνωτέρῳ διαγραφέντα σκοπὸν τῆς Λογιστικῆς καὶ τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ αὕτη διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς τούτου, ὡς ἐπίσης καὶ τὰς προϋποθέσεις ἀναπτύξεως αὐτῆς, ἀνατρέχοντες δὲ ἀφ' ἐτέρου εἰς τὰς ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ διερευνήσεις τῶν στοιχείων, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰς κάτωθι διαπιστώσεις περὶ τῶν ἰσχυόντων παρὰ τοῖς 'Αρχαίοις "Ελλησι λογιστικῶν κανονισμῶν :

α) Διαπιστοῦται ἡ ὑπαρξίς, παρὰ τοῖς 'Αρχαίοις "Ελλησι, σαφοῦς καὶ πλήρους συναισθήσεως τῆς εὐθύνης τῆς διαχειρίσεως καὶ τῆς ἀνάγκης ἐλέγχου ταύτης, βασικῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἐφαρμογὴν λογιστικοῦ συστήματος, οἰοδηποτε βαθμοῦ ἐξελίξεως, ἔστω καὶ τῆς ἀπλουτέρας μορφῆς-

β) Ἡ περὶ εὐθύνης τῆς διαχειρίσεως ἀντίληψις καὶ ἡ περὶ εὐρυτέρου ἐλέγχου τῆς διαχειρίσεως ἀνάγκη, ὤθησαν εἰς τὴν καθιέρωσιν τοῦ θεσμοῦ τῆς δημοσιότητος τῶν λογαριασμῶν τῆς δημοσίας διαχειρίσεως (δημοσιότητος τῶν ἀπολογισμῶν τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου καὶ τῶν λογαριασμῶν τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν).

γ) Διαπιστοῦται προσπάθεια ἀνταποκρίσεως εἰς τὴν ἀνωτέρῳ βασικὴν ἀνάγκην ἐλέγχου διὰ τῆς συστηματικῆς καὶ λεπτομεροῦς καταγραφῆς τῶν πράξεων διαχειρίσεως. Συστηματικὴ καταγραφή διαπιστοῦται τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς δημοσίοις ὀργανισμοῖς, ἐνθα ἡ ἀνάγκη ἐλέγχου ἐμφανίζεται πλέον ἐπιτακτικῆ.

δ) Παρατηρεῖται καταμερισμὸς τῆς διαχειρίσεως μετὰξὺ πλειοτέρων καὶ διακεκριμένων ὀργάνων, ἀλλὰ ἐκ παραλλήλου ἀντίστοιχος καταμερισμὸς καὶ τῆς Λογιστικῆς ὑπηρεσίας. Ἐν τῷ

καταμερισμῶ τούτῳ ἐμφανίζεται, διὰ τῆς τηρήσεως ἰδιαιτέρων ἐγγραφῶν ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρος τμημάτων καὶ διὰ τῆς τηρήσεως ἐκ παραλλήλου τῶν αὐτῶν ἐγγραφῶν ὑπὸ κεντρικῶν ὀργάνων, τὸ σύστημα ὀργανώσεως ἐσωτερικοῦ ἐλέγχου καὶ ἐποπτείας τῆς διαχειρίσεως μέσῳ κεντρικῶν ὀργάνων. Εἰς τὰς διαπιστώσεις ταύτας ἄγουν τόσον οἱ λογαριασμοὶ τοῦ Δελφικοῦ συμβουλίου, τῶν Ναυπολιῶν καὶ τῶν Ταμιῶν τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν, ὅσον καὶ οἱ ἀπολογισμοὶ τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου καὶ τὸ σύστημα συγκεντρώσεως τῶν ἀπολογισμῶν διαχειρίσεως τῶν ἐπὶ μέρος κρατικῶν ὑπηρεσιῶν τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως τῆς Αἰγύπτου.

ε) Διαπιστοῦται ὑπαρξὶς ἀφθόνου λογιστικοῦ προσωπικοῦ καὶ λοιποῦ βοηθητικοῦ τοιοῦτου (γραφεῖς, λογισταί, εἰσπράκτορες, ταμίαι, βεβαιωταὶ φόρων, ἐλεγκταί, ἐπιμεληταὶ κλπ.). Ἡ ὑπαρξὶς λογιστικῆς ὑπηρεσίας δύναται ν' ἀναχθῆ μέχρι καὶ τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς.

στ) Καθορισμὸς χρονικῶν περιόδων, διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἐγγραφῶν καὶ τὴν ἀπόδοσιν λογαριασμῶν διαχειρίσεως (ἔτος-ἑξαμηνιαίμην, διὰ τοὺς ἀπολογισμοὺς τῆς Δήλου, θερινή-χειμερινή περίοδος εἰς τοὺς λ/σμοὺς τῶν Δελφῶν, μηνιαία ἀπόδοσις λ/σμῶν παρὰ τῶν δημοσίων ὑπολόγων τῆς Αἰγύπτου).

ζ) Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες Λογισταὶ εἶχον κατανοήσει πλήρως τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν κέκτηνται, διὰ τὴν Λογιστικὴν, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ ἀναλυτικότης τῶν αἰτιολογικῶν τῶν λογιστικῶν ἐγγραφῶν. Ἀναγκαῖον ἐκ τούτου συμπέρασμα συνάγεται — ἐν πολλοῖς ἐπιβεβαιούμενον καὶ ἐκ τῶν στοιχείων — ὅτι αἱ λογιστικαὶ ἐγγραφαὶ ἐβασίζοντο ἐπὶ δικαιολογητικῶν ἐγγράφων σαφῶν, ἀναλυτικῶν καὶ ἐξασφαλιστικῶν τοῦ ἐλέγχου διαχειρίσεως καὶ διαχειριστῶν, βασικῶν καὶ τούτων προϋποθέσεων ἀρτίας λογιστικῆς ὀργανώσεως (συμβόλαια ἐργολάβων, ἐπιμετρήσεις τεχνικῶν ἔργων κλπ. ἀφθονώτερα στοιχεῖα ἐν προκειμένῳ περιλαμβάνουν οἱ αἰγυπτιακοὶ πάπυροι).

η) Σημαντικὴ διαπίστωσις εἶναι ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνταξίς ἀπολογισμῶν διαχειρίσεως συστηματικῶς διατεταγμένων. Οἱ ἀπολογισμοὶ διαχειρίσεως τῶν ἱεροπολιῶν τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου ἀποτελοῦν ἐξαιρετον δεῖγμα. Συστηματικὴ κατὰ στρωσίς, σύνθεσις καὶ διάταξις τῶν ἀπολογισμῶν τούτων καθ' ὁμάδας καὶ ὑποομάδας — ὁμᾶς κινήσεως ταμείων, ὁμᾶς κινήσεως ἐσόδων, δαπανῶν κλπ. —, καὶ αὗται πάλιν ἀνεπτυγμένοι κατὰ ὑποκατηγορίας, ἤτοι ἀπολογισμοὶ διατεταγμένοι, παραλληλιζομένων τούτων πρὸς τοὺς σημερινούς, κατὰ τμήματα, κεφάλαια, ἄρθρα, μετὰ μερικῶν καὶ ὀλικῶν ἀθροισμάτων τῶν ἐπὶ μέρος ποσῶν κατὰ κεφάλαια, τμήματα, γενικὸν σύνολον. Ἐν ἄλλοις, ἀπολογισμοὶ συντεταγμένοι κατὰ τρόπον ἱκανοποιούντα πλήρως τὰς ἀνάγκας,

ἐλέγχου καὶ δημοσιότητος, τῆς τότε ἐποχῆς. Ἀνάλυσις τῶν κεφαλαίων ἀλλὰ καὶ σύνθεσις αὐτῶν κατὰ τρόπον σαφῆ, ἐμφανῆ, εὐληπτον. Οἱ ἀπολογισμοὶ τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου δὲν διαφέρουν οὐσιωδῶς ἐνίων τῶν καὶ σήμερον συντασσομένων ἀπολογισμῶν Δημοσίων ὀργανισμῶν.

Οὐχ ἤττον δὲν διαπιστοῦται συνθετικὴ μορφή ἀπολογισμῶν συνδεδευσμένων μετὰ προϋπολογισμοῦ.

Εἰς τὰς ἐπὶ τῶν ἀπολογισμῶν διαπιστώσεις ἱκανῶς ἐνισχυόμεθα καὶ ἀπὸ τὰ δεδομένα, ἐκ τῶν παπύρων τῆς Αἰγύπτου, τὰ σχετικὰ πρὸς τοὺς ἀπολογισμοὺς ναῶν καὶ μεγάλων ἰδιωτικῶν ἀγροκτημάτων τῆς Αἰγύπτου.

θ) Δὲν λείπουν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ οἱ προϋπολογισμοί, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον ἀπλοῖ (πίνακες εἰσφορῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀκροπόλεως, πίνακες εἰσφορῶν ὑπὲρ ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν).

ι) Διαπιστοῦται γνῶσις τῆς ἐννοίας τῆς ἀπογραφῆς, τοῦλάχιστον κατὰ ποσότητας. Ἀναλυτικὴ καταγραφή τῶν θησαυρῶν τῶν ναῶν καὶ δὴ κατὰ τμήμα, εἰς εὐρηνται τὰ ἀντικείμενα, ἐτι δὲ καὶ διακεκριμένως, κατὰ ὑπάρχοντα κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς χρήσεως, καὶ κατὰ νεοεισαχθέντα κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς. Λεπτομερῆς περιγραφή τοῦ ἀπογραφομένου ὕλικου. Τὰ πολύτιμα ἀφιερῶματα καταχωρίζονται εἰς τὴν ἀπογραφὴν μετ' ἐνδείξεως τοῦ βάρους αὐτῶν.

Ἀποτίμησις, κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἀπογραφῆς, τῶν περιουσιακῶν στοιχείων δὲν διαπιστοῦται, ἅτε τῆς τοιαύτης ἀποτιμήσεως οὐσης ἀπορροίας τῆς ἐννοίας τοῦ Κεφαλαίου καὶ τῆς ἀποτετιμημένης περιουσίας τόσον κατὰ τὰ ἐπιμέρους συστατικά αὐτῆς στοιχεῖα ὅσον καὶ ἐν τῷ συνόλω τῆς, ἐννοίας ἢ σύλληψις τῆς ὁποίας, ὡς ἤδη ἐσημειώσαμεν, δὲν εἶχε πραγματοποιηθῆ εἰσέτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

ια) Λίαν σημαντικὴν θεωροῦμεν τὴν ἐκ τῶν στοιχείων ἀπορρέουσαν διαπίστωσιν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληες εἶχον συλλάβει τὴν οὐσιαστικὴν ἐννοιαν τοῦ Λογαριασμοῦ, ὡς «κατηγορίας μονάδων ἀξίας», μεβάσις μετρήσεως τῆς ἀξίας τῶν ἐν ἐκάστη κατηγορίᾳ περιλαμβανομένων μονάδων τὸ νόμισμα καὶ ἐπὶ τῇ βάσει κοινῆς χαρακτηριστικῆς τῶν συνιστωσῶν τὴν κατηγορίαν μονάδων, τοῦ οἰοῦδήποτε ἐνδιαφέροντος κριτηρίου διὰ τὴν δημιουργίαν ἰδιαιτέρας κατηγορίας (λογαριασμοῦ). Οὕτω, ὡς κοινὸν χαρακτηριστικὸν ἐλαμβάνετο, εἰς ἄλλους λογαριασμοὺς (π.χ. Ταμείων) ἢ ἰδιότης τῶν μονάδων ὡς μετρητῶν καὶ δὴ πάλιν διακεκριμένως, μετρητῶν ἐν τῇ ἱερᾷ Κιβωτῷ π.χ. ἦτοι μετρητῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν ναόν, μετρητῶν Δημοσίας Κιβωτοῦ, ἦτοι μετρητῶν ἀνηκόντων εἰς τρίτους, εἰς ἄλλους (π.χ. λ/σμοὺς ἐσόδων) ἢ πηγῇ προελεύσεως ἐκάστης κατηγορίας ἐσόδων, εἰς ἄλλους (π.χ. λ/σμοὺς δαπανῶν) ὁ προορισμὸς τῆς δαπάνης κ.ο.κ. Χαρακτηριστικώτεροι ἐν προκειμένῳ, ὡς λογαριασμοὶ ὑπὸ τὴν οὐσιαστικὴν τῶν ἐννοιαν, εἶναι

οἱ λ/σμοὶ Δανείων, οἱ λ/σμοὶ τεχνικῶν ἔργων κλπ. οἱ ἐμφανιζόμενοι εἰς τοὺς ἀπολογισμοὺς τῆς Δήλου καὶ εἰς τοὺς λ/σμούς τῶν Δελφῶν.

Οἱ λ/σμοὶ οὗτοι ἐλειτουργοῦν κατὰ ἀντίθετα σημεῖα εἰσαγωγῆς-ἐξαγωγῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι εἶχον ἕκτοτε συλλάβει τὴν διάκρισιν μεταξύ τῶν ἀντιθέτων κινήσεων τῶν μονάδων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κατηγορίας — ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λογαριασμοῦ, ἐντὸς δὲ τοῦ μεμονωμένου περιγράμματος τούτου — καὶ εἶχον ἀντιληφθῆ τὴν σημασίαν, διὰ τὴν Λογιστικὴν, τῆς εἰς ἀντιθέτους μερίδας καταχωρίσεως τῶν κινήσεων τῶν μονάδων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κατηγορίας (λ/σμῶν) ἀναλόγως τῆς φορᾶς κατευθύνσεως τῶν κινήσεων τούτων (ὀμᾶς εἰσόδου, —ὀμᾶς ἐξόδου), διάκρισις ἣτις μεταγενεστέρως ἀπεκρυσταλλώθη εἰς τὰς βασικὰς διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Λογιστικῆς ἐννοίας τῆς χρεώσεως καὶ πιστώσεως.

Ἐλλειπούσης, ὡς προαναφέραμεν, τῆς ἐννοίας τῆς ἀποτιμήσεως τῆς περιουσίας, τόσον κατὰ πάντα τὰ ἐπὶ μέρους συστατικὰ αὐτῆς στοιχεῖα ὅσον καὶ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, δὲν διαπιστοῦται, κατὰ συνέπειαν, οὔτε εὐρύτης εἰς τὴν δημιουργίαν ποικίλων λογαριασμῶν — πολὺ δὲ ὀλιγώτερον λ/σμῶν ἀντικατοπτριζόντων ἀπλᾶς κινήσεις καὶ μετασχηματισμούς, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον λ/σμῶν ἀντικατοπτριζόντων ἀποτελέσματα — οὔτε ἐφαρμογὴ τῆς χρεωπιστώσεως κατὰ μέθοδον ἀλληλοσυνδέσεως τῶν λογαριασμῶν μεταξύ των, χαρακτηριστικῶν τῆς τελειοποιημένης λογιστικῆς μεθόδου, μεθόδου ὀλοκληρωτικῆς παρακολουθήσεως τῆς διαχειρίσεως καὶ τῶν μετασχηματισμῶν τῆς περιουσίας, ἐν ταύτῳ δὲ καὶ αὐτομάτου ἐλέγχου τῶν ἐγγραφῶν.

Αἱ ἐγγραφαὶ καταχωρίζονται εἰς τοὺς λ/σμούς, κατὰ τὴν σειράν τῶν διενεργουμένων πράξεων. Δὲν παραλείπεται, ἐν τισι, καὶ ἡ μνημόνευσις τῆς ἀντιστοίχου χρονολογίας. Αἱ ἐγγραφαὶ εἶναι ἀναλυτικαί, λεπτομερεῖς, σαφεῖς, περιλαμβάνουσαι πλήρη τὰ στοιχεῖα ἐξ α τ ο μ ι κ ε ὕ σ ε ω ς ἐ κ ἄ σ τ η ς.

Παρατηρεῖται συσχέτισις τῶ κονδυλίων ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λογαριασμοῦ πρὸς ἄλληλα.

Παρατηρεῖται ἐξαγωγή ὑπολοίπων δι' ἰσοσκελίσεως τῶν λ/σμῶν.

Ἐν ὀλίγοις, ὁ λογαριασμός — μεμονωμένος καὶ ἀνεξαρτήτως συνδέσμου τοῦ πρὸς τοὺς λοιποὺς λειτουργοῦντας συγχρόνως λογαριασμούς, ὡς καὶ ἀνεξαρτήτως οἰασθῆποτε γραφικῆς παραστάσεώς του — ἐν τῇ δυναμικῇ λειτουργίᾳ του (παρακολουθήσεως τῶν μεταβολῶν του) καὶ ἐν τῇ στατικῇ του ἐννοίᾳ (ἐμφανίσεως τῆς θέσεως, ἐν δεδομένη στιγμῇ, τοῦ παρακολουθουμένου στοιχείου) ἦτο πλήρως γνωστὸς παρὰ τοῖς λογισταῖς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς παρούσης μελέτης ἀναπαράστασις τῶν λογαριασμῶν τῶν ἱεροποιῶν τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου, ὑπὸ οἰονδήποτε σημερινὸν ἔνδυμα — γραφικὴν παράστασιν — ἐπιβεβαιοῖ πλήρως τὰς ἀνωτέρω διαπιστώσεις. Μὴ λησμονῶμεν δὲ, ὅτι εἰς τὴν σημερινὴν τεχνικὴν ἐμφάνισιν τῶν λογαριασμοῦ

σμῶν σημαντικῶς συνέβαλε καὶ ἡ εἰσαγωγή τῶν ἀραβικῶν ἀριθμῶν, μὴ γνωστῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς ἐρευνημένης ἐποχῆς.

Οἱ λογαριασμοὶ οὗτοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἐπεχειρήσαμεν ἀνωτέρω τὴν ἀνάλυσιν, ἀσφαλῶς ἀπετέλεσαν τοὺς προδρόμους τῶν σημερινῶν λογαριασμῶν, δεδομένου ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν γνωρισμάτων τῶν λογαριασμῶν ἐκείνων συμπίπτουν πρὸς τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα οἰοῦντι οὐδὲποτε σημερινοῦ λογαριασμοῦ.

ιβ) Ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναλύσεως ἐνδὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λογαριασμοῦ εἰς μερικωτέρους (Β' βαθμοῦ κ.ο.κ.), δὲν φαίνεται ὅτι ἐτέλουν ἐν ἀγνοίᾳ οἱ λογισταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (ἀναλυτικαὶ καταχωρίσεις τῶν εἰσαγωγῶν—ἐξαγωγῶν ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς «στάμνας» εἰς τοὺς λογαριασμοὺς «ταμείου» τῶν ἀπολογισμῶν τῆς Δήλου, ἀναλυτικαὶ καταχωρίσεις τῶν διαδοχικῶν πληρωμῶν καὶ ἐκκαθαρίσεων ἐπὶ ἐνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν ἐκτελουμένων τεχνικῶν ἔργων, εἰς τοὺς αὐτοὺς ἀπολογισμοὺς). Τεχνικὸς σύνδεσμος, πρὸς ἔλεγχον καὶ συμφωνίαν τῶν μερικῶν λογαριασμῶν πρὸς γενικὸν λογαριασμὸν δὲν διαπιστοῦται σαφῶς ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν τῆς Δήλου, οὔτε ἐκ τῶν λ/σμῶν τῶν Δελφῶν. Οὐχ ἦττον, ἐνισχυτικὸν τοῦ συμπεράσματος περὶ ἀναλύσεως τῶν λογαριασμῶν εἶναι τὸ σύστημα συγκεντρώσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἀπολογιστικῶν στοιχείων, τὸ ἐφαρμοζόμενον ὑπὸ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως ἐν Αἰγύπτῳ.

ιγ) Οἱ ἀπολογισμοὶ τοῦ ναοῦ τῆς Δήλου ἄγουν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι ἐφηρμόζετο, ἔστω καὶ ὑπὸ ἀτελῆ μορφῆν, εἶδος συστήματος Ἡμερολογίου—Καθολικοῦ, Ἡμερολογίου—Καθολικοῦ Ταμείου, Ἡμερολογίου—Καθολικοῦ Ἐσόδων, Δαπανῶν κ.λ.π. Ἐκ τῆς ἀναλυτικότητος καὶ ἐκ τῆς διατάξεως τῶν ἀπολογισμῶν τούτων, καθίσταται δυνατὴ τόσον ἡ λεπτομερὴς παρακολούθησις τῶν εἰσοδῶν καὶ ἐκροῶν μετρητῶν, ἡ παρακολούθησις τῶν πραγματοποιουμένων ἐσόδων, δαπανῶν κλπ. ὅσον καὶ ἡ θέσις (ὑπόλοιπον) τῶν ἀντιστοίχων λογαριασμῶν κατὰ τὸ κλείσιμον τῆς περιόδου εἰς ἣν ἀναφέρεται ἕκαστος ἀπολογισμὸς.

Δὲν περιῆλθον μέχρις ἡμῶν στοιχεῖα ἐπὶ τῆς μορφῆς τῶν Ἡμερολογίων—Καθολικῶν τούτων, ἡ ὑπαρξίς των ὁμῶς δεόν νὰ συνάγεται, ὡς ἀναγκαῖα προϋπόθεσις, ἐκ τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς διατάξεως τῶν ἀπολογισμῶν τούτων.

Πάντως, τόσον ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν τῆς Δήλου ὅσον καὶ ἐκ τῶν λ/σμῶν τῶν Δελφῶν, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἡμερολογίων τῶν Τραπεζῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐποχῆς ἐν Αἰγύπτῳ, διαπιστοῦται ἡ ὑπαρξίς, τοῦλάχιστον, ἡμερολογιακῶν ἐγγραφῶν (Ἡμερολογίων), βάσεως λογιστικῆς ὀργανώσεως καὶ περαιτέρω λογιστικῆς ἀναπτύξεως.

ιδ) Ἡ διὰ τῆς Λογιστικῆς παρακολούθησις τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν ποικίλων προϊόντων κατὰ ποσότητας εἶναι ἀναμφισβήτητος—

Οἱ κατὰ ποσότητος λογαριασμοὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς, ἀπολύτως δὲ ἐπιβεβαιοῦνται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τόσον τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ὅσον καὶ τῆς Αἰγύπτου.

ιε) Εἶναι ἐπίσης καταφανές, ἐκ τῶν αὐτῶν ἀποδεικτικῶν στοιχείων, ἡ δυνατότης ἀντλήσεως ἐκ τῆς τηρουμένης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Λογιστικῆς καὶ λογιστικῶν παραστατικῶν, ποικίλων πληροφοριῶν χρησίμων διὰ τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων Δημοσίων καὶ Ἰδιωτικῶν.

ιστ) Δὲν ἐλλείπουσιν οὔτε στοιχεῖα ποιᾶς τινος Βιομηχανικῆς Λογιστικῆς, παρακολουθήσεως τῶν φάσεων βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἐτι δὲ καὶ ἀρχῶν τινῶν χροστολογήσεως. Τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 844 παπύρου τῆς Συλλογῆς Tebtunis ὡς πρὸς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἐλαίου τοῦ σησάμου, ἀποτελεῖ ἐξαιρετον παράδειγμα ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου.

ιζ) Εἰς διαπιστώσεις ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῶν λογιστικῶν βιβλίων ὧν ἡ ὑπαρξίς δὲν ἀμφισβητεῖται (βλ. ἄλλωστε ὑπομνήματα τῶν τραπεζιτῶν), δὲν δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν, καθ' ὅσον αἱ σχετικαὶ πληροφορίαι εἶναι πενιχραὶ, ἀσαφεῖς καὶ ἀόριστοι.

5. Ἐξ ὄλων τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων, ἀφ' ἑνὸς μὲν καταδηλοῦται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διὰ τὴν τήρησιν λογαριασμῶν καὶ ἡ ἀγάπη των εἰς τὴν τάξιν, τὴν ἀκρίβειαν, τὴν σαφήνειαν, καὶ τὸν ἔλεγχον, ἐξ οὗ καὶ ἡ τέχνη τῶν λογαριασμῶν εἶχε σημειώσει σημαντικὴν ἐξέλιξιν, ἀνταποκρινομένη πλήρως εἰς τὸν προορισμὸν τῆς, καὶ ἀνάλογος οὔσα πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ σημερινὴ Λογιστικὴ πολλὰ ὀφείλει εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δεδομένου ὅτι σημαντικὸν ποσοστὸν ἐκ τοῦ ὕλικου τὸ ὁποῖον σήμερον χρησιμοποιεῖ αὕτη διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ λογιστικοῦ οἰκοδομήματος, παρέλαβεν, καὶ δὴ εἰς ἀξιοσημείωτον βαθμὸν ἐπεξεργασμένον, ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ καθοριστικὸν τοῦ μέτρου συμβολῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὸν καὶ ἐπὶ τοῦ λογιστικοῦ πεδίου σύγχρονον πολιτισμὸν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- F. Della Penna : I fondamenti della Ragioneria. Catania 1942.
- F. Melis : Storia della Ragioneria. Bologna 1950.
 » : La Ragioneria nella civiltà Minoica. Roma 1948.
- Aug. Böckh : L'Économie Publique degli Ateniesi (Trad. Ital. in Biblioteca di Storia Economica. V. Pareto Vol. I - 1)
- E. Bourguet : L'administration financière des sanctuaires pythiques au IV Siècle avant J.C. Paris 1905.
 » : Les comptes du IV Siècle.
- E. Breccia : Storia delle Banche e dei Bancheri nell'età classica. Padova 1903.
- F. Durbach : Inscriptions de Délos. Comptes des Hieropes. Paris, Vol. I (1926), Vol. II (1929).
- G. Garrani : Una grande banca nell' Antica Atene: La trapeza di Pasione (Rivista Italiana di Scienze Commerciali. Pubbl. dell' Università Com. L. Bocconi - Milano An. XVIII N. 1).
- G. Glotz : Histoire Grecque.
- T. Homolle : Les archives de l'intendance Sacré à Délos. Paris 1886.
- B. Merrit e.c.c. : Tribute lists. Cambridge (Mass.) 1939 καὶ 1950.